

MultiMedema Bijbel

© 1996 Museum Het
Rembrandthuis, Amsterdam
Tekst: A.R. Hagen
Verder werkten mee: Marlies
Enklaar, Ed de Heer en
Marjolein de Boer.

Foto's werden geleverd door
de instellingen en personen
die eigenaar zijn van de afge-
beelde kunstwerken
De verspreiding van deze CD-
ROM kwam mede tot stand
dankzij steun van de
Mondriaan Stichting.

Terug

1a. Lucas van Leyden
De schepping van Eva
(Genesis 2:20-24)

1a. Lucas van Leyden
The Creation of Eve
(Genesis 2:20-24)

1b. Lucas van Leyden
Het eerste verbod
(Genesis 2:16-17)

1b. Lucas van Leyden
The First Prohibition
(Genesis 2:16-17)

1c. Lucas van Leyden
The zondeval, 1529 (Genesis 3:1-8)

nr. 3 uit een serie van zes over Adam en Eva
gravure, staat I (3); Amsterdam, Rijksmuseum,
Rijksprentenkabinet

In een serie van zes gravures toont Lucas van Leyden het verhaal van Adam en Eva. Nadat God Eva uit Adam heeft geschapen en het eerste mensenvaar heeft verboden van de boom te eten, neemt Eva de verboden vrucht van de slang aan. Lucas van Leyden werd geïnspireerd door Italiaanse kunstenaars. Hij wil de naakte figuren overtuigend en tegelijk sierlijk weergeven.

1c. Lucas van Leyden
The Fall of Man, 1529 (Genesis 3:1-8)

No. 3 in a series of six depicting the History of Adam
and Eve
Engraving, state I (3); Amsterdam, Rijksmuseum,
Rijksprentenkabinet

Lucas van Leyden portrayed the story of Adam and Eve in a series of six engravings. Here, Eve has been created from Adam and the first humans have been warned not to eat of the tree. But Eve accepts the forbidden fruit, depicted as an fruit, from the serpent. Lucas van Leyden was inspired by Italian artists. He tried to show naked figures convincingly and decorously.

1d. Lucas van Leyden
The verdrijving uit het paradijs, 1529
(Genesis 3:22-24)

*nr. 4 uit een serie van zes over Adam en Eva
gravure, staat I (3); Amsterdam, Rijksmuseum,
Rijksprentenkabinet*

Door het eten van de vrucht hebben Adam en Eva kennis van goed en kwaad gekregen. Om te verhinderen dat zij ook van de boom van het eeuwige leven eten, worden zij uit het paradijs verjaagd door een engel met een vlammend zwaard. Vol schaamte rennen Adam en Eva weg. Het krachtige licht-donkercontrast doet denken aan prenten van Albrecht Dürer.

1d. Lucas van Leyden
The Expulsion from Paradise, 1529
(Genesis 3:22-24)

*No. 4 in a series of six depicting the History of
Adam and Eve
Engraving, state I (3); Amsterdam, Rijksmuseum,
Rijksprentenkabinet*

After eating the fruit, Adam and Eve acquired the knowledge of good and evil. To stop them eating from the tree of eternal life they were expelled from Paradise by an angel carrying a fiery sword. Ashamed, Adam and Eve flee. The powerful contrast between light and dark is reminiscent of prints by Albrecht Dürer.

1e. Lucas van Leyden

Kaïn doodt Abel, 1529 (Genesis 4:3-8)

*nr. 5 uit een serie van zes over Adam en Eva
gravure, staat I (3); Amsterdam, Rijksmuseum,
Rijksprentenkabinet*

Adam en Eva krijgen twee zonen: Kaïn en Abel. Abel wordt schaapherder en Kaïn landbouwer. Uit de opbrengst van het land draagt Kaïn een offer op aan God. Abel offert een schaap. Wanneer God alleen aandacht besteedt aan Abels offer, valt Kaïn zijn broer aan en doodt hem. Dat dramatische moment heeft Lucas van Leyden hier weergegeven.

1e. Lucas van Leyden

Cain killing Abel, 1529 (Genesis 4:3-8)

*No. 5 in a series of six depicting the History of
Adam and Eve
Engraving, state I (3); Amsterdam, Rijksmuseum,
Rijksprentenkabinet*

Adam and Eve had two sons, Cain and Abel. Abel was a shepherd and Cain a tiller of the soil. Cain sacrificed to God from the produce of the land. Abel offered a sheep. But when God accepted only Abel's sacrifice, Cain attacked his brother and slew him. That is the dramatic moment depicted here by Lucas van Leyden.

1f. Lucas van Leyden
Adam en Eva rouwen om de dode Abel
(naar aanleiding van Genesis 4)

1f. Lucas van Leyden
Adam and Eve Lamenting the Dead Abel
(naar aanleiding van Genesis 4)

2. Rembrandt

De zondeval, 1638 (Genesis 3:1-8)

Ets, staat II (2); Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

In tegenstelling tot wat gebruikelijk was, zijn Adam en Eva niet geïdealiseerd weergegeven, maar als blote, wat oudere mensen. De slang - ontleend aan een prent van Albrecht Dürer - ziet eruit als een monster met klauwen. Volgens de bijbel moest het dier pas na de zondeval over de grond schuivend verder leven.

2. Rembrandt

The Fall of Man, 1638 (Genesis 3:1-8)

Etching, state II (2); Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

Unusually, Adam and Eve have not been depicted with perfect bodies, but as naked, somewhat older figures. The serpent - taken from a print by Albrecht Dürer - is shown as a monster with claws. According to the Bible, it was after the Fall that the snake was doomed in future to crawl on the earth.

3. Jan Lievens

Kaïn doodt Abel, ca. 1645 (**Genesis 4:3-8**)

Houtsnede, enige staat; Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

Dit is één van de acht houtsneden die Lievens heeft gemaakt. We zien hoe Kaïn zijn broer Abel doodslaat. Hij slaat met het kakebeen van een ezel. Dat kakebeen wordt niet in de bijbel vermeld (wel bij Simson, wanneer hij de duizend man daarmee doodt, **Richteren 15:15-16**). De figuren zijn directer en minder elegant weergegeven dan bij Lucas van Leyden (cat. nr. 1e).

3. Jan Lievens

Cain killing Abel, c. 1645 (**Genesis 4:3-8**)

Woodcut, only state; Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

This is one of the eight woodcuts by Lievens. It shows Cain slaying his brother Abel. The weapon is the jawbone of an ass. It is not actually mentioned in the Bible (although it occurs in the story of Samson, who uses it to kill a thousand Philistines, **Judges 15:15-16**). Lievens' figures are more direct and less elegant than those of Lucas van Leyden (cat. no. 1e).

4. Rembrandt

Abraham ontvangt drie hemelse boodschappers, 1656

(Genesis 18:1-15)

Ets en droge naald, enige staat; Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

De prent toont de scène waarin Abraham drie hemelse bezoekers ontvangt. Eén van hen voorspelt de geboorte van Izaäk. Abraham heeft een kruik in de hand. Zijn gasten zitten rond een schaal met brood. Sara luistert lachend en vol ongeloof toe. Het jongetje met pijl en boog is Ismaël, de zoon van Abraham en de slavin Hagar.

4. Rembrandt

Abraham serving the Three Heavenly Messengers, 1656

(Genesis 18:1-15)

Etching and drypoint, only state; Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

This print depicts the episode in which Abraham receives three heavenly messengers. One of them foretells the birth of Isaac. Abraham holds a jug ready while his guests are seated around a bowl of bread. Sarah eavesdrops, laughing in disbelief at what she hears. The boy with the bow and arrow is Ishmael, son of Abraham and the handmaid Hagar.

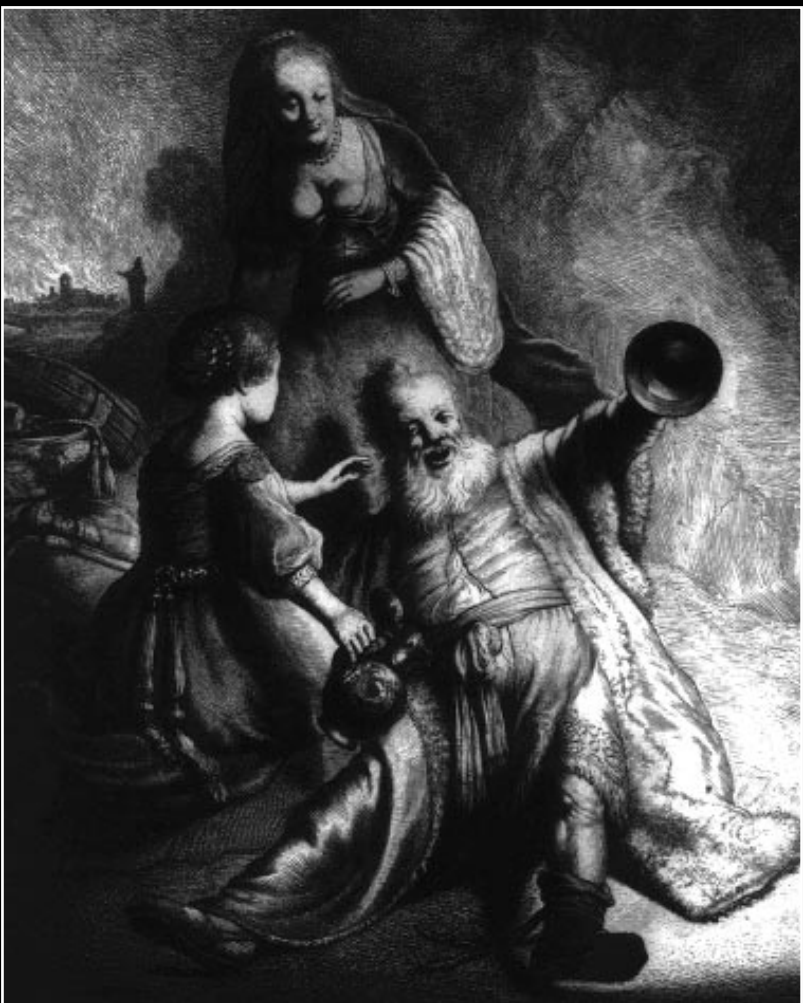
5. Claes Moeyaert
Lot en de engelen bij de poort van Sodom, ca. 1620
([Genesis 19:1](#))

nr. 1 uit een serie van vier prenten
Ets, grijs gewassen, enige staat;
Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

Onder de stadspoort van Sodom knielt Abrahams neef Lot voor twee vreemdelingen. Het zijn twee engelen. Lot dringt bij hen aan om bij hem thuis te overnachten. Later worden de engelen belaagd door de inwoners van Sodom. De belagers worden dan met blindheid geslagen ([Genesis 19:4-11](#)). Op de prent steekt Lot als een donker silhouet af tegen de lichte achtergrond. Moeyaert wordt tot de directe voorlopers van Rembrandt gerekend.

5. Claes Moeyaert / Lot and the Angels, c. 1620 ([Genesis 19:1](#))
No. 1 in a series of four prints.
Etching, grey wash, only state; Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

At the city gate of Sodom Abraham's nephew Lot kneels before two strangers. In fact they are angels. Lot urges them to lodge with him for the night. Later the angels are attacked by the men of Sodom. But the aggressors are smitten with blindness ([Genesis 19:4-11](#)). In the print Lot is shown as a dark silhouette against a light background. Moeyaert is considered one of the immediate predecessors of Rembrandt.

6. Jan van Vliet naar Rembrandt

Lot en zijn dochters, 1631 (Genesis 19:30-38)

Ets en burijn, staat II (5); Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

Nadat de zedenloze steden Sodom en Gomorra zijn verwoest, vinden Lot en zijn dochters hun schuilplaats in een grot. Om nageslacht te verwekken voeren de dochters hun vader dronken om zich ieder door hem te laten bevruchten.

Van Vliets prent geeft - spiegelbeeldig - een schilderij van Rembrandt weer. Dat schilderij is verloren gegaan.

6. Jan van Vliet after Rembrandt

Lot and his Daughters, 1631 (Genesis 19:30-38)

Etching and burin, state II (5); Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

After the destruction of the sinful cities of Sodom and Gomorrah, Lot and his daughters found shelter in a cave. To ensure the continuation of the human race, Lot's daughters made their father drunk and lay with him in turn.

Van Vliet's print is a reverse image of a painting by Rembrandt. The original is now lost.

7. Lucas van Leyden
De verstoting van Hagar, 1516
(Genesis 21:9-14)

*Gravure; Amsterdam, Rijksmuseum,
Rijksprentenkabinet*

De oude Abraham wordt door zijn kinderloze vrouw Sara aangespoord haar dienstmaagd Hagar als bijvrouw te nemen. Hagar wordt zwanger en krijgt een zoon: Ismaël. Later baart Sara toch een zoon: Izaäk. Sara wil voorkomen dat Izaäk het vaderlijk erfgoed zal moeten delen met zijn halfbroer. Abraham moet Hagar en Ismaël weg sturen, de woestijn in.

7. Lucas van Leyden
The Banishment of Hagar, 1516
(Genesis 21:9-14)

*Engraving; Amsterdam, Rijksmuseum,
Rijksprentenkabinet*

Already an old man, Abraham's childless wife Sarah urged him to take her handmaid Hagar as a concubine. Hagar became pregnant and bore a son, Ishmael. Later, Sarah gave birth to a son herself: Isaac. Sarah wanted to ensure that Isaac would not have to share his inheritance with his half-brother. So Abraham had to send Hagar and Ishmael away, into the wilderness.

8. Jacob Adriaensz. Matham naar Abraham Bloemaert

De verstoting van Hagar, 1603

(Genesis 21:9-14)

Gravure, staat I (2); Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen

Matham heeft de prent gegraveerd naar een ontwerp van Bloemaert. We zien het moment waarop Abraham, na Izaäks geboorte, Hagar en Ismaël weg stuurt. Anders dan Lucas van Leyden (cat. nr. 7), besteedde Bloemaert bijzonder veel aandacht aan de omgeving. Abrahams huis is hier een schilderachtige boerderij, waar omheen allerlei landbouwwerktuigen liggen.

8. Jacob Adriaensz. Matham after Abraham Bloemaert

The Banishment of Hagar, 1603

(Genesis 21:9-14)

Engraving, state I (2); Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen

Matham engraved this print after a design by Bloemaert. It shows Abraham's banishment of Hagar and Ishmael following the birth of Isaac. Unlike Lucas van Leyden (cat. no. 7), Bloemaert took particular care in depicting the setting. Here, Abraham's house is a picturesque country cottage, surrounded by with all kinds of farming equipment.

9. Rembrandt De verstoting van Hagar, 1637 (Genesis 21:9-14)

Ets en droge naald, enige staat: Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

Sara hangt tevreden lachend uit het raam en de kleine Izaäk staat bedeesd in de deuropening. Abraham - met een tulband op zijn hoofd - lijkt te twijfelen of hij de juiste beslissing heeft genomen. Hagar weent, maar Ismaël loopt krachtdadig weg. Rembrandt heeft alle emoties op meesterlijke wijze naast elkaar uitgebeeld.

9. Rembrandt The Banishment of Hagar, 1637 (Genesis 21:9-14)

Etching and drypoint, only state; Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

Sarah leans out of the window, laughing happily, as the young Isaac stands shyly in the doorway. Abraham - wearing a turban - seems to be wondering whether he made the right choice. Hagar weeps, but Ishmael walks away with head held high. Rembrandt grouped the different emotions masterfully.

10. Moyses van Uyttenbroeck
Hagar in de woestijn, ca. 1630-1635
(Genesis 21:14-19)

Ets, staat II (2); Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen

Hagar en Ismaël, die verbannen zijn door Abraham, zwerven door een woest gebied. Als hun waterzak leeg is, legt Hagar haar zoon onder een struik om hem te laten sterven. Maar God wijst haar een waterput. Zo kan zij Ismaël laten drinken. Van Uyttenbroeck heeft verscheidene prenten aan dit verhaal gewijd.

10. Moyses van Uyttenbroeck
Hagar in the Wilderness, c. 1630-1635
(Genesis 21:14-19)

Etching, state II (2); Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen

Banished by Abraham, Hagar and Ishmael wandered through the wilderness. Their water finished, Hagar laid her son under a bush for him to die. But God directed her eyes to a well. At last she could give Ishmael water to drink. Van Uyttenbroeck depicted this story in several prints.

11. Rembrandt

Abraham en Izaäk, 1645 (Genesis 22:1-8)

Ets en droge naald, enige staat; Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

Om Abraham op de proef te stellen gebiedt God hem zijn zoon Izaäk te offeren. Op weg naar de offerplaats vraagt Izaäk waar het offerdier is. Rembrandt heeft het gesprek tussen vader en zoon weergegeven alsof het bij de offerplaats plaatsvindt. Op die manier heeft hij de *Joodse Oudheden* gevolgd, een poëtische navertelling van bijbelse verhalen door de joodse schrijver Flavius Josephus.

11. Rembrandt

Abraham and Isaac, 1645 (Genesis 22:1-8)

Etching and drypoint, only state; Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

To test Abraham, God commanded him to sacrifice his son, Isaac. On the way to the designated place Isaac asks where the sacrificial animal is. Rembrandt depicted the conversation between father and son as if they were already at the altar. In this he followed Flavius Josephus' *Jewish Antiquities*, in which the Jewish writer retold the biblical stories in poetic vein.

12. Rembrandt

Het offer van Abraham, 1655 (Genesis 22:9-14)

Ets en droge naald; enige staat; Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

Net als Abraham op het punt staat om zijn zoon te offeren, houdt een engel hem tegen. God is overtuigd van Abrahams gehoorzaamheid. Rembrandt heeft de drie figuren in een hemels licht geplaatst, zodat zij afsteken tegen de donker gearceerde achtergrond. Links onder de vleugel van de engel heeft Rembrandt de ram 'verstopt' die Abraham in plaats van Izaäk zal offeren. Het dier zit met de rug gekromd in een struik.

12. Rembrandt

The Sacrifice of Isaac, 1655 (Genesis 22:9-14)

Etching and drypoint, only state; Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

Just as Abraham is about to sacrifice his son, an angel stays his hand. God is convinced of Abraham's fidelity. Rembrandt depicted the three figures bathed in heavenly light, contrasted against the dark hatching of the background. On the left, under the angel's wing, Rembrandt concealed the ram Abraham is to offer instead of Isaac. Its back bent, the animal is caught in the thicket.

13. Ferdinand Bol ?

Het offer van Abraham, (Genesis 22:9-14)

Ets, staat I (2); Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen

Mogelijk heeft Rembrandts leerling Ferdinand Bol deze prent gemaakt. De kunstenaar heeft de offerscène weergegeven met veel aandacht voor de landschappelijke omgeving. Anders dan op Rembrandts versie (cat. nr. 12) zijn Izaäks ogen niet afgedekt. Izaäk kijkt op naar de - vanuit de hemel nederdalende - engel. Abrahams mes zit nog in de schede.

13. Ferdinand Bol ?

The Sacrifice of Isaac, (Genesis 22:9-14)

Etching, state I (2); Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen

This print may have been by Rembrandt's pupil, Ferdinand Bol. The artist paid particular attention to the surrounding landscape in this portrayal of the sacrifice. Unlike Rembrandt's version (cat. no. 12), here Isaac's eyes are not covered. The boy is looking up as an angel descends from heaven. Abraham's knife is still in its scabbard.

14. Claes Moeyaert
Abraham en Izaäk offeren een
ram, ca. 1620 (Genesis 22:13-14)
nr. 4 uit een serie van vijf over het
leven van Abraham
Ets, staat I (3); Rotterdam,
Museum Boijmans Van Beuningen

Nadat een engel Abraham heeft tegengehouden bij het offeren van zijn zoon Izaäk, ziet Abraham een ram in het struikgewas. De prent toont hoe de ram van voren door Abraham en van achteren door Izaäk wordt vastgehouden om geofferd te worden. De scène wordt begrensd door een met bomen begroeide rotswand. Het zonnige landschap in de verte is veel lichter geëts.

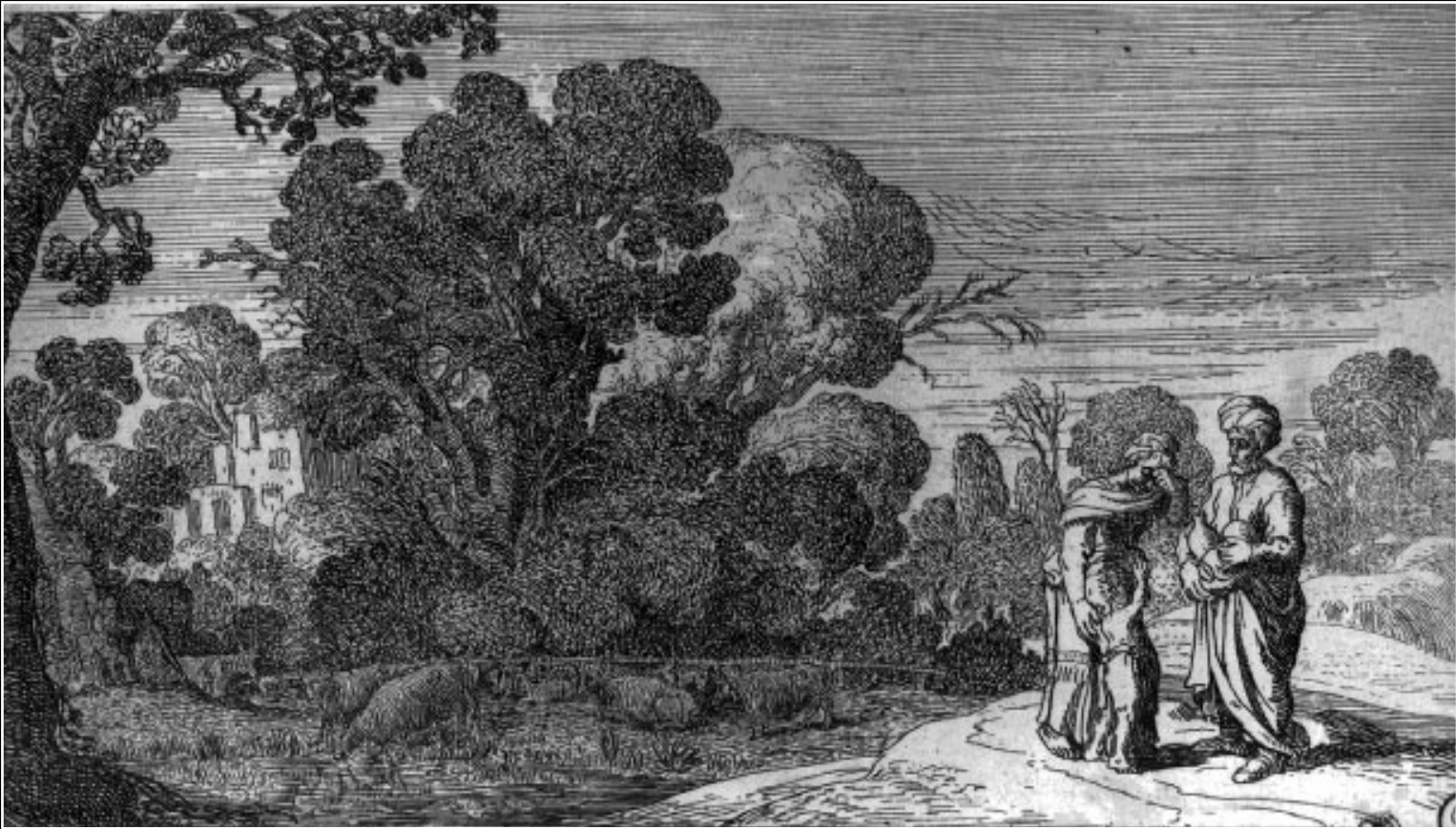
14. Claes Moeyaert
Abraham and Isaac sacrificing the Ram, c. 1620 (Genesis 22:13-14)
No. 4 in a series of five depicting the Life of Abraham. Etching, state I (3); Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen

After Abraham had been stopped by the angel from sacrificing his son Isaac, he discovered a ram caught in the thicket. The print shows Abraham holding the horns and Isaac the hindquarters as they prepare to offer the ram. The scene is bordered by a rock face, overgrown with trees. The sun-drenched country in the background has been etched much lighter.

14e. Moeyaert,
De ontmoeting van Rebecca en Eliezer bij de put
(Gen. 24:10-21)

14e. Moeyaert,
The Meeting of Rebecca and Eliezer at the Well
(Gen. 24:10-21)

14b. Moeyaert,
De verstoting van Hagar en Ismael
(Genesis 21:9-14)

14b. Moeyaert,
The Banishment of Hagar and Ishmael
(Genesis 21:9-14)

14c. Moeyaert,
Het offer van Abraham
(Genesis 22)

14c. Moeyaert
The Sacrifice of Isaac
(Genesis 22)

15. Jan Pynas

Jakobs droom, 1602

(Genesis 28:10-22)

Ets, enige staat; Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

Jakob slaapt met zijn hoofd op een steen. Hij droomt van een ladder die tot de hemel reikt en waarlangs engelen omhoog en omlaag gaan. God verkondigt dat de grond waarop Jakob ligt aan hem en aan zijn nageslacht zal toebehoren. Als Jakob wakker wordt plaatst hij de steen rechtop en noemt de plek 'Beth-El' (Huis van God). De figuur van Jakob neemt in Pynas' compositie een grotere plaats in dan op Rembrandts versie (cat. nr. 52b).

15. Jan Pynas

Jacob's Dream, 1602

(Genesis 28:10-22)

Etching, only state; Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

Here Jacob is asleep with his head on a stone. In his dream, a ladder reaches up to heaven and angels ascend and descend. God tells him that the ground on which he lies will be given to him and to his countless descendants. When he woke, Jacob set the stone upright and named the place Beth-el (House of God). In Pynas' composition the figure of Jacob is comparatively larger than in Rembrandt's version (cat. no. 52b).

16 a. Lucas van Leyden
Jozef vertelt zijn dromen aan Jakob,
1512 (**Genesis 37:1-11**)
*uit een serie van vijf prenten over De
geschiedenis van Jozef
gravure, staat I (3); Rotterdam, Museum
Boijmans Van Beuningen*

Jozef is Jakobs favoriete zoon. Zijn broers zijn jaloers. Dat wordt nog erger als Jozef vertelt over een droom waarin de korenschoven van zijn broers voor de zijne buigen en een tweede droom waarin de zon, de maan en de sterren voor hem buigen. Lucas' serie van vijf prenten over het leven van Jozef is de eerste die geheel is gewijd aan een oudtestamentisch verhaal.

16 a. Lucas van Leyden
Joseph telling his Dreams to Jacob,
1512 (**Genesis 37:1-11**)
*From a series of five prints depicting the
History of Joseph
Engraving, state I (3); Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen*

Joseph was Jacob's favourite son. Naturally, his brothers were jealous. Even more so after Joseph related a dream in which his brothers' sheaves of corn all bowed to his, and a second dream in which the son, the moon and the stars all bowed to him. Lucas' series of five prints on the life of Joseph was the first to be entirely devoted to an Old Testament story.

16 b. Lucas van Leyden
Jozef en de vrouw van Potifar,
1512 (**Genesis 39**)

*uit een serie van vijf prenten over De
geschiedenis van Jozef
gravure, staat I (3); Rotterdam,
Museum Boijmans Van Beuningen*

Door zijn broers is Jozef als slaaf verkocht. In Egypte komt hij in dienst van Potifar, een vertrouweling van de farao. De vrouw van Potifar probeert Jozef te verleiden. Hoewel zij er niet in slaagt Jozef in haar bed te krijgen, weet zij zijn mantel te bemachtigen. Lucas van Leyden heeft de figuren zorgvuldig in de ruimte geplaatst. Alle perspectieflijnen zijn op het bed gericht.

16 b. Lucas van Leyden
Joseph and the Wife of Potiphar,
1512 (**Genesis 39**)

*From a series of five prints depicting
the History of Joseph
Engraving, state I (3); Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen*

Joseph's brothers sold him into slavery. In Egypt he found himself in the service of Potiphar, a confidant of Pharaoh. Potiphar's wife attempted to seduce Joseph. Although she failed to induce him into her bed, she managed to grab his cloak. Lucas van Leyden positioned the figures with great care: all the perspective lines lead to the bed.

16 c. Lucas van Leyden
Jozef beschuldigd door de vrouw
van Potifar, 1512 (Genesis 39)
uit een serie van vijf prenten over De
geschiedenis van Jozef
gravure, staat I (3); Rotterdam,
Museum Boijmans Van Beuningen

De vrouw van Potifar neemt wraak op Jozef door hem van een poging tot verkrachting te beschuldigen. Zij vertelt haar man dat Jozef gevlucht is toen zij om hulp riep. Zij toont hem de mantel die Jozef volgens haar heeft achtergelaten. Potifar gelooft haar. Lucas van Leyden heeft Potifar en de hovelingen groot in beeld geplaatst. Hun gefantaseerde kleding is gedetailleerd uitgewerkt.

16 c. Lucas van Leyden
Joseph accused by the Wife of
Potiphar, 1512 (Genesis 39) *From a series of five prints depicting the History of Joseph.*
Engraving, state I (3); Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen

Potiphar's wife took her revenge on Joseph by accusing him of attempting to rape her. Here she tells her husband that Joseph fled when she called for help. She shows the cloak she claims Joseph left behind. Potiphar believes her. In the print Lucas van Leyden depicted Potiphar and the courtiers as relatively large figures. Their fantasized garments are shown in detail.

16 d. Lucas van Leyden
Jozef legt de dromen uit in de gevangenis, 1512 (Genesis 40)
uit een serie van vijf prenten over De geschiedenis van Jozef gravure, staat I (3); Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen

Jozef is in de gevangenis beland. Zijn medegevangenen zijn een schenker en een bakker. Jozef legt hun dromen uit. De schenker heeft gedroomd van een bloeiende wijnstok. De bakker heeft gedroomd van een broodmand op zijn hoofd waaruit vogels eten. Jozef vertelt dat de schenker over drie dagen in ere zal worden hersteld, maar dat de bakker zal worden opgehangen.

16 d. Lucas van Leyden
Joseph interpreting the Dreams in Prison, 1512 (Genesis 40)

From a series of five prints depicting the History of Joseph. Engraving, state I (3); Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen

Joseph was thrown into prison. In gaol with him were a cupbearer and a baker. Joseph interpreted their dreams for them. The cupbearer dreamt of a flourishing vine. The baker of a breadbasket on his head from which birds were eating. Joseph explained that the cupbearer would be restored in three days, but that the baker would be hung.

16 e. Lucas van Leyden
Jozef legt de dromen uit van
de farao, 1512 (Genesis 41)
uit een serie van vijf prenten over
De geschiedenis van Jozef
gravure, staat I (3); Rotterdam,
Museum Boijmans Van Beuningen

Op voorspraak van de schenker
mag Jozef de dromen van de
farao uitleggen. De faraο heeft
gedroomd van zeven vette koei-
en en zeven magere koeien.
Jozef voorspelt zeven jaren van
voorspoed gevolgd door zeven
jaren van schaarste. De faraο zit
op een opvallende troon, terwijl
Jozef voor hem knielt.

16 e. Lucas van Leyden
Joseph interpreting the
Dreams of Pharaoh, 1512
(Genesis 41)

From a series of five prints depicting the History of Joseph
Engraving, state I (3); Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen

Recommended by the cupbearer, Joseph was summoned to explain Pharaoh's dreams. He had seen seven fat cows and seven lean cows. Joseph predicted that there would be seven years of plenty, followed by seven years of famine. Pharaoh sits on an impressive throne, while Joseph kneels before him.

17. Rembrandt
Jozef vertelt zijn dromen, 1638 (Genesis 37:1-11)
Ets en droge naald, staat II (3); Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

Jozef, het lievelingskind van Jakob, vertelt zijn vader zijn dromen. Zijn jaloerse broers luisteren toe. Hun boze reacties zijn levendig en overtuigend weergegeven. Zijn zuster kijkt op vanuit haar boek. In bed ligt een oude vrouw, die misschien Jozefs moeder Rachel moet voorstellen. Anders dan op de prent van Lucas van Leyden (cat. nr. 16 a) heeft Rembrandt Jozef in het centrum van de voorstelling geplaatst.

17. Rembrandt
Joseph telling his Dreams, 1638 (Genesis 37:1-11)
Etching and drypoint, state II (3); Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

Joseph, Jacob's favourite son, is telling his father his dreams. Listening round about are his jealous brothers. Their angry reactions are depicted in lifelike, convincing fashion. Joseph's sister looks up from her book. An old woman is lying in bed, she may represent Joseph's mother, Rachel. Unlike Lucas van Leyden (cat. no. 16a), Rembrandt placed Joseph in the centre of the print.

18. Rembrandt (en assistent)

Jozefs mantel aan Jakob getoond, ca. 1633

(Genesis 37:31-34)

Ets en droge naald, staat I (2); Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

Jozef is door zijn broers als slaaf verkocht. Zij vertellen Jakob dat zij de bebloede mantel van Jozef in de woestijn hebben gevonden. Zij hebben echter de mantel gedoopt in het bloed van een geitje. Jakob denkt dat Jozef door wilde dieren is verscheurd. De schaduwpartijen op deze prent zijn nogal hard. Waarschijnlijk heeft een assistent ze getekend.

18. Rembrandt (and assistant)

Joseph's Coat shown to Jacob, c. 1633

(Genesis 37:31-34)

Etching and drypoint, state I (2); Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

Joseph was sold as a slave by his brothers. They told Jacob that they had found his bloodstained coat in the wilderness. In fact they had dipped it in the blood of a goat. But Jacob believed that Joseph had been devoured by wild animals. The shadows in this print are somewhat harsh. Perhaps they were the work of an assistant.

19. Rembrandt

Jozef en de vrouw van Potifar,
1634 (**Genesis 39:7-12**)

*Ets, staat II (2); Amsterdam,
Museum Het Rembrandthuis*

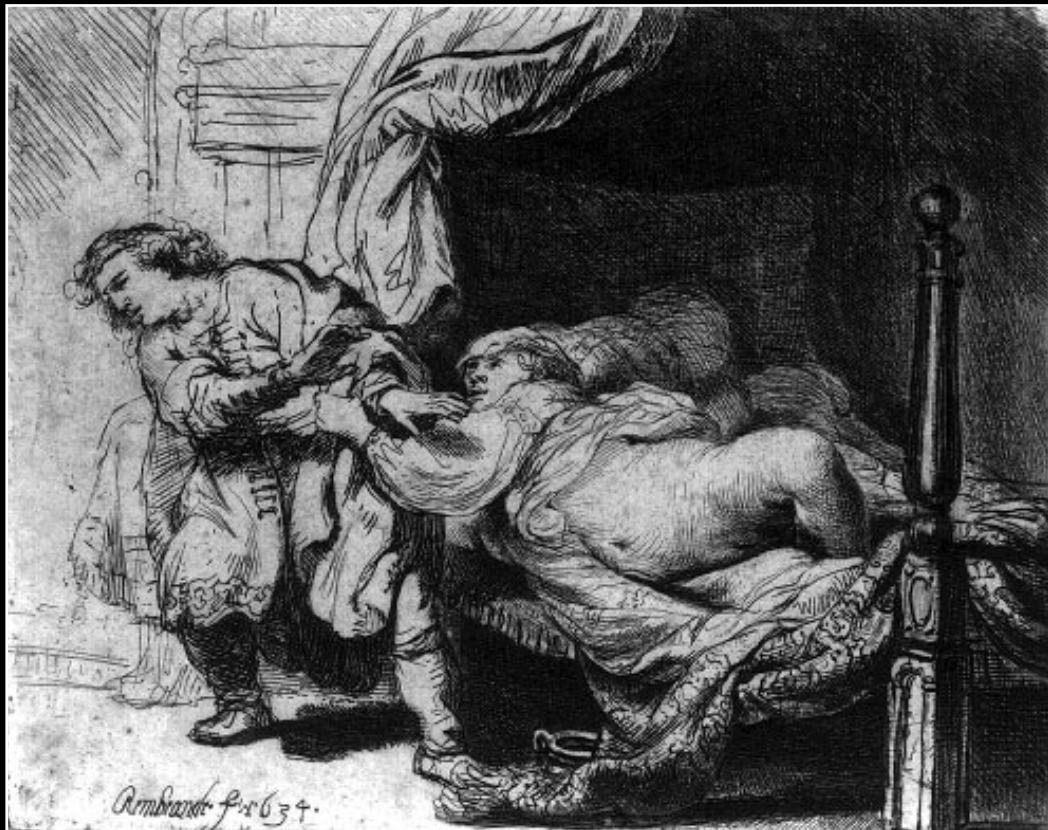
De vrouw van Potifar probeert tevergeefs om Jozef te verleiden. Ze klampt zich vast aan zijn mantel, terwijl Jozef zich van haar af keert. De voorstelling zit vol beweging. Terwijl op de prent van Lucas van Leyden (cat. nr. 16 b) de vrouw gekleed zittend op bed is afgebeeld, ligt zij hier half naakt in een wellustige pose. Het beschaduwde bed doet haar blanke lichaam sterk uitkomen.

19. Rembrandt

**Joseph and the Wife of
Potiphar, 1634**

(**Genesis 39:7-12**)

*Etching, state II (2); Amsterdam,
Museum Het Rembrandthuis*

Potiphar's wife tried in vain to seduce Joseph. Here, she grabs hold of his cloak, as Joseph turns away from her. The scene is full of movement. While in Lucas van Leyden's print (cat. no. 16b) the woman is shown dressed and sitting on the bed, here the half-naked figure is filled with sensual desire. The woman's white body contrasts powerfully with the dark shade of her bed.

20. Jan de Bisschop naar Bartholomeus Breenbergh
Jozef verdeelt het koren, ca. 1648
of ca. 1657 (**Genesis 41:53-57**)
Ets, staat II (3); Voorschoten, particuliere collectie

Jozef heeft de farao zeven vette en zeven magere jaren voorspeld. Hij wordt tot onderkoning van Egypte verheven en krijgt toezicht op de voedselvoorziening. Als de hongersnood uitbreekt, verkoopt Jozef koren aan de Egyptenaren. Als zij geen geld meer hebben, moeten ze hun vee en hun grond verkopen. Breenbergh heeft dat in een groots opgezette compositie met tal van mensen, dieren en gebouwen uitgebeeld. De Bisschop kopiëerde de compositie, maar werkte de gebouwen verder uit.

20. Jan de Bisschop after Bartholomeus Breenbergh
Joseph distributing Grain, c. 1648 or c. 1657 (**Genesis 41:53-57**)
Etching, state II (3); Voorschoten, private collection

Joseph predicted seven years of plenty, followed by seven years of famine. Pharaoh appointed him viceroy of all Egypt and supervisor of the royal granaries. When the famine broke Joseph began selling the grain to the Egyptians. Those who had no money left had to sell their cattle and their land. In his monumental composition Breenbergh depicted countless people, animals and buildings. De Bisschop copied the composition, but paid more attention to the buildings.

21. Rembrandt

Jakob en Benjamin, ca. 1637

Ets en droge naald, staat II (2); Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

Jakob liefkoost zijn jongste zoon Benjamin. Het jongetje hangt vrolijk met een vrucht in zijn hand over zijn vaders knie. De voorstelling gaat niet terug op een bepaalde passage in de bijbel. Wel wordt in de bijbel verhaald van Jakobs gehechtheid aan Benjamin. Hij denkt dat Jozef dood is en vreest dat ook Benjamin iets zou kunnen overkomen (**Genesis 42:36-38**).

21. Rembrandt

Jacob and Benjamin, c. 1637

Etching and drypoint, state II (2); Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

Here Jacob caresses his youngest son, Benjamin. The boy leans cheerfully on his father's knee, holding an apple. The scene is not based on any particular biblical passage. However, the Bible does relate Jacob's fondness for Benjamin. He believed Joseph to be dead and was afraid anything would happen to Benjamin (**Genesis 42:36-38**).

**22 a. Jacques de Gheyn II naar Karel van Mander
Ruben, ca. 1590**

*Nr. 1 uit een serie over de Twaalf zonen van Jakob
Gravure, staat II (3); Leiden, Prentenkabinet der
Rijksuniversiteit*

In een serie van twaalf prenten zijn Jakobs zonen
geportretteerd. Ruben is de oudste zoon van aartsva-
der Jakob en Lea (**Genesis 29:32**).

**22 a. Jacques de Gheyn II naar Karel van Mander
Reuben, c. 1590**

*No. 1 in a series depicting the Twelve Sons of Jacob
Engraving, state II (3); Leiden, Prentenkabinet der
Rijksuniversiteit*

A series of twelve portraits depict the sons of Jacob.
Reuben was the eldest son of the Patriarch Jacob and
Leah (**Genesis 29:32**).

**22 b. Jacques de Gheyn II naar Karel van Mander
Levi, ca. 1590**

*Nr. 2 uit een serie over de Twaalf zonen van Jakob
Gravure, staat II (3); Leiden, Prentenkabinet der
Rijksuniversiteit
(Genesis 29:34).*

Levi is de derde zoon van Jakob en Lea.

**22 b. Jacques de Gheyn II after Karel van Mander
Levi, c. 1590**

*No. 2 in a series depicting the Twelve Sons of Jacob
Engraving, state II (3); Leiden, Prentenkabinet der
Rijksuniversiteit
(Genesis 29:34).*

Levi was the third son of Jacob and Leah.

**22 c. Jacques de Gheyn II naar Karel van Mander
Simeon, ca. 1590**

*Nr. 3 uit een serie over de Twaalf zonen van Jakob
Gravure, staat II (3); Leiden, Prentenkabinet der
Rijksuniversiteit*

(Genesis 29:33).

Simeon is de tweede zoon van Jakob en Lea. In Genesis komt een verhaal voor waarin Simeon en zijn broer Levi alle mannelijke inwoners van een stad doden, nadat één van de stedelingen Jakobs dochter Dina heeft verkracht **(Genesis 34).**

**22 c. Jacques de Gheyn II after Karel van Mander
Simeon, c. 1590**

*No. 3 in a series depicting the Twelve Sons of Jacob
Engraving, state II (3); Leiden, Prentenkabinet der
Rijksuniversiteit*

(Genesis 29:33).

Simeon was the second son of Jacob and Leah. In one episode in the Book of Genesis Simeon and his brother Levi kill all the male inhabitants of the city of Shechem in revenge for the rape of Jacob's daughter Dinah by the Shechemites **(Genesis 34).**

**22 d. Jacques de Gheyn II naar Karel van Mander
Juda, ca. 1590**

*Nr. 4 uit een serie over de Twaalf zonen van Jakob
Gravure, staat II (3); Leiden, Prentenkabinet der
Rijksuniversiteit*

Juda is de vierde zoon van Jakob en Lea (**Genesis 29:35**).
Hij wordt vergeleken met de welp van een leeuw
(**Genesis 49:9**).

**22 d. Jacques de Gheyn II after Karel van Mander
Judah, c. 1590**

*No. 4 in a series depicting the Twelve Sons of Jacob
Engraving, state II (3); Leiden, Prentenkabinet der
Rijksuniversiteit*

Judah was the fourth son of Jacob and Leah
(**Genesis 29:35**).
He is compared with a lion's cub (**Genesis 49:9**).

22 e. Jacques de Gheyn II naar Karel van Mander Zebulon, ca. 1590
Nr. 5 uit een serie over de Twaalf zonen van Jakob Gravure, staat II (3); Leiden, Prentenkabinet der Rijksuniversiteit

Zebulon is de zesde zoon van Jakob en Lea
(Genesis 30:19-20).

22 e. Jacques de Gheyn II after Karel van Mander Zebulon, c. 1590
No. 5 in a series depicting the Twelve Sons of Jacob Engraving, state II (3); Leiden, Prentenkabinet der Rijksuniversiteit

Zebulon was the sixth son of Jacob and Leah
(Genesis 30:19-20).

22 f. Jacques de Gheyn II naar Karel van Mander Issaschar, ca. 1590

Nr. 6 uit een serie over de Twaalf zonen van Jakob Gravure, staat II (3); Leiden, Prentenkabinet der Rijksuniversiteit

Issaschar is de vijfde zoon van Jakob en Lea (**Genesis 30:17-18**). Hij wordt vergeleken met een sterke ezel (**Genesis 49:14**).

22 f. Jacques de Gheyn II after Karel van Mander Issachar, c. 1590

No. 6 in a series depicting the Twelve Sons of Jacob Engraving, state II (3); Leiden, Prentenkabinet der Rijksuniversiteit

Issachar was the fifth son of Jacob and Leah (**Genesis 30:17-18**). He is compared with a scrawny donkey (**Genesis 49:14**).

**22 g. Jacques de Gheyn II naar Karel van Mander
Dan, ca. 1590**

*Nr. 7 uit een serie over de Twaalf zonen van Jakob
Gravure, staat II (3); Leiden, Prentenkabinet der
Rijksuniversiteit*

Dan is de eerste zoon van Jakob en Rachels slavin
Bilha (**Genesis 30:3-6**).

**22 g. Jacques de Gheyn II after Karel van Mander
Dan, c. 1590**

*No. 7 in a series depicting the Twelve Sons of Jacob
Engraving, state II (3); Leiden, Prentenkabinet der
Rijksuniversiteit*

Dan was the first son of Jacob and Rachel's handmaid
Bilhah (**Genesis 30:3-6**).

22 h. Jacques de Gheyn II naar Karel van Mander Gad, ca. 1590

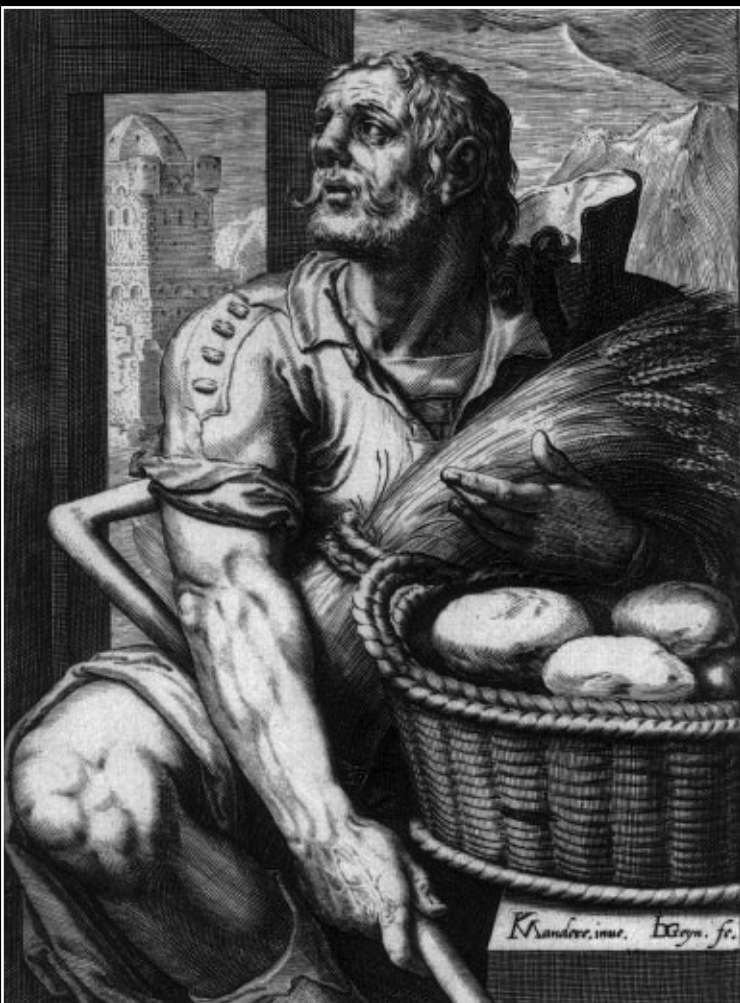
Nr. 8 uit een serie over de Twaalf zonen van Jakob Gravure, staat II (3); Leiden, Prentenkabinet der Rijksuniversiteit

Als Lea geen kinderen meer kan krijgen, laat zij Jakob een kind bij haar slavin Zilpa verwekken. Het wordt een zoon die zij Gad noemen (**Genesis 30:10-11**).

22 h. Jacques de Gheyn II after Karel van Mander Gad, c. 1590

No. 8 in a series depicting the Twelve Sons of Jacob Engraving, state II (3); Leiden, Prentenkabinet der Rijksuniversiteit

When Leah realized she could no longer conceive, she gave Jacob her handmaid Zilpah as wife. A son was born who they called Gad (**Genesis 30:10-11**).

22 i. Jacques de Gheyn II naar Karel van Mander Aser, ca. 1590

Nr. 9 uit een serie over de Twaalf zonen van Jakob Gravure, staat II (3); Leiden, Prentenkabinet der Rijksuniversiteit

Aser is de tweede zoon van Jakob en Lea's slavin Zilpa (**Genesis 30:12-13**).

22 i. Jacques de Gheyn II after Karel van Mander Asher, c. 1590

No. 9 in a series depicting the Twelve Sons of Jacob Engraving, state II (3); Leiden, Prentenkabinet der Rijksuniversiteit

Asher was the second son of Jacob and Leah's hand-
maid Zilpah (**Genesis 30:12-13**).

22 j. Jacques de Gheyn II naar Karel van Mander Nafthali, ca. 1590

Nr. 10 uit een serie over de Twaalf zonen van Jakob Gravure, staat II (3); Leiden, Prentenkabinet der Rijksuniversiteit

Nafthali is de tweede zoon van Jakob en Rachels slavin Bilha (**Genesis 30:7-8**). Hij kan mooi spreken en wordt vergeleken met een losgelaten hinde (Genesis 49:21).

22 j. Jacques de Gheyn II after Karel van Mander Naphtali, c. 1590

No. 10 in a series depicting the Twelve Sons of Jacob Engraving, state II (3); Leiden, Prentenkabinet der Rijksuniversiteit

Naphthali was the second son of Jacob and Rachel's handmaid Bilhah (**Genesis 30:7-8**). He was a well-spoken man, compared to a doe set free (**Genesis 49:21**).

22 k. Jacques de Gheyn II naar Karel van Mander Jozef, ca. 1590

Nr. 11 uit een serie over de Twaalf zonen van Jakob Gravure, staat II (3); Leiden, Prentenkabinet der Rijksuniversiteit

Jozef is de eerste zoon van Jakob en Rachel. (Genesis 30:22-23) Jozef is voorgesteld als boogschutter. Dat verwijst naar een passage in de bijbel waarin Jakob Jozef omschrijft als een dappere boogschutter (Genesis 49:22-24). Jozef wordt daar ook vergeleken met een waterbron. Die is links voorgesteld. De korenschoven, de maan en de sterren verwijzen naar Jozefs dromen.

22 k. Jacques de Gheyn II after Karel van Mander Joseph, c. 1590

No. 11 in a series depicting the Twelve Sons of Jacob Engraving, state II (3); Leiden, Prentenkabinet der Rijksuniversiteit

Joseph was the first son of Jacob and Rachel. (Genesis 30:22-23) He is depicted here with a bow and arrow. This refers to the passage in the Bible in which Jacob describes Joseph as a courageous archer (Genesis 49:22-24). Joseph is also described as 'a fruitful bough by a spring'. The well is shown to the left. The sheaves of corn, the moon and the stars refer to Joseph's dreams.

22 I. Jacques de Gheyn II naar Karel van Mander Benjamin, ca. 1590

Nr. 12 uit een serie over de Twaalf zonen van Jakob Gravure, staat II (3); Leiden, Prentenkabinet der Rijksuniversiteit

Benjamin is de jongste zoon van Jakob en Rachel. Nadat zij hem gebaard heeft - bij Bethlehem, op weg van Beth-El naar Efrath - sterft zij (**Genesis 35:16-19**). Benjamin wordt vergeleken met een wolf die zijn buit met anderen deelt (**Genesis 49:27**).

22 I. Jacques de Gheyn II after Karel van Mander Benjamin, c. 1590

No. 12 in a series depicting the Twelve Sons of Jacob Engraving, state II (3); Leiden, Prentenkabinet der Rijksuniversiteit

Benjamin was the youngest son of Jacob and Rachel. It was after his birth - near Bethlehem, on the road from Beth-el to Ephrath - that she died (**Genesis 35:16-19**). Benjamin is compared with a wolf that shares its prey (**Genesis 49:27**).

23. Gerrit Claesz. Bleker
Mozes en de dochters van
Jethro, 1638

(Exodus 2:15-17)

Ets, staat I (2); Amsterdam,
Rijksmuseum,
Rijksprentenkabinet

Tijdens zijn vlucht uit Egypte ontmoet Mozes de zeven dochters van Jethro. Met één van hen, Zippora, zal hij later trouwen. De nauwkeurige manier waarop Bleker de planten op de voorgrond heeft getekend doet aan Rembrandts leermeester Pieter Lastman denken. Naast een rijk met sculptuur versierde waterplaats toont Bleker vooraan ook een pissend schaap.

23. Gerrit Claesz. Bleker
Moses and the Daughters of Jethro, 1638 (Exodus 2:15-17)

Etching, state I (2); Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

Having fled from Egypt Moses came across the seven daughters of Jethro. One of these, Zipporah, he later married. The careful way in which Bleker depicted the plants in the foreground is reminiscent of Rembrandt's teacher Pieter Lastman. Beside the elaborately sculptured well Bleker placed a sheep, urinating.

24. Hendrick Goltzius Mozes met de tien geboden, 1583

(Exodus 20:1-17; 31:18; 34:1-28; Deuteronomium 5:1-22)
Gravure, staat I (2); Amsterdam, Rijksmuseum,
Rijksprentenkabinet

Op de berg Sinaï krijgt Mozes van God de religieuze voorschriften geopenbaard. De tien geboden worden door God in twee stenen tafelen gegrift. Op de prent zien we hoe Mozes boven de wetstafelen uittorent. De twee lichtstralen die van zijn hoofd uitgaan, geven aan dat Mozes na zijn gesprek met God een glanzend gelaat had. In deze staat van de prent is de Nederlandse tekst vervangen door een Duitse vertaling van de tien geboden. Tiengebodenprenten waren vooral onder protestanten gewild.

24. Hendrick Goltzius Moses and the Tablets of the Law, 1583

(Exodus 20:1-17; 31:18; 34:1-28; Deuteronomy 5:1-22)
Engraving, state I (2); Amsterdam, Rijksmuseum,
Rijksprentenkabinet

On Mount Sinai Moses received the Law from God. Ten commandments were inscribed by God's hand in two stone tablets. In this print Moses towers above the two tablets of the Law. Two beams of light radiating from his face refer to the fact that after Moses had spoken with God 'his face shone'. In this state the Dutch text of the print was replaced by a German translation of the Decalogue. Prints of the Ten Commandments were especially popular among Protestants.

25. Ferdinand Bol

Gideons offer, ca. 1641-1644 (**Richteren 6:17-20**)
Ets, staat III (5); Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen

Gideon hoort van een engel dat hij de Israelieten van de heerschappij van de Midjanieten zal bevrijden. Gideon maakt een offer van een geitebokje en ongedesemd brood Als de engel het met zijn staf aanraakt, wordt het door een vlam verteerd. Ferdinand Bol was tot 1642 bij Rembrandt in de leer. De knielende figuur van Gideon heeft Bol vrijwel letterlijk overgenomen van de figuur van Tobias op Rembrandts prent *De engel verlaat de familie van Tobias* (cat. nr. 50).

25. Ferdinand Bol

Gideon's Sacrifice, c. 1641-1644 (**Judges 6:17-20**)
Etching, state III (5); Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen

An angel appeared to Gideon and foretold that he would free the Israelites from the Midianite tyranny. Gideon prepared a sacrifice of a kid and unleavened bread. When the angel touched this with his staff it was consumed by fire. Ferdinand Bol was a pupil of Rembrandt until 1642. Bol copied the kneeling figure of Gideon almost exactly from the figure of Tobias in Rembrandt's print of the *Angel departing from the Family of Tobias* (cat. no. 50).

26. Hendrick Goltzius
Verkondiging van Simsons geboorte, 1586
(Richteren 13:11-20)

Nr. 2 uit een serie van zes prenten over Verkondigingen
Gravure, enige staat; Amsterdam, Rijksmuseum,
Rijksprentenkabinet

In een gecompliceerde houding verkondigt een engel aan de oude Manoa en zijn vrouw de geboorte van hun zoon Simson. Manoa en zijn vrouw offeren een geitebokje. De engel stijgt op in de vlammen van het altaar. Dat is op de achtergrond te zien. Rembrandts leermeester Pieter Lastman werd geïnspireerd door deze prent toen hij een schilderij met hetzelfde thema maakte.

26. Hendrick Goltzius
The Annunciation of Samson's Birth, 1586
(Judges 13:11-20)

No. 2 in a series of six prints depicting Annunciations
Engraving, only state; Amsterdam, Rijksmuseum,
Rijksprentenkabinet

Standing in a rather intricate pose, the angel announces that Manoah and his wife are to bare a son, Samson. The old man and his wife sacrifice a young goat and the angel ascends in the smoke of the burnt offering. This is shown in the background. Rembrandt's teacher, Pieter Lastman, was inspired by this print in his painting on the same theme.

27. Gerrit Claesz. Bleker
Manoa biedt de engel een bokje
aan, 1638 (Richteren 13:15-16)
Ets, staat I (4); Amsterdam,
Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

Het gesprek tussen Manoa, zijn vrouw en de engel speelt zich af voor een boerderij met beesten. De engel heeft de geboorte van Simson aangekondigd. Manoa weet niet dat hij een engel is. Hij wil zijn gast een geitebokje bereiden. Maar de engel draagt het echtpaar op het dier aan God te offeren. Een knecht pakt een dier beet. Bleker laat het zonlicht van rechts komen, zodat de engel in het licht zit en de knecht in de schaduw van Manoa staat.

27. Gerrit Claesz. Bleker
Manoah Offering the Angel to Prepare a Kid, 1638 (Judges 13:15)
Etching, state I (4); Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

Manoah, his wife and the angel are talking in front of a farmhouse with animals. The angel has just announced the birth of Samson. Unaware that he is an angel, Manoah offers to prepare a young goat for his guest. But the angel tells the couple to sacrifice the animal to God. Meanwhile, a servant grabs the goat. Bleker depicts the sun shining from the right so that the angel sits in the light and the servant is in Manoah's shadow.

28. Jacob Matham naar Peter Paul Rubens

Simson en Delila, ca. 1613

(Richteren 16:18-20)

Gravure, staat II (2); Haarlem, Teylers Museum

De gespierde Simson ligt verzonken in diepe slaap op de schoot van de verleidelijke Delila. Hij heeft niet in de gaten dat zijn haarlokken worden afgeknipt, waardoor hij zijn kracht verliest. Een oude vrouw licht de handeling met een kaars bij. Filistijnse soldaten wachten in de deuropening hun kans af. Zij zullen Simson de ogen uit steken. Matham maakte deze prent naar een olieverschets van Rubens, de beroemde Antwerpse schilder.

28. Jacob Matham after Peter Paul Rubens

Samson and Delilah, c. 1613

(Judges 16:18-20)

Engraving, state II (2); Haarlem, Teylers Museum

The muscular Samson lies sleeping in the seductive Delilah's lap. He is unaware that his hair is being cut, and that his strength will soon be sapped. An old woman holds a candle so they can see. Philistine soldiers await their opportunity in the doorway. Later, they gouged out Samson's eyes. Matham based this print on an oil sketch by Rubens, the famous painter of Antwerp.

**29 a. Hendrick Goltzius
Orpa neemt afscheid van Ruth
en Naomi, 1576 (Ruth 1:14)**

*Nr. 1 uit een serie van vier prenten
over De geschiedenis van Ruth
Gravure, staat III (5); Rotterdam,
Museum Boijmans Van Beuningen*

Na het overlijden van haar man en haar twee zonen gaat Naomi weg uit Moab. Haar schoondochters Ruth en Orpa vergezellen haar. Op aandringen van Naomi keert Orpa alsnog terug. Maar Ruth wil niet scheiden van haar schoonmoeder. Tussen de scheidende vrouwen heeft Goltzius een afgebroken boomstam uitgebeeld. Rechts achter is het afscheid te zien.

**29 a. Hendrick Goltzius
Orpah leaving Ruth and Naomi,
1576 (Ruth 1:14)**

*No. 1 in a series of four prints depicting the History of Ruth
Engraving, state III (5); Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen*

Following the death of her husband and two sons Naomi decided to leave Moab. Her daughters-in-law Ruth and Orpah decided to accompany her. Naomi persuaded Orpah to return. But Ruth refused to leave her mother-in-law. Goltzius placed the broken trunk of a tree between the women as they part. Bottom right, the women can be seen saying their farewells.

29 b. Hendrick Goltzius
Ruth en Boaz op het veld, 1576
(Ruth 2:1-13)

Nr. 2 uit een serie van vier prenten over De geschiedenis van Ruth Gravure, staat III (5); Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen

Samen met Ruth is Naomi in haar geboorteplaats Bethlehem terug. Daar mag Ruth van de maaiers in het veld korenaren rapen. Zij ontmoet de landeigenaar Boaz die haar gunsten verleent, als beloning voor haar trouw aan Naomi.

Goltzius heeft het landschap zeer uitvoerig tot aan de hoge horizon weergegeven. Een stralende zon belicht de heuvels.

29 b. Hendrick Goltzius
Ruth and Boaz in the Field,
1576 (Ruth 2:1-13)

No. 2 in a series of four prints depicting the History of Ruth Engraving, state III (5); Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen

Naomi returned to her home town, Bethlehem, together with Ruth. There Naomi's daughter-in-law gathered ears of corn after the harvesters in the field. She meets the landowner, Boaz, who favours her in recognition of her loyalty to Naomi. Goltzius depicted the landscape in great detail, right up to the horizon. Bright sunshine lights the hills.

29c.
Goltzius
Ruth en
Boaz op de dors-
vloer
(Ruth
3:14)

29c.
Goltzius
Ruth and
Boaz in
the
Threshing
Shed
(Ruth
3:14)

29d.
Goltzius
Boaz en
de oude-
ren
(Ruth
4:1-12)

29d.
Goltzius
Boaz
and the
Elders
(Ruth
4:1-12)

30. Willem Buytewech
Batseba kamt haar haren, ca. 1615

(2 Samuel 11:2)

Ets en droge naald, staat II (3); Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

Na het baden kamt Batseba haar lange haren. Zij bemerkt niet dat koning David haar lichaam bewondert vanaf zijn dakterras. Buytewech heeft drie prenten gewijd aan het verhaal van Batseba. Hier is goed te zien hoe de kunstenaar met korte arceringen en stippels een gevarieerd patroon van schaduwen heeft vervaardigd.

30. Willem Buytewech
Bathsheba combing her Hair, c. 1615

(2 Samuel 11:2)

Etching and drypoint, state II (3); Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

Having just bathed, Bathsheba is combing her hair. She does not notice King David admiring her beauty from the distant rooftop. Buytewech devoted three prints to the story of Bathsheba. Clearly visible here are the short strokes and stipples with which the artist created varied patterns of shade.

31. Willem Buytewech
Batseba ontvangt Davids brief, 1615
(2 Samuel 11:4)

Ets, enige staat; Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

Koning David is verrukt van de mooie Batseba. Hij stuurt Batseba een bode met een brief waarin hij haar vraagt bij hem te komen. Batseba is getrouwd, maar mag de koning niets weigeren. Hier wordt Batseba opgeschrikt door de komst van de bode. Haar houding wordt ondersteund door een grillige boomstam.

31. Willem Buytewech
Bathsheba receiving David's Letter,
1615 (2 Samuel 11:4)

Etching, only state; Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

King David was infatuated with the beautiful Bathsheba. He sent a messenger with a letter summoning her to come to him. Although Bathsheba was married, she could not refuse the king. Here she recoils as the king's messenger enters. Her pose is echoed in the fanciful tree trunk.

32. Rembrandt

David in gebed, 1652

(2 Samuel 12:15-20)

Ets en droge naald, staat I (3); Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

David knielt op een kussen voor een hemelbed. Zijn harp ligt naast hem op de grond. David heeft bij Batseba een zoon verwekt. Het kind is ernstig ziek geworden en David smeekt God om het te laten leven. Toch zal het sterven. Rembrandt heeft veel aandacht besteed aan de gordijnen en dekens van het bed.

32. Rembrandt

David in Prayer, 1652

(2 Samuel 12:15-20)

Etching and drypoint, state I (3); Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

David is kneeling on a cushion by the bedstead. Beside him on the floor lies his harp. A son had been born to David and Bathsheba. But the child is now mortally ill and David is praying to God for the boy's life. In vain, however, because the lad dies. Rembrandt devoted particular care to the curtains and blankets of the bed.

33. Jan Lievens
De afgoderij van Salomo

(1 Koningen 11:1-8)

Ets, enige staat; Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

De oude koning Salomo knielt op de treden van een altaar waarop een afgodsbeeld staat. De vrouwen die hem hiertoe hebben aangezet staan naast hem. Lievens heeft de etsnaald heel vrij en schetsmatig gehanteerd. Mogelijk werd hij geïnspireerd door Rembrandts ets van de knielende David (cat. nr. 32).

33. Jan Lievens
Solomon's Idolatry

(1 Kings 11:1-8)

Etching, only state; Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

King Solomon, now an old man, kneels at the altar of an idol. The women who led him to idolatry are standing beside him. Lievens' use of the etching needle is free and sketch-like. He may perhaps have been inspired by Rembrandt's etching of David kneeling (cat. no. 32).

34. Anthonie Waterloo
Landschap met de ongehoorzame profeet
(1 Koningen 13:11-29)

Nr. 3 uit een serie van zes Landschappen met oudtestamentische scènes. Ets, staat III (3); Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

Een beetje verscholen in het landschap speelt zich een dramatische scène af. Een profeet uit Juda is gedood door een leeuw. De profeet is gestraft, omdat hij zich niet heeft gehouden aan Gods opdracht. Bij Beth-El mocht hij niet langs dezelfde weg teruggaan en geen brood en water tot zich te nemen. De profeet heeft zich daar niet aan gehouden. Verder het landschap in staat de ezel waarop hij heeft gereden.

34. Anthonie Waterloo
Landscape with the Unfaithful Prophet
(1 Kings 13:11-29)

No. 3 in a series of six landscapes with Old Testament scenes. Etching, state III (3); Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

Hidden in the middle of the landscape, a dramatic event is unfolding. A lion has slain the man of God from Judah. It is the prophet's punishment for his failure to keep God's commandment. At Beth-el he was forbidden to return the way he had arrived or eat bread and drink water. But he ignored God's injunction. In the distance is the ass he rode.

**35. Jan Saenredam naar Abraham Bloemaert
Elia door raven gevoed, 1604**

(1 Koningen 17:2-7)

*Nr. 3 uit een serie van vier prenten over De geschiedenis van de profeten Ahia en Elia
Gravure, staat II (2); Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet*

In het verhaal over het leven van de profeet Elia komen verschillende wonderen voor. Hier zien we hoe raven hem komen voeden met brood en vlees, precies zoals God hem had voorspeld. Elia is gezeten naast een beek waaruit hij kan drinken. De kronkelige bomen zijn typerend voor de stijl van Bloemaert.

**35. Jan Saenredam after Abraham Bloemaert
Elijah fed by Ravens, 1604**

(1 Kings 17:2-7)

*No. 3 in a series of four prints depicting the History of the prophets Ahijah and Elijah
Engraving, state II (2); Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet*

Various miracles occur in the story of Elijah the prophet. Here we see the ravens bringing him bread and meat, exactly as God had foretold. Elijah is sitting by a brook from which he drinks. The twisted trees are typical of Bloemaert's style.

**36. Jan Saenredam naar Abraham Bloemaert
Elia en de weduwe van Sarfat, 1604**

(1 Koningen 17:7-16)

*Gravure, staat I (5); Amsterdam, Rijksmuseum,
Rijksprentenkabinet*

Voor de poort van de stad Sarfat is een weduwe samen met haar zoontje hout aan het sprokkelen. Elia spreekt haar aan en vraagt om water en brood. Hoewel zij op dat moment maar net genoeg voor haar en haar zoon heeft, verleent zij de profeet gastvrijheid. Bloemaert gaf veel aandacht aan de omgeving: ruïne-achtige gebouwen, plantengroei en zelfs vogels in de lucht.

**36. Jan Saenredam after Abraham Bloemaert
Elijah and the Widow of Zarephath, 1604**

(1 Kings 17:7-16)

*Engraving, state I (5); Amsterdam, Rijksmuseum,
Rijksprentenkabinet*

At the gate of the city of Zarephath a widow and her son are gathering wood. Elijah addresses her and asks for bread and water. Despite barely having enough for herself and her son she receives the prophet as her guest. Bloemaert paid particular attention to the surrounding scenery: apparent ruins, greenery and even birds in the air.

**37. Constantijn Daniel van Renesse. De kinderen van Beth-El verscheurd door beren, 1653
(2 Koningen 2:22-25)**

Ets, enige staat; Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

De prent toont een gruwelijke scène uit het leven van de profeet Elisa. Op weg van Jericho naar Beth-El wordt Elisa voor 'kaalkop' uitgescholden door een grote stoet jongens. Als Elisa zich omdraait en hen vervloekt, komen er plotseling twee beren uit het woud. De wilde dieren verslinden de jongens. Van Renesse, die als amateur bij Rembrandt leerde, koos hier een nog maar weinig door andere kunstenaars uitgebeeld onderwerp.

**37. Constantijn Daniel van Renesse. The Children of Beth-el attacked by Bears, 1653
(2 Kings 2:22-25)**

Etching, only state; Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

The print depicts a horrific episode in the story of the prophet Elisha. On his way from Jericho to Beth-el he was taunted by a gang of local children for his baldness. Elisha turned round and cursed them, whereupon two bears suddenly emerged from the forest. The wild animals attacked the youngsters. Here Van Renesse, an amateur pupil of Rembrandt, depicted a theme few artists had portrayed.

38. Jan van de Velde II naar Willem Buytewech
De geschiedenis van Jona, ca. 1621 (Jona 1-4)

Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

a. De roeping van Jona, ets en burijn, staat I (3)

De profeet Jona wordt door God opgedragen de zedenloze stad Ninive tot boete op te roepen. Jona onttrekt zich hieraan door zich in te schepen naar Tarsis.

38. Jan van de Velde II after Willem Buytewech
The History of Jonah, c. 1621 (Jonah 1-4)

Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

a. The Calling of Jonah, etching and burin, state I (3)

God summoned Jonah to warn the wicked city of Nineveh to repent. But Jonah fled and found a ship bound for Tarshish.

38. Jan van de Velde II naar Willem Buytewech
De geschiedenis van Jona, ca. 1621 (Jona 1-4)
Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

b. Jona in zee geworpen, gravure, staat II (3)
Het schip komt in een storm terecht en kan alleen gered worden door Jona overboord te gooien. Een grote vis slokt de profeet op en spuwte hem na drie dagen uit op het land.

38. Jan van de Velde II after Willem Buytewech
The History of Jonah, c. 1621 (Jonah 1-4)
Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

b. Jonah Cast into the Sea, engraving, state II (3)
At sea a storm began to swell and the only way to save the ship was to throw Jonah overboard. A big fish swallowed the prophet and, three days later, vomited him onto dry land.

38. Jan van de Velde II naar Willem Buytewech
De geschiedenis van Jona, ca. 1621 (Jona 1-4)
Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

c. Jona predikt in Ninive, gravure, staat II (2)
Dan voert Jona de opdracht uit en voorspelt Ninive de ondergang. Maar de inwoners doen boete en God besluit hen vervolgens te sparen. Jona wordt hierover boos en trekt zich eenzaam terug buiten de stad.

38. Jan van de Velde II after Willem Buytewech
The History of Jonah, c. 1621 (Jonah 1-4)
Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

c. Jonah Preaching at Niniveh, engraving, state II (2)
There Jonah prophesied, as he had been instructed, that Niniveh was doomed to destruction. But the people repented and God spared the city. Jonah grew angry. He went away and sat alone outside the city.

38. Jan van de Velde II naar Willem Buytewech
De geschiedenis van Jona, ca. 1621 ([Jona 1-4](#))
Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

d. Jona treurt onder de wonderboom, ets en burijn,
staat II (2)

Een snel opgeschoten boom die hem schaduw verschaft verdort plotseling. God leest de nijdige Jona de les: als hij vindt dat de boom gespaard had moeten blijven, zou God dan niet de grote stad mogen sparen?

38. Jan van de Velde II after Willem Buytewech
The History of Jonah, c. 1621 ([Jonah 1-4](#))
Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

d. Jonah Sitting under the Gourd, etching and burin,
state II (2)

A gourd sprang up and shaded him, only to wither again. This was God's lesson to the surly prophet: if he thought that the tree should have been spared, how much more so should God have spared a whole city?

39 a. Philips Galle naar Maarten van Heemskerck
Esther gekroond door Ahasverus, 1564
(Esther 1-2)

Nr. 1 uit een serie van acht prenten over de geschiedenis van Esther
Gravure, staat I (3); Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen

De joodse Esther knielt voor de Perzische koning Ahasverus die haar tot koningin kroont. Op de achtergrond is een eerdere episode van het verhaal toegevoegd: tijdens een belangrijke maaltijd wil Ahasverus pronken met de schoonheid van zijn vrouw Wasti, maar zij weigert te verschijnen. De voorstelling is rijk aan decoratieve details. Van Heemskercks vele prentenseries hadden grote invloed op latere kunstenaars.

39 a. Philips Galle after Maarten van Heemskerck

Esther Crowned by Ahasuerus, 1564 (Esther 1-2)

No. 1 in a series of eight prints depicting the History of Esther
Engraving, state I (3); Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen

The Jewess Esther kneels before the Persian king Ahasuerus as he crowns her queen. In the background an earlier episode is added: at a banquet Ahasuerus wished to show off the beauty of his consort Vashti, but she refuses to appear. The scene is rich in decorative detail. Van Heemskerck's numerous print series were highly influential among later artists.

39b. Philips Galle
naar Maarten van
Heemskerck

Mordechai
verneemt het ver-
raad van Bigton
en Teres
(Esther 2:19-23)

39b. Philips Galle
after Maarten van
Heemskerck

Mordecai
Overhearing the
Treason of
Bigthan and
Teresh
(Esther 2:19-23)

39c. Philips
Galle naar
Maarten van
Heemskerck

Ahasverus geeft
opdracht de
joden uit te
moorden
(Esther 3:8-15)

39c. Philips
Galle after
Maarten van
Heemskerck

Ahasuerus
Commissions to
Destroy the
Jewish People
(Esther 3:8-15)

**39d. Philips Galle
naar Maarten van
Heemskerck
Esthers bedienden
vertellen haar dat
Mordechai de hem
aangeboden mantel
heeft geweigerd,
1564 (Esther 4:4-16)**
*Nr. 4 uit een serie van
acht prenten over De
geschiedenis van Esther
Gravure, staat I (3);
Rotterdam, Museum
Boijmans Van Beuningen*

**39 d. Philips Galle
after Maarten van
Heemskerck
Esther 's Servants
Telling Her of
Mordecai's Refusal of
the Raiment, 1564
(Esther 4:4-16)**
*No. 4 in a series of
eight prints depicting
the History of Esther
Engraving, state I (3);
Rotterdam, Museum
Boijmans Van Beuningen*

39e. Philips
Galle naar
Maarten van
Heemskerck

Esthers bezoek
aan Ahasverus
([Esther 5:1-4](#))

39e. Philips
Galle after
Maarten van
Heemskerck

Esther Before
Ahasuerus,
Inviting Him
for a Banquet
([Esther 5:1-4](#))

39f. Philips Galle
naar Maarten
van Heemskerck

Ahasverus raad-
pleegt het boek
der Gedachte-
nissen

(Esther 6:1-3)

39f. Philips Galle
after Maarten
van Heemskerck

Ahasuerus
Consulting the
Book of
Chronicles

(Esther 6:1-3)

39 g. Philips Galle naar Maarten van Heemskerck. Ahasverus vraagt Haman om raad, 1564 (Esther 6:6-11)
Nr. 7 uit een serie van acht prenten over De geschiedenis van Esther
Gravure, staat I (3); Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen

39 g. Philips Galle after Maarten van Heemskerck. Ahasuerus consulting Haman, 1564 (Esther 6:6-11)
No. 7 in a series of eight prints depicting the History of Esther. Engraving, state I (3); Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen

Esther's kinsman and guardian Mordecai had foiled a plot against king Ahasuerus. The king decided to reward Mordecai and asked his counsellor Haman, an enemy of the Jews, how a king should honour a person of merit. Haman, thinking it was he who was to be honoured, suggested that the person be paraded through the city like the king on a horse. Here, on the right of the print, Haman is forced to lead Mordecai in his triumph.

39h. Philips
Galle naar
Maarten van
Heemskerck

Esther
beschuldigt
Ahasverus
tijdens het
banket
(Esther 7:1-7)

39h. Philips
Galle after
Maarten van
Heemskerck

Esther
Accusing
Haman at the
Banquet
(Esther 7:1-7)

40. Lucas van Leyden
De triomf van Mordechai,
1515 (*Esther 6: 11*)
Gravure, staat I (3); Rotterdam,
Museum Boijmans Van Beuningen

Esthers' pleegvader Mordechai wordt in de kleding van koning Ahasverus en gezeten op het paard van de koning door de stad geleid. De teugels worden vastgehouden door de wrede raadsheer Haman. Edelen, burgers en boeren kijken vol ontzag toe. In de verte is een galg te zien, die Haman voor Mordechai had bedoeld. Uiteindelijk wordt Haman zelf gehangen.

40. Lucas van Leyden
The Triumph of Mordecai,
1515 (*Esther 6: 11*)
Engraving, state I (3);
Rotterdam, Museum Boijmans
Van Beuningen

Here, Esther's kinsman and guardian, Mordecai, is dressed in King Ahasuerus' robes and led through the city on the king's horse. The bridle is held by the evil counsellor, Haman. Noblemen, citizens and peasants look on in awe. Far away, the gallows betray Haman's intentions towards Mordecai. But in the end, it would be Haman who would be hung there.

41. Rembrandt
De triomf van Mordechai,
ca. 1641 (*Esther 6: 11*)
Ets en droge naald, enige staat;
Amsterdam, Museum Het
Rembrandthuis

Rembrandt heeft goed gekeken naar de gravure van Lucas van Leyden (cat. nr. 40). Net als op de prent van Lucas, verlaten de twee hoofdpersonen een poortgebouw en worden ze omstuwd door een mensenmenigte. Bovendien heeft Rembrandt de knielende man en de man die zijn hoed afneemt herhaald. Rembrandt werd ook geïnspireerd door een schilderij van zijn leermeester Lastman met hetzelfde onderwerp.

41. Rembrandt
The Triumph of Mordecai,
c. 1641 (*Esther 6: 11*)
Etching and drypoint, only state;
Amsterdam, Museum Het
Rembrandthuis

Rembrandt paid careful attention to Lucas van Leyden's engraving (cat. no. 40). As on Lucas' print, the two main figures are passing under a gateway, pressed against by the crowd. Here too, Rembrandt shows a man kneeling and a man doffing his cap. Rembrandt drew inspiration from a painting by his teacher Lastman on the same theme.

42. Jan Muller
Het feestmaal van Belsazar, ca. 1598
(Daniël 5: 1-6)

*Gravure, staat II (3); Amsterdam,
Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet*

Belsazar, de koning van Babylon, richt een feestmaal aan. Hij laat zijn gasten drinken uit heilig vaatwerk, dat bij de verovering van Jeruzalem is buitgemaakt. Er verschijnt een hand die een tekst op de muur schrijft. Daniël is de enige die het kan ontcijferen: Belzasars heerschappij is ten einde. Mullers nachtelijke compositie vertoont overeenkomsten met een schilderij van *Het laatste avondmaal* van de Venetiaanse kunstenaar Jacopo Tintoretto. Mullers voorstelling werd later vaak gekopieerd.

42. Jan Muller
Belshazzar's Feast, c. 1598
(Daniel 5: 1-6)

*Engraving, state II (3); Amsterdam,
Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet*

Belshazzar, king of Babylon, held a great feast. He served his guests wine in the holy vessels taken from the Temple after the fall of Jerusalem. Suddenly a hand appeared and wrote a text on the wall. Daniel is the only man who can interpret the words: Belshazzar's days are numbered. Muller's nocturnal composition is reminiscent of the *Last Supper* by the Venetian artist Jacopo Tintoretto. Muller's print was frequently copied.

51. Nicolaes Braeu naar Hendrick Goltzius

Jaël, ca. 1597

(Richteren 4 en 5)

Nr. 1 uit een serie over vier Oudtestamentische helden en heldinnen. Gravure, enige staat; Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet

Nadat Sisera, de legeraanvoerder van de Kanaänieten, een veldslag tegen de Israëlieten heeft verloren, zoekt hij zijn toevlucht in de tent van Jaël. Als hij op haar bed ligt, slaat zij met een hamer een tentpin door zijn slaap. De heldin is hier groot in een ovaal 'geportretteerd'. Haar lichaam is in een gecompliceerde draai weergegeven. Op de achtergrond is haar verhaal uitgebeeld.

51. Nicolaes Braeu after Hendrick Goltzius

Jael, c. 1597

(Judges 4 and 5)

*No. 1 in a series on Old Testament heroes and heroines
Engraving, only state; Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet*

Having lost the battle against the Israelites, Sisera, the Canaanite general sought refuge in the tent of Jael. As he lay sleeping she hammered a tent peg through his temple. Here the heroine is portrayed larger than life in an oval frame. Her body turns in a complex pose. The story is shown in the background.

52. Rembrandt

Piedra Gloriosa, 1655

a. Nebukadnessars droom (Daniël 2: 31-35)

Ets, buriijn en droge naald, staat III (5); Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

Rembrandts etsen zijn illustraties voor een mystiek tractaat van Menasseh ben Israel over de komst van de Messias (zie nr. 76).

52. Rembrandt

Piedra Gloriosa, 1655

a. Nebukadnessars dream (Daniël 2: 31-35)

Etching and drypoint, state IV (5); Amsterdam, Het Rembrandthuis

52. Rembrandt

Piedra Gloriosa, 1655

b. Jakobs ladder (Genesis 28: 11-15)

Ets, droge naald en burijn, staat II (3); Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

52. Rembrandt

Piedra Gloriosa, 1655

b. Jakobs ladder (Genesis 28: 11-15)

Etching and drypoint, state III (3); Amsterdam, Het Rembrandthuis

52. Rembrandt

Piedra Gloriosa, 1655

c. David en Goliath

(1 Samuel 17: 49)

*Ets en droge naald, staat IV (5); Amsterdam, Museum
Het Rembrandthuis*

52. Rembrandt

Piedra Gloriosa, 1655

c. David and Goliath

(1 Samuel 17: 49)

*Etching and drypoint, state IV (5); Amsterdam, Het
Rembrandthuis*

52. Rembrandt

Piedra Gloriosa, 1655

d. Daniëls visioen van de vier beesten (Daniël 7)

Ets, droge naald en buriijn, staat II (2); Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

52. Rembrandt

Piedra Gloriosa, 1655

d. Daniel's Vision of the Four Beasts (Daniel 7)

Etching, drypoint and burin, state II (2); Amsterdam, Het Rembrandthuis

53. Bybelsche Figuren van het Oude Testament

Amsterdam, ca. 1750
16 houtsneden op één blad, deels ingekleurd met oranje, blauw en geel; Landsmeer, particuliere collectie

Dit soort volksprenten waren goedkoop en populair. Ze waren bedoeld voor een breed publiek. Kleur werd vlot met een penseel of zelfs met de duim aangebracht. Wonderbaarlijke gebeurtenissen en dieren spelen in de afgebeelde scènes vaak een opvallende rol. Dit type prent - met diverse voorstellingen op één blad - kwam vooral in de tweede helft van de 17de eeuw tot ontwikkeling en beleefde een bloeiperiode in de 18de eeuw.

[KLIK OP DE KLEINE PRENTJES](#)

53. Biblical Figures from the Old Testament
Amsterdam, c. 1750

16 woodcuts on a single sheet, partly coloured with orange, blue and yellow;
Landsmeer, private collection

Popular prints such as this were cheap and widespread. They were aimed at a large audience. Colour would be added with a brush, or even the thumb. Miraculous events and creatures tended to play a prominent role in the scenes portrayed. This type of print, containing various scenes on a single sheet, developed especially in the second half of the 17th century and flourished in the 18th century.

[CLICK ON THE WOODCUTS](#)

Ziet Samson heeft door groote kracht,
Stads Deuren op een Berg gebracht.

53. 1-1
Bybelsche Figuren van het
Oude Testament

Amsterdam, ca. 1750

(Richteren 16:3)

*16 houtsneden op één blad,
deels ingekleurd met oranje,
blauw en geel; Landsmeer, par-
ticuliere collectie*

53. 1-1
Biblical Figures from the Old
Testament

Amsterdam, c. 1750

(Judges 16:3)

*16 woodcuts on a single sheet,
partly coloured with orange,
blue and yellow;
Landsmeer, private collection*

In noot de Heer zijn hulp bewijst,
Door Ravens Elias gespijst.

53. 1-2
Bybelsche Figuren van het
Oude Testament

Amsterdam, ca. 1750

(1 **Koningen 17:4-7**)

*16 houtsneden op één blad,
deels ingekleurd met oranje,
blauw en geel; Landsmeer, par-
ticuliere collectie*

53. 1-2
Biblical Figures from the Old
Testament

Amsterdam, c. 1750

(1 **Kings 17:4-7**)

*16 woodcuts on a single sheet,
partly coloured with orange,
blue and yellow;
Landsmeer, private collection*

De haat van Haman tot de Jood.,
Brengt door een strop hem tot 'er dood.

53. 1-3
Bybelsche Figuren van het
Oude Testament

Amsterdam, ca. 1750

(Esther 7)

*16 houtsneden op één blad,
deels ingekleurd met oranje,
blauw en geel; Landsmeer, par-
ticuliere collectie*

53. 1-3
Biblical Figures from the Old
Testament

Amsterdam, c. 1750

(Esther 7)

*16 woodcuts on a single sheet,
partly coloured with orange,
blue and yellow;
Landsmeer, private collection*

Nebucadnezers breyn ontstelt,
Eet als een beest hier gras op 't velt

53. 1-4
Bybelsche Figuren van het
Oude Testament

Amsterdam, ca. 1750

(Daniël 4:33)

*16 houtsneden op één blad,
deels ingekleurd met oranje,
blauw en geel; Landsmeer, par-
ticuliere collectie*

53. 1-4
Biblical Figures from the Old
Testament

Amsterdam, c. 1750

(Daniël 4:33)

*16 woodcuts on a single sheet,
partly coloured with orange,
blue and yellow;
Landsmeer, private collection*

Dit 's 't loon van Absalon, die stout
Doorsteeken wort aan 't Eyken hout.

53. 2-1
Bybelsche Figuren van het
Oude Testament

Amsterdam, ca. 1750

(2 Samuël 18:9-15)

*16 houtsneden op één blad,
deels ingekleurd met oranje,
blauw en geel; Landsmeer, par-
ticuliere collectie*

53. 2-1
Biblical Figures from the Old
Testament

Amsterdam, c. 1750

(2 Samuël 18:9-15)

*16 woodcuts on a single sheet,
partly coloured with orange,
blue and yellow;
Landsmeer, private collection*

De Swaluw zig in 't nest bevind,
Maakt door haar drek Tobias blind.

53. 2-2
Bybelsche Figuren van het
Oude Testament
Amsterdam, ca. 1750

*16 houtsneden op één blad,
deels ingekleurd met oranje,
blauw en geel; Landsmeer, par-
ticuliere collectie*

53. 2-2
Biblical Figures from the Old
Testament
Amsterdam, c. 1750

*16 woodcuts on a single sheet,
partly coloured with orange,
blue and yellow;
Landsmeer, private collection*

De dronkenschap die 't breyn berooft,
Sterkt Judiths hand, kost Veldheers hoofd.

53. 2-3
Bybelsche Figuren van het
Oude Testament
Amsterdam, ca. 1750

*16 houtsneden op één blad,
deels ingekleurd met oranje,
blauw en geel; Landsmeer, par-
ticuliere collectie*

53. 2-3
Biblical Figures from the Old
Testament
Amsterdam, c. 1750

*16 woodcuts on a single sheet,
partly coloured with orange,
blue and yellow;
Landsmeer, private collection*

Den Engel 't spraaklits banden breekt,
Tot Biliam den Ezel spreekt.

53. 2-4
Bybelsche Figuren van het
Oude Testament

Amsterdam, ca. 1750

(Numeri 22:31)

*16 houtsneden op één blad,
deels ingekleurd met oranje,
blauw en geel; Landsmeer, par-
ticuliere collectie*

53. 2-4
Biblical Figures from the Old
Testament

Amsterdam, c. 1750

(Numbers 22:31)

*16 woodcuts on a single sheet,
partly coloured with orange,
blue and yellow;
Landsmeer, private collection*

Ziet Samson schrikt niet voor 't geschreeuw,
Maar scheurt van een, een jonge Leeuw.

53. 3-1
Bybelsche Figuren van het
Oude Testament

Amsterdam, ca. 1750

(Richteren 14:5)

*16 houtsneden op één blad,
deels ingekleurd met oranje,
blauw en geel; Landsmeer, par-
ticuliere collectie*

53. 3-1
Biblical Figures from the Old
Testament

Amsterdam, c. 1750

(Judges 14:5)

*16 woodcuts on a single sheet,
partly coloured with orange,
blue and yellow;
Landsmeer, private collection*

De Vis die door het water vloog,
Spouwt Jonas uyt hier op het droog.

53. 3-2
Bybelsche Figuren van het
Oude Testament

Amsterdam, ca. 1750

(Jona 2:10)

*16 houtsneden op één blad,
deels ingekleurd met oranje,
blauw en geel; Landsmeer, par-
ticuliere collectie*

53. 3-2
Biblical Figures from the Old
Testament

Amsterdam, c. 1750

(Jonah 2:10)

*16 woodcuts on a single sheet,
partly coloured with orange,
blue and yellow;
Landsmeer, private collection*

De Schiplien door de Zee verstoort,
Die werpen Jonas buyten boort.

53. 3-3

Bybelsche Figuren van het
Oude Testament

Amsterdam, ca. 1750

(Jona 1:15)

16 houtsneden op één blad,
deels ingekleurd met oranje,
blauw en geel; Landsmeer, par-
ticuliere collectie

53. 3-3

Biblical Figures from the Old
Testament

Amsterdam, c. 1750

(Jonah 1:15)

16 woodcuts on a single sheet,
partly coloured with orange,
blue and yellow;
Landsmeer, private collection

In schijn van vriendschap, boos en fel,
Doorsteekt Abner Ahazaël.

53. 3-4
Bybelsche Figuren van het
Oude Testament

Amsterdam, ca. 1750

(2 Samuël 2:22)

*16 houtsneden op één blad,
deels ingekleurd met oranje,
blauw en geel; Landsmeer, par-
ticuliere collectie*

53. 3-4
Biblical Figures from the Old
Testament

Amsterdam, c. 1750

(2 Samuël 2:22)

*16 woodcuts on a single sheet,
partly coloured with orange,
blue and yellow;
Landsmeer, private collection*

Bels Priesters loosheyt wert ontdekt,
Daar Daniels afsch 't bewijs verstrekt.

53. 4-1
Bybelsche Figuren van het
Oude Testament
Amsterdam, ca. 1750

*16 houtsneden op één blad,
deels ingekleurd met oranje,
blauw en geel; Landsmeer, par-
ticuliere collectie*

53. 4-1
Biblical Figures from the Old
Testament
Amsterdam, c. 1750

*16 woodcuts on a single sheet,
partly coloured with orange,
blue and yellow;
Landsmeer, private collection*

Noyt wankelt Job, maar looft zijn Godt.,
Schoon hy wert van zijn Wijf bespot.

53. 4-2
Bybelsche Figuren van het
Oude Testament

Amsterdam, ca. 1750

(Job 2:9)

*16 houtsneden op één blad,
deels ingekleurd met oranje,
blauw en geel; Landsmeer, par-
ticuliere collectie*

53. 4-2
Biblical Figures from the Old
Testament

Amsterdam, c. 1750

(Job 2:9)

*16 woodcuts on a single sheet,
partly coloured with orange,
blue and yellow;
Landsmeer, private collection*

Men werpt hier Daniel in de kuyl
Der Leeuwen, voor der Leeuwen muyl.

53. 4-3
Bybelsche Figuren van het
Oude Testament

Amsterdam, ca. 1750

(Daniël 6)

*16 houtsneden op één blad,
deels ingekleurd met oranje,
blauw en geel; Landsmeer, par-
ticuliere collectie*

53. 4-3
Biblical Figures from the Old
Testament

Amsterdam, c. 1750

(Daniël 6)

*16 woodcuts on a single sheet,
partly coloured with orange,
blue and yellow;
Landsmeer, private collection*

Een vuur'ge Wagen opwaarts voert,
Elia, dat Eliza ontmoet.

53. 4-4
Bybelsche Figuren van het
Oude Testament

Amsterdam, ca. 1750

(2 Koningen 2:11)

*16 houtsneden op één blad,
deels ingekleurd met oranje,
blauw en geel; Landsmeer, par-
ticuliere collectie*

53. 4-4
Biblical Figures from the Old
Testament

Amsterdam, c. 1750

(2 Kings 2:11)

*16 woodcuts on a single sheet,
partly coloured with orange,
blue and yellow;
Landsmeer, private collection*

54. Crispijn de Passe de oude Liber Genesis, Arnhem (Jan Jansz.) 1612
Amsterdam, Rijksmuseum bibliotheek

De graveur Crispijn de Passe vatte aan het begin van de 17de eeuw het plan op om alle bijbelverhalen in beeld te brengen. Echter alleen het *Liber Genesis* kwam af. Het bevat 59 voorstellingen gebaseerd op het boek Genesis. De getoonde scène werd niet vaak uitgebeeld. Izaäk en Rebekka worden bespied door koning Abimelech als zij elkander liefkozen (**Genesis 26: 1-8**).

54. Crispijn de Passe the Elder
Liber Genesis, Arnhem (Jan Jansz.) 1612
Amsterdam, Rijksmuseum Library

The engraver Crispijn de Passe decided in the early 17th century to illustrate all the stories in the Bible. However, he only ever completed *Liber Genesis*. It contains 59 prints based on the first book of the Bible. This scene was not often portrayed by artists. King Abimelech spies Isaac and Rebecca as they caress (**Genesis 26: 1-8**).

55. Pieter van der Borcht. Figures De Toutes Les Plus Remarquables Histoires, Amsterdam (Michiel Colijn) 1613
Amsterdam, Universiteitsbibliotheek (Ruth)

Eind 16de eeuw maakte Van der Borcht 88 etsen voor een boek over de meest opmerkelijke verhalen uit de bijbel. Hij werkte in opdracht van Christoffel Plantijn, de beroemdste drukker van Antwerpen. In de hier getoonde herdruk uit 1613 zien we hoe Van der Borcht verschillende gebeurtenissen uit het boek Ruth heeft gecombineerd binnen één voorstelling.

55. Pieter van der Borcht. Figures De Toutes Les Plus Remarquables Histoires, Amsterdam (Michiel Colijn) 1613
Amsterdam, University Library (Ruth)

In the late 16th century Van der Borcht made 88 etchings for a book about the most remarkable stories in the Bible. His patron was Christophe Plantin, the renowned printer of Antwerp. The reprint of 1613 shown here reveals how Van der Borcht managed to combine different episodes from the story of Ruth in a single design.

56. Johannes Sadeler I
David, Amsterdam (Claes Jansz. Visscher) 1637 *Leiden, Prentenkabinet der Rijksuniversiteit*

In 1637 publiceerde de Amsterdamse prentverkoper Claes Jansz Visscher een herdruk van een prentenboekje dat meer dan zestig jaar tevoren in Antwerpen was verschenen. Het werk is geheel gewijd aan het leven van David en bevat 48 gravures van Johannes Sadeler, een belangrijke *coeper print snider* (kopergraveur) in Antwerpen. Op de prent is David in een sierlijk gevecht verwekt met de reus Goliath (1 Samuel 17: 49).

56. Johannes Sadeler I
David, Amsterdam (Claes Jansz. Visscher) 1637
Leiden, Prentenkabinet der Rijksuniversiteit

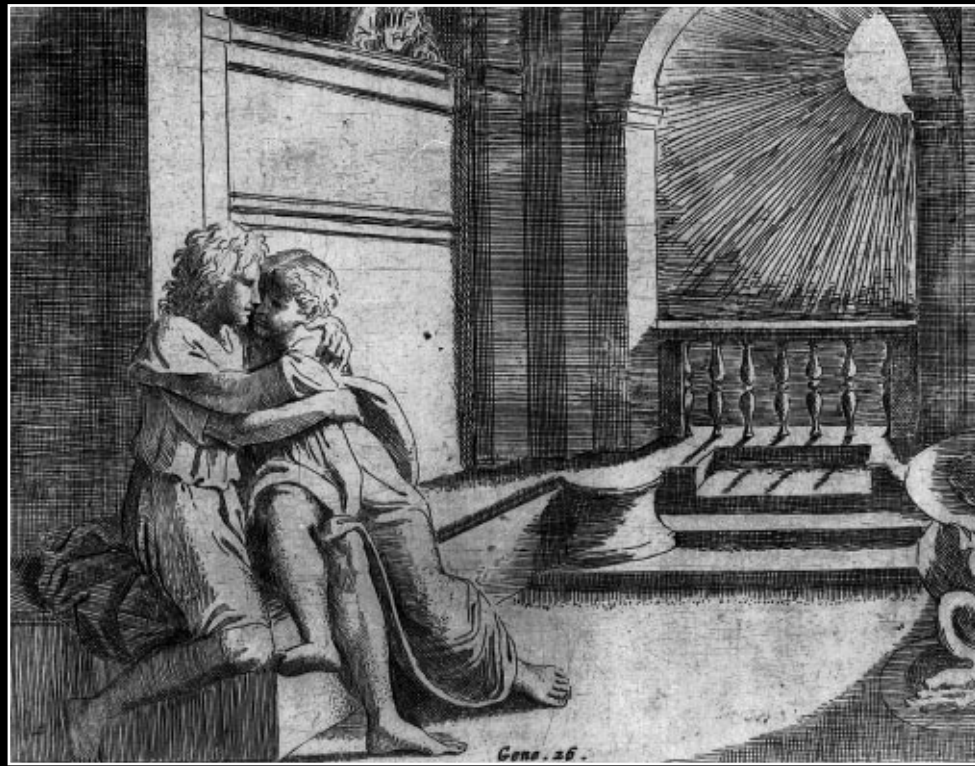
In 1637 the Amsterdam print seller Claes Jansz Visscher reprinted a print book which had first appeared in Antwerp some sixty years previously. It was entirely devoted to the life of David and contained 48 engravings by Johannes Sadeler, a major *coeper print snider* (copperplate engraver) in Antwerp. In this print David is engaged in a graceful fight with the giant Goliath (1 Samuel 17: 49).

57. Historia del testamento vecchio,
Amsterdam (Claes Jansz. Visscher) 1638
Den Haag, Museum van het Boek

Visscher bracht in 1638 een herdruk uit van een Italiaans boek uit 1607 met geëtste bijbeltaferelen. De etsen zijn gemaakt door Sisto Badalocchio en Giovanni Lanfranco. Het zijn vrije reproducties van fresco's uit het Vaticaanse Paleis die in 1518 door Rafaël werden ontworpen. De voorstelling van *Izaäk en Rebekka bespied door Abimelech* inspireerde Rembrandt toen hij een ontwerp tekende voor een schilderij. Het is bekend als *Het joodse bruidje*, maar stelt waarschijnlijk Izaäk en Rebekka voor. (Genesis 26:7-11)

57. Historia del testamento vecchio,
Amsterdam (Claes Jansz. Visscher) 1638
The Hague, Museum van het Boek

Visscher published a reprint in 1638 of an Italian book of 1607 with etchings of biblical scenes. The prints were made by Sisto Badalocchio and Giovanni Lanfranco. They are rough reproductions of frescos designed by Raphael for the Vatican Palace in 1518. The scene of *Isaac and Rebecca seen by Abimelech* inspired Rembrandt in his design for a painting. It is now known as the *Jewish Bride*, but was probably intended to depict Isaac and Rebecca. (Genesis 26:7-11)

58. Theatrum Biblicum, Amsterdam
(Claes Jansz. Visscher) 1639
*Tilburg, Bibliotheek van de
Theologische Faculteit*

Rembrandts directe voorlopers hebben zich vaak laten inspireren door de *Thesaurus*, een bijbels prentenboek dat in de 16de eeuw werd uitgegeven in Antwerpen. Het bevatte gravurereeksen van diverse Noord- en Zuidnederlandse kunstenaars. Onder de titel *Theatrum Biblicum* bracht Claes Jansz. Visscher een herdruk met toevoegingen uit. De voorstelling van Simson die door Delila van zijn haren en zijn kracht wordt beroofd is een gravure door Antonie Wierix naar ontwerp van Maarten de Vos. (**Richteren 16:19-21**)

58. Theatrum Biblicum, Amsterdam
(Claes Jansz. Visscher) 1639
Tilburg, Theological Faculty Library

Rembrandt's immediate predecessors often drew inspiration from the *Thesaurus*, a biblical picture book published in the 16th century in Antwerp. It contained series of engravings by artists from the Northern and Southern Netherlands. Claes Jansz. Visscher published a reprint under the title *Theatrum Biblicum* with certain additions. The portrayal of Samson, being robbed of his hair and his strength by Delilah is an engraving by Antonie Wierix after a design by Maarten de Vos.

59. Christoffel van Sichem II, Christoffel van Sichem III
Bibels Tresoar, Amsterdam (Pieter Jacobsz. Paets) 1646
Nijmegen, Universiteitsbibliotheek

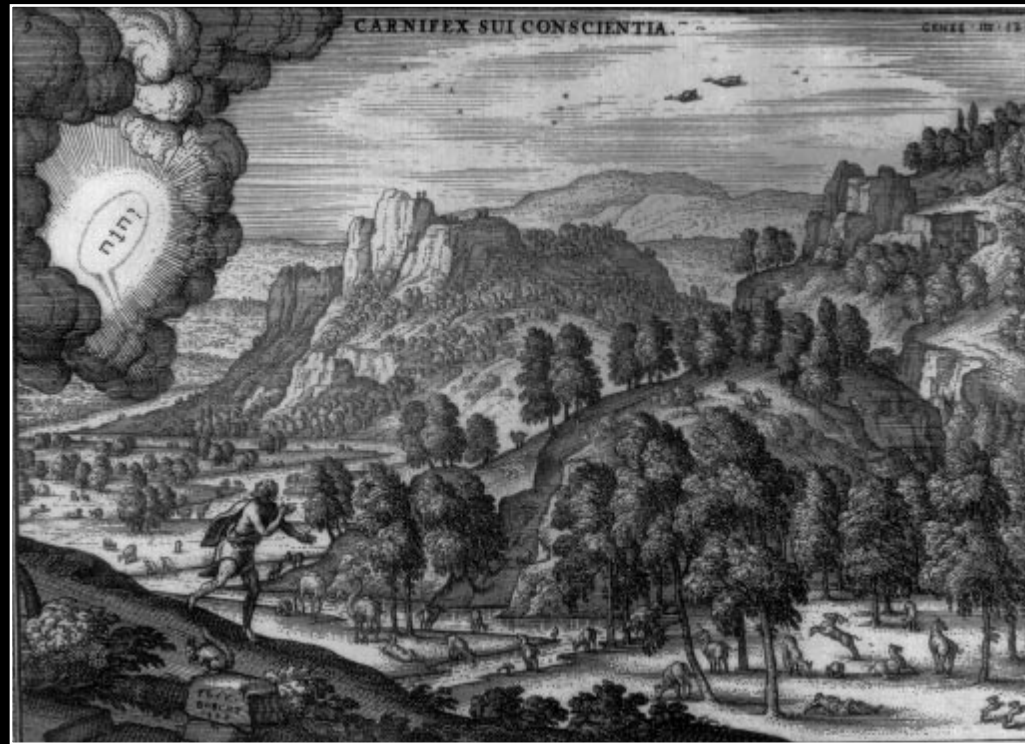
Het Bibels Tresoor, ofwel De Bijbelse Schatkamer, bevat kopieën naar hoogtepunten uit de Europese prentkunst. De houtsneden zijn gemaakt door Christoffel van Sichem en zijn gelijknamige zoon. De 593. *Figuer* is gebaseerd op Rafaëls fresco *De school van Athene* in het Vaticaanse Paleis. Maar in plaats van filosofen uit de klassieke oudheid moeten we de figuren nu opvatten als de koning van Assur en zijn hofhouding (2Koningen 17: 24).

59. Christoffel van Sichem II, Christoffel van Sichem III
Biblical Treasury, Amsterdam (Pieter Jacobsz. Paets) 1646
Nijmegen, University Library

The *Bibels Tresoor*, or 'Biblical Treasury', contains copies of some of the highlights of European print art. The woodcuts were by Christoffel van Sichem and his son of the same name. The 593. *Figuer* is based on Raphael's fresco *The School of Athens* in the Vatican Palace. But instead of the philosophers of the ancient world, here the same figures represent the king of Assyria and his court (2 Kings 17: 24).

60. Den Grooten Emblemata Sacra, Amsterdam (Tymon Houthaak) 1654 *Amsterdam, Rijksmuseumbibliotheek*

Dit boek bevat tegen de honderd bijbelse voorstellingen, die tussen 1582 en 1585 werden geëst door Pieter van der Borch in Antwerpen. In de 17de eeuw verschenen herdrukken, onder andere bij Visscher in Amsterdam. De prent met *De vervloeking van Kaïn* bevatte oorspronkelijk de figuur van God de Vader. De figuur werd door Visscher vervangen door een tetragram: vier Hebreeuwse letters waarmee God wordt aangeduid. Calvinisten wilden God niet als menselijke figuur afgebeeld zien. (*Genesis 4:9-16*)

60. The Large Emblemata Sacra
Amsterdam (Tymon Houthaak) 1654
Amsterdam, Rijksmuseum library

This book contains almost a hundred biblical depictions etched between 1582 and 1585 by Pieter van der Borch in Antwerp. In the 17th century several reprints appeared, for example, at the Amsterdam press of Claes Jansz. Visscher. The print showing the *Curse of Cain* originally included a figure representing God. Visscher subsequently replaced this with the Tetragrammaton: the four Hebrew letters of the name of God. Calvinists opposed the depiction of God as a human figure. (*Genesis 4:9-16*)

61. Anoniem naar Matthaeus Merian de Oude
Bybel Printen, Amsterdam
(Nicolaes Visscher) z.j.
Amsterdam, Universiteitsbibliotheek

Vanaf het midden van de 17de eeuw brachten Amsterdamse uitgevers vele prentenbijbels uit met kopieën naar de bijbelprenten van Matthaeus Merian de Oude (1593-1650). De hier getoonde editie werd uitgegeven door Claes Jansz. Visschers zoon en opvolger Nicolaes. Bij de prent *Abrahams offer* (**Genesis 22:1-18**) staan bij-schriften in verschillende talen. Daarin wordt de nadruk gelegd op Abrahams gehoorzaamheid.

61. Anonymous after Matthaeus Merian the Elder
Biblical Prints, Amsterdam
(Nicolaes Visscher) s.a.
Amsterdam, University Library

In the mid-17th century Amsterdam publishers began to print numerous picture Bibles with copies of biblical prints by Matthaeus Merian the Elder (1593-1650). This edition was published by Claes Jansz. Visscher's son and heir Nicolaes. Inscriptions in various languages accompany the print showing the *Sacrifice of Isaac* (**Genesis 22:1-18**). Here the emphasis is on Abraham's fidelity.

62. Pieter Hendricksz. Schut
Afbeeldingen van de heilige Historien,
Amsterdam (Rudolph en Gerard Wetstein) z.j.
Nijmegen,
Universiteitsbibliotheek

Schut maakte omstreeks 1650 een reeks van 336 etsen van bijbelse taferelen. De meeste composities zijn verkleinde kopieën naar Vlaamse voorbeelden. Als tweede inspiratiebron diende de beroemde prentenbijbel van Matthaeus Merian. *Abrahams offer* is duidelijk gebaseerd op Merians voorbeeld (zie cat. nr. 61). Alleen het weidse landschap is weggelaten.

(Genesis 22:1-18)

62. Pieter Hendricksz. Schut
Illustrations of the Sacred Histories

Amsterdam (Rudolph and Gerard Wetstein) s.a. *Nijmegen, University Library*

Around 1650 Schut made a series of 336 etchings of biblical scenes. Most of the compositions were copies in reduced size of Flemish examples. Another source of inspiration was Matthaeus Merian's famous picture Bible. The *Sacrifice of Isaac* was clearly based on Merian's original (see cat. no. 61). Only the wide landscape is missing.

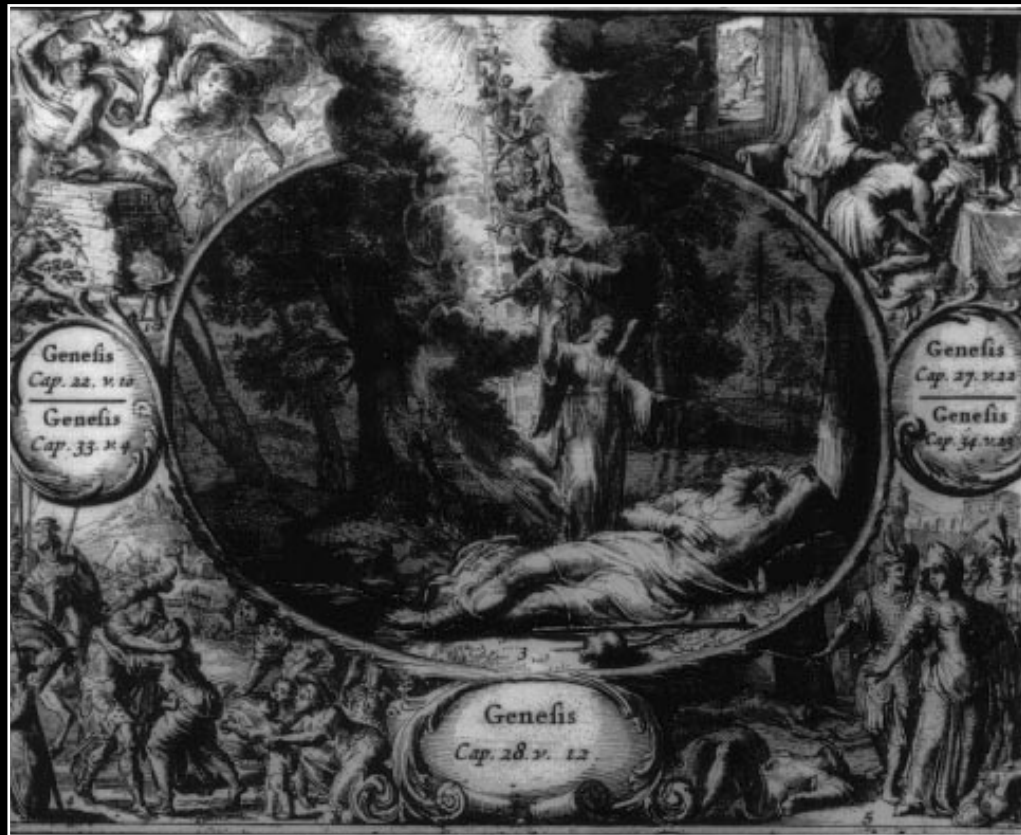
(Genesis 22:1-18)

64. Romeyn de Hooghe
Alle de voornaamste historien,
Amsterdam (J. Lindenberg) 1703
Amsterdam, Universiteitsbibliotheek

In opdracht van de uitgever Jacob Lindenberg maakte Romeyn de Hooghe 139 etsen voor een prentenbijbel die in 1703 uitkwam. Op dit blad is in het midden afgebeeld hoe Jacob droomt van een ladder waarop engelen op en neer gaan (**Genesis 28: 10-16**). De hoeken bevatten kleine voorstellingen bij het boek Genesis: *Abrahams offer* (22: 1-18), *Izaäk zegent Jacob* (27: 1-30), *Jacob en Esau* (33) en *De dood van de Sichemieten* (34: 25-30).

64. Romeyn de Hooghe
All the Principal Histories,
Amsterdam (J. Lindenberg) 1703
Amsterdam, University Library

Publisher Jacob Lindenberg commissioned Romeyn de Hooghe to make 139 etchings for a picture Bible to be published in 1703. Shown here in the centre is Jacob, dreaming of a ladder on which angels ascend and descend (**Genesis 28: 10-16**). In the four corners other scenes from the Book of Genesis are shown: the *Sacrifice of Isaac* (22: 1-18), *Isaac blessing Jacob* (27: 1-30), *Jacob and Esau* (33) and the *Death of the Shechemites* (34: 25-30).

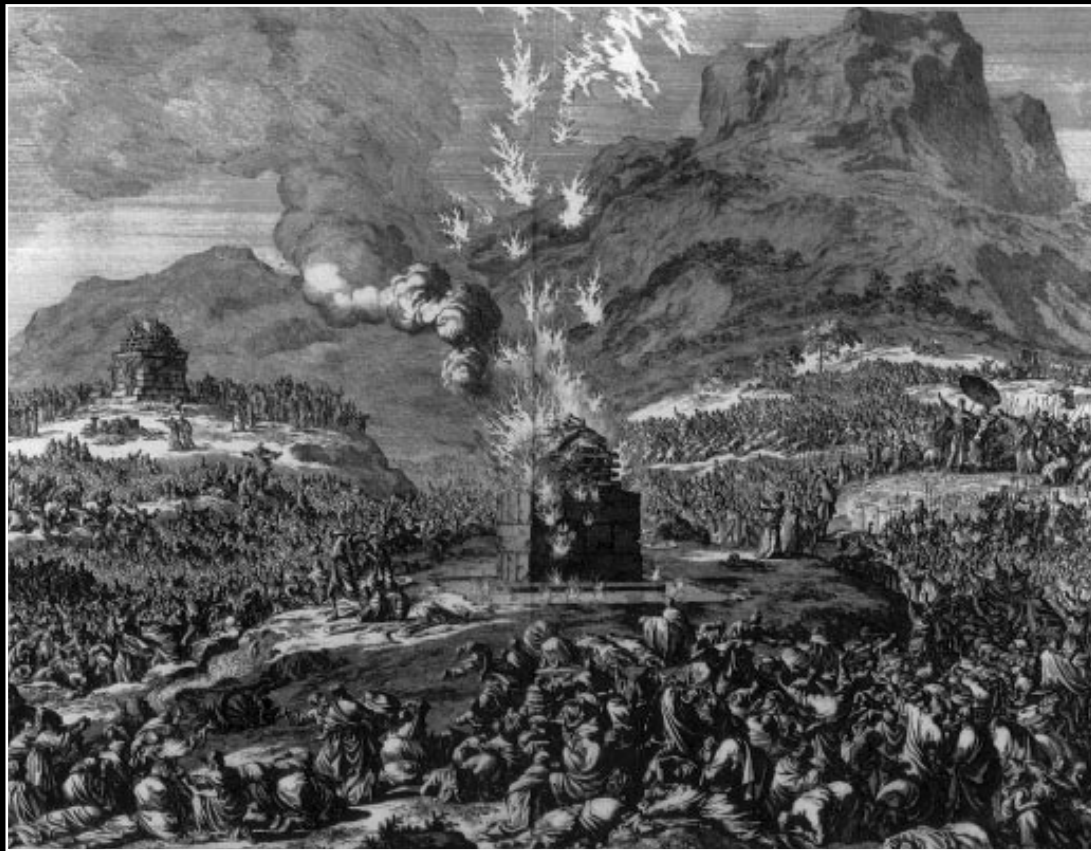

65. Jan Luyken
Icones Biblicae, Amsterdam
(Pieter Mortier) 1708
Amsterdams Historisch Museum

De profeet Elia laat op de berg Karmel het volk dat de god Baäl aanbidt twee brandoffers opzetten. Het ene offer vat geen vlam als zij hun god aanroepen, maar Elia krijgt gehoor bij zijn altaar als hij de God van Abraham, Izaäk en Israël aanroept (**1Koningen 18: 20-40**). De massascène is één van de 62 etsen die Jan Luyken in opdracht van Pieter Mortier maakte voor deze prentenbijbel.

65. Jan Luyken
Icones Biblicae, Amsterdam
(Pieter Mortier) 1708
Amsterdam Historical Museum

On Mount Carmel Elijah the prophet and the priests of Baal each built an altar for a burnt offering. The priests of Baal called on their god but their offer failed to catch fire. Then Elijah called on the God of Abraham, Isaac and Israel (**1 Kings 18: 20-40**) and his altar was enveloped in flame. This crowd scene is one of 62 etchings Jan Luyken was commissioned to make by Pieter Mortier for this picture Bible.

66. Gerard Hoet, Arnold Houbraken en Bernard Picart
Taferelen der voornaamste geschiedenissen,
Den Haag (Pieter de Hondt) 1728
Arnhem, Nederlands Openluchtmuseum

Het boek bevat 214 prenten, ontworpen door Hoet, Houbraken en Picart, en gegraveerd door Nederlandse en Franse graveurs. *De zondeval* werd gegraveerd door Andries van Buysen naar ontwerp van Gerard Hoet. De prent is typerend voor het 'Franse' karakter van de reeks: een evenwichtige compositie met geïdealiseerde figuren, die heel nauwkeurig zijn gegraveerd (**Genesis 3:1-7**).

66. Gerard Hoet, Arnold Houbraken and Bernard Picart
Scenes of the Principal Histories
The Hague (Pieter de Hondt) 1728
Arnhem, Netherlands Open Air Museum

This book contains 214 prints designed by Hoet, Houbraken and Picart, and engraved by Dutch and French engravers. *The Fall* was engraved by Andries van Buysen after a design by Gerard Hoet. The print is typical of the 'French' character of the series: a balanced composition with idealised figures engraved with great accuracy (**Genesis 3:1-7**).

67. Statenbijbel, Amsterdam (weduwe P. A. van Ravesteyn) 1657
Amsterdam, Universiteitsbibliotheek

Op last van de Staten-Generaal werd in 1637 een nieuwe protestantse bijbelvertaling uitgebracht, gebaseerd op de oorspronkelijke Hebreeuwse en Griekse teksten. In 1657 verscheen een gecorrigeerde editie, die de standaardversie werd. Op het titelblad zien we een portaal, een opengeslagen bijbel en het wapen van de Zeven Verenigde Gewesten. Onderaan is een voorstelling toegevoegd van een landschap met Elia die door raven wordt gevoed (zie cat. nr. 35). (1 **Koningen 17:1-7**)

67. States Bible, Amsterdam (Widow P.A. van Ravesteyn) 1657
Amsterdam, University Library

A new Protestant translation of the Bible based on the original Hebrew and Greek texts was published in 1637 on the orders of the States General. In 1657 a corrected version appeared which became the standard version. The title-page shows a portal, an open Bible and the arms of the Dutch Republic. Below is a depiction of a landscape with Elijah being fed by ravens (see cat. no. 35). (1 **Kings 17:1-7**)

68. Hebreeuwse bijbel, Amsterdam (Joseph Athias) 1667
Nijmegen, Universiteitsbibliotheek

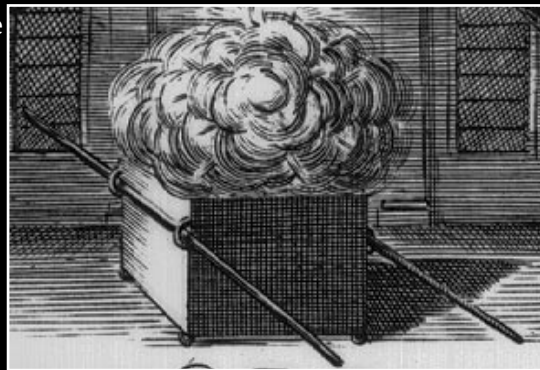
(Exodus 25)

Niet alleen joden maar ook christenen interesseerden zich voor Hebreeuwse tekstuitgaven van het Oude testament. Met de opkomst van het humanisme en de reformatie in 16de eeuw was de wens ontstaan om de bijbel in de oorspronkelijke talen te leren kennen. De titelpagina van deze *Biblia Hebraica* vertoont veel overeenkomsten met die van de Statenbijbel (cat. nr. 67). Onderaan is de *Ark des Verbonds* toegevoegd: een heilige, draagbare kist van acaciahout, die de stenen wetstafelen bevatte.

68. Hebrew Bible, Amsterdam (Joseph Athias) 1667
Nijmegen, University Library

(Exodus 25)

Apart from Jewish readers, Christians were also interested in editions of the Hebrew text of the Old Testament. With the rise of Humanism and the Reformation in the 16th century scholars began to study the Bible in the original languages. The title-page of this *Biblia Hebraica* is similar to the States Bible (cat. no. 67). Shown below is the *Ark of the Covenant*: the sacred chest of gold and acacia wood in which the Tablets of the Law were preserved.

70. Flavius Josephus (Nederlands),
Amsterdam (Jan Evertsz. Kloppenburgh) 1626
Nijmegen, Universiteitsbibliotheek

De joodse schrijver Flavius Josephus (ca. 37-100 na Chr.) beschreef in een aantal boeken de geschiedenis van het volk Israëls. Zijn poëtische navertellingen van bijbelverhalen waren populair bij kunstenaars in de 17de eeuw. Deze Nederlandse vertaling van zijn complete werk gaat terug op een Duitse editie. Ook de houtsnedes van Christoffel van Sichem II gaan terug op de Duitse editie, namelijk de prenten van Tobias Stimmer. Hier wordt Jozef verleid door de vrouw van Potifar ([Genesis 39: 6-18](#)).

70. Flavius Josephus (Dutch),
Amsterdam (Jan Evertsz. Kloppenburgh) 1626. *Nijmegen, University Library*

The Jewish writer Flavius Josephus (c. 37-100 AD) described the history of the Jewish people in a number of books. His poetic narratives of biblical stories were popular among 17th-century artists. This Dutch translation of his complete works is based on a German edition. Christoffel van Sichem II's woodcuts were also based on the German edition, namely the prints by Tobias Stimmer. Here Joseph is seduced by Potiphar's wife ([Genesis 39: 6-18](#)).

71. Flavius Josephus (Duits),
Straatsburg (von der Heyden) 1630
Amsterdam, Museum Het
Rembrandthuis

In Rembrandts boedelinventaris uit 1656 kunnen we lezen dat hij in het bezit was van de Duitse uitgave het werk van Flavius Josephus met houtsneden van Tobias Stimmer. De inventaris vermeldt: *Een hoogduijtsche Flavio Fevus gestoffeert met figuren van Tobias Timmerman*. Hier is een verhaal over de priester Eli verbeeld. Als Eli verneemt dat, na een slag tegen de Filistijnen, zijn twee zonen zijn gedood en de Ark des Verbonds is gestolen, valt hij achterover en sterft (1 Samuel 4: 10-18).

71. Flavius Josephus (German),
Strasbourg (von der Heyden) 1630
Amsterdam, Museum Het
Rembrandthuis

From an 1656 inventory of Rembrandt's estate it is clear that he owned a copy of the German edition of Flavius Josephus' works with woodcuts by Tobias Stimmer. The inventory states: 'A High German Flavius Josephus illustrated with figures by Tobias Timmerman'. This is the story of the priest Eli. Upon hearing that his two sons have been killed and the Ark of the Covenant lost in a battle against the Philistines, Eli falls over and dies (1 Samuel 4: 10-18).

72. De Historie van Joseph,
Rotterdam (Jan van Waesberghe)
1617 Amsterdam, Universiteits-
bibliotheek

Dit boekje over de *vromen ende Godtvruchtighen Jongelinc* Jozef was vooral bedoeld voor de jeugd. Het bevat dertien *Capittels* van de bijbel die handelen over de geschiedenis van Jozef (**Genesis 37; 39-50**). De houtsne-
de op de titelpagina toont Jozef die zijn dromen vertelt aan zijn jaloerse broers (**Genesis 37: 1-11**). Zijn dromen, waarin de korenschoven van zijn broers voor de zijne buigen en waarin de zon, de maan en de sterren voor hem buigen, zijn bovenaan uitgebeeld (zie cat. nr 16)

72. The History of Joseph,
Rotterdam (Jan van Waesberghe)
1617 Amsterdam, University
Library

This work on that 'pious and Godfearing young man', Joseph, was meant for youngsters. It contains thirteen chapters from the Bible dealing with the story of Joseph (**Genesis 37; 39-50**). The woodcut on the title-page shows Joseph relating his dreams to his jealous brothers (**Genesis 37: 1-11**). The dreams in which his brothers' sheaves of corn bow down to his and in which the son, moon and stars bow down to him are depicted above (see cat. no 16)

73. De Historie Van Den Koninklyken Profete David,
Amsterdam (erven de weduwe G. de Groot en A. van Dam)
1724

Amsterdam, Universiteitsbibliotheek

Bookjes met aparte verhalen uit de bijbel werden in de 17de en 18de eeuw op Nederlandse scholen gebruikt. Zij waren van nut bij het lees- en godsdienstonderwijs. De bijbelse leesboekjes zijn klein en bevatten maximaal 48 pagina's. De illustraties zijn groot ten opzichte van de tekstkolommen. Deze houtsneede laat de scène zien waarin David de reus Goliath heeft overwonnen en daarmee de aandacht van koning Saul trekt (**1 Samuel 17: 50-58**).

73. The History of the Royal Prophet David,
Amsterdam (heirs widow of G. de Groot and A. van Dam)
1724

Amsterdam, University Library

Booklets of individual stories from the Bible were used in 17th- and 18th-century Dutch schools. They were employed in reading lessons and religious instruction. These biblical readers were invariably small books with a maximum of 48 pages while the illustrations were large in relation to the text columns. This woodcut depicts the part in which David has killed the giant Goliath and obtained the attention of King Saul (**1 Samuel 17: 50-58**).

**74. Willem van Swanenburgh
naar Joachim Wtewael**
Thronus Iustitiae, Amsterdam
(Christoffel van Sichem I) 1607
*Amsterdam,
Universiteitsbibliotheek*

Dit boek bevat dertien gravures. Ze hebben allemaal als thema de gerechtigheid. Hier is weergegeven het verhaal van de priester Jethro en zijn schoonzoon Mozes. Jethro adviseert Mozes om zijn taak als rechter te delen met mannen die bekwaam, godvrezend en onomkoopbaar zijn (**Exodus 18: 21**). De gerechtigheids-scène vindt links op de achtergrond plaats. Op de voorgrond is de ontmoeting tussen Mozes en Jethro voorgesteld.

74. Willem van Swanenburgh naar Joachim Wtewael
Thronus Iustitiae, Amsterdam (Christoffel van Sichem I) 1607
Amsterdam, University Library

This book contains thirteen engravings. All of these are on the theme of justice. Shown here is the story of the priest Jethro and his son-in-law, Moses. Jethro counselled Moses to delegate his tasks as a judge to 'able men, who feared God, men of truth, hating covetousness' (**Exodus 18: 21**). A legal hearing is taking place on the left, in the background. Shown in the foreground is the meeting of Moses and Jethro.

75. Joost van den Vondel
Het Pascha, Amsterdam (Dirck Cornelisz. Houthaeck) 1636
Nijmegen, Universiteitsbibliotheek

Ten tijde van de Nederlandse opstand tegen Spanje was het heel gebruikelijk om de eigen geschiedenis met die van het bijbelse Israël te vergelijken. Ook Vondels toneelstuk kan op die manier worden gelezen. De ets op de titelpagina, gemaakt door Pieter Jansz., stelt *De doortocht door de Rode Zee* voor (**Exodus 14: 21-31**). Mozes split de zee voor zijn volk, maar laat de golven terugvloeien voor zijn Egyptische achtervolgers. Zo zouden ook de Nederlanders van de Spaanse onderdrukkers worden bevrijd.

75. Joost van den Vondel
The Passover, Amsterdam (Dirck Cornelisz. Houthaeck) 1636
Nijmegen, University Library

During the Dutch Revolt against Spain it was common to compare contemporary events with the history of biblical Israel. Vondel's play can also be seen in this light. The etching on the title-page by Pieter Jansz. depicts the *Parting of the Red Sea* (**Exodus 14: 21-31**). Moses opens up the sea for his people, but lets the waves come crashing down on the Egyptian pursuers. In the same way, the Dutch would be released from their Spanish oppressors.

76. Menasseh ben Israel

Piedra gloriosa, Amsterdam (Menasseh ben Israel) 1655
Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

De rabbijn, drukker en uitgever Menasseh ben Israel vroeg Rembrandt vier etsen te maken voor zijn in het Spaans geschreven boek *Piedra gloriosa* (cat. nr. 52). Dit tractaat gaat over een *roemruchte steen* die steeds weer terug komt als symbool voor de Messias. Rembrandts eerste ets toont Nebukadnessars droom. Een standbeeld met voeten van leem en ijzer wordt verbrijzeld door een steen. De steen zou later de hele aarde vullen. Vandaar dat rechts een wereldbol is toegevoegd. (Daniël 2:31-35)

76. Menasseh ben Israel

Piedra gloriosa, Amsterdam (Menasseh ben Israel) 1655
Amsterdam, Museum Het Rembrandthuis

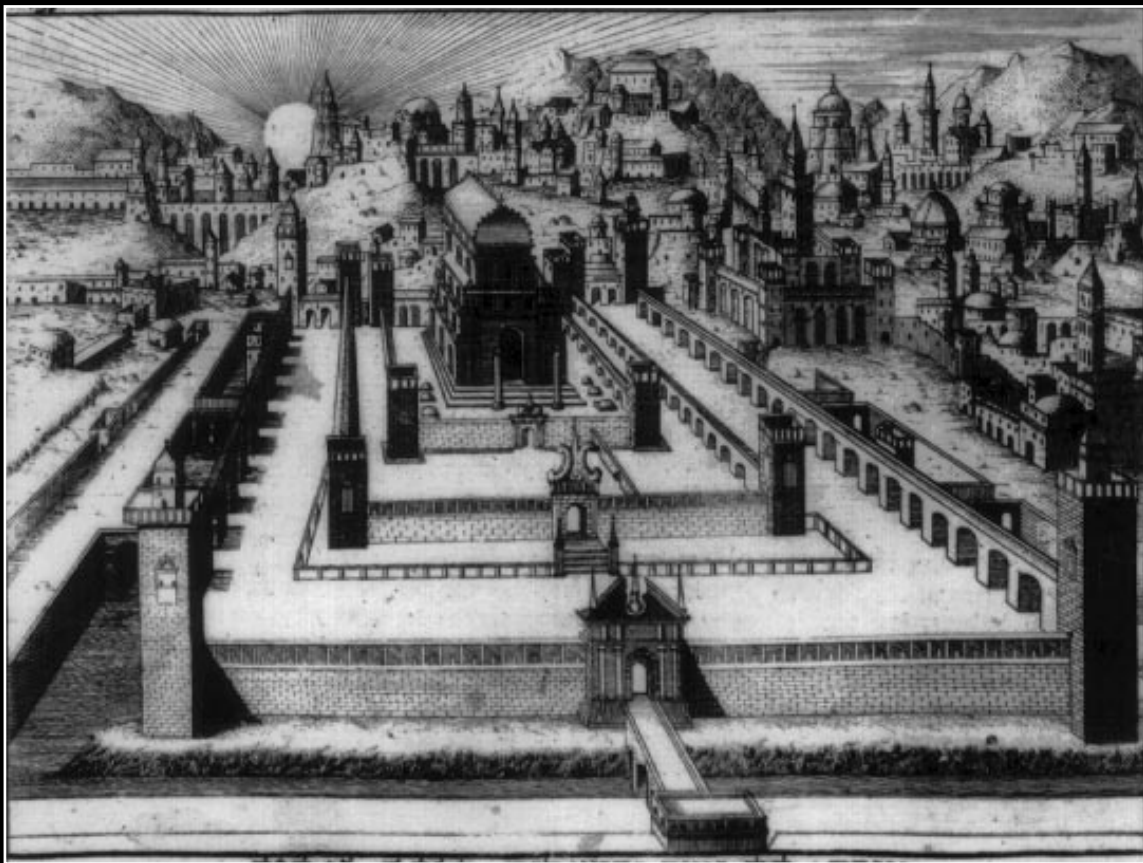
Rabbi, printer and publisher, Menasseh ben Israel commissioned Rembrandt to design four etchings for his Spanish book *Piedra gloriosa* (cat. no. 52). This tract is about a 'legendary stone' that continually reappears as the symbol of the Messiah. Rembrandt's first etching shows Nebuchadnezzar's dream. A statue with feet of clay and iron is broken to pieces by a stone. A stone that would later fill the earth. Which explains the symbol of the globe on the right. (Daniël 2:31-35)

77. Hagada, Amsterdam
(Solomon Proops) 1712
*Amsterdam,
Universiteitsbibliotheek*

De bijbelprenten van de Zwitsers-Duitse kunstenaar Matthaeus Merian de Oude werden in Nederland veelvuldig nagemaakt. Een aantal van zijn prenten werd gekopieerd door Abraham ben Jacob en opgenomen in de *Hagada*. Het is een geschrift ten behoeve van de viering van het joodse pasen. Onder de gekopieerde prenten is ook dit gezicht in vogelvlucht op de Tempel van Salomo (1 Koningen 6 en 7).

77. Haggadah, Amsterdam
(Solomon Proops) 1712
*Amsterdam, University
Library*

The biblical prints of the Swiss-German artist Matthaeus Merian the Elder were frequently imitated in the Netherlands. Some of these were copied by Abraham ben Jacob and included in his *Haggadah*. This book is used in the celebration of the Jewish festival of Passover. Among the prints copied is a bird's-eye-view of the temple of Solomon (1 Kings 6 and 7).

B44 Rembrandt

De verkondiging aan de herders, 1634

*Ets, burijn en droge naald, staat II (3); r.o.:
Rembrandt f. 1634*

's Nachts verscheen aan de herders in het veld een engel, die hen de geboorte van Christus verkondigde. De engel werd omringd door een hemelse schare die Gods lof zong (Lucas 2:8-14).

De angstig uiteenstuivende herders en hun beesten zijn kleine figuurtjes in het groots opgezette landschap. De helverlichte hemel en voorgrond vormen een dramatisch contrast met de in duisternis gehulde omgeving.

B44 Rembrandt

The angel appearing to the sheperds, 1634

*Etching, burin and drypoint, state II (3); bottom
right: Rembrandt f. 1634*

In the night there appeared to the herdsmen in the field an angel who brought them the tidings of the birth of Christ. There was with the angel a multitude of the heavenly host, praising God (Luke 2:8-14). The herdsmen and their beasts, scattering in terror at this apparition, are tiny figures in the grandly conceived landscape. The light in the sky and in the foreground forms a dramatic contrast with the surrounding gloom of the night.

B45 Rembrandt

De aanbidding van de herders: met de lamp,
ca. 1654

*Ets, staat I (2); m.o.:
Rembrandt f.*

Na de verkondiging trokken de herders naar Bethlehem, waar zij Jozef en Maria en het pasgeboren kind in de kribbe vonden (**Lucas 2:15-16**). De prent behoort met B47, 55, 60, 63 en 64 vermoedelijk tot een serie over de jeugd van Christus.

B45 Rembrandt

The adoration of the shepherds: with the lamp,
c. 1654

*Etching, state I (2); Bottom
centre: Rembrandt f.*

After the announcement of the birth of the Messiah the shepherds went to Bethlehem, where they found Joseph and the Virgin and the newborn child in the crib (**Luke 2:15-16**). This print, with B47, 55, 60, 63 and 64, probably belongs to a series about the youth of Christ.

B46 Rembrandt
De aanbidding van
de herders: een
nachtstuk,
ca. 1652
Ets, droge naald en
buriijn
Sinds 1911 in bruik-
leen van het
Rijksmuseum,
Amsterdam.
(Lucas 2:15-16).

**B47 Rembrandt
De besnijdenis in
de stal, 1654**
Ets, staat I (2),
94 x 144 mm
L.b.: Rembrandt f.
1654

Acht dagen na zijn geboorte werd Christus besneden en kreeg de naam Jezus (**Lucas 2:21**). De bijbel zegt niet waar de besnijdenis plaats vond. De apocriefe boeken situeren de scène in de stal, omdat volgens de joodse wet een moeder tot veertig dagen na de geboorte onrein is en de tempel niet mag betreden. In de westerse beeldtraditie vindt de gebeurtenis niettemin meestal plaats in de tempel, waar de hogepriester de besnijdenis verricht. In twee veel vroegere prenten had Rembrandt dat ook zo gedaan (Gersaint 48 en B48). De prent maakt deel uit van de serie over de jeugd van Christus, genoemd bij B45.

B48 Rembrandt

De besnijdenis in de tempel, ca. 1630

Ets en droge naald, staat I (2)

Hier is hetzelfde onderwerp verbeeld als in de vorige prent (Gersaint 48). Rembrandts stijl heeft in enkele jaren tijd een enorme ontwikkeling doorgemaakt.

(Lucas 2:21).

B48 Rembrandt

The circumcision in the temple, c. 1630

Etching and drypoint, state I (2)

In this etching another version of the circumcision is depicted (compare with Gersaint 48). As can be seen, Rembrandt's style has developed remarkably in only a few years.

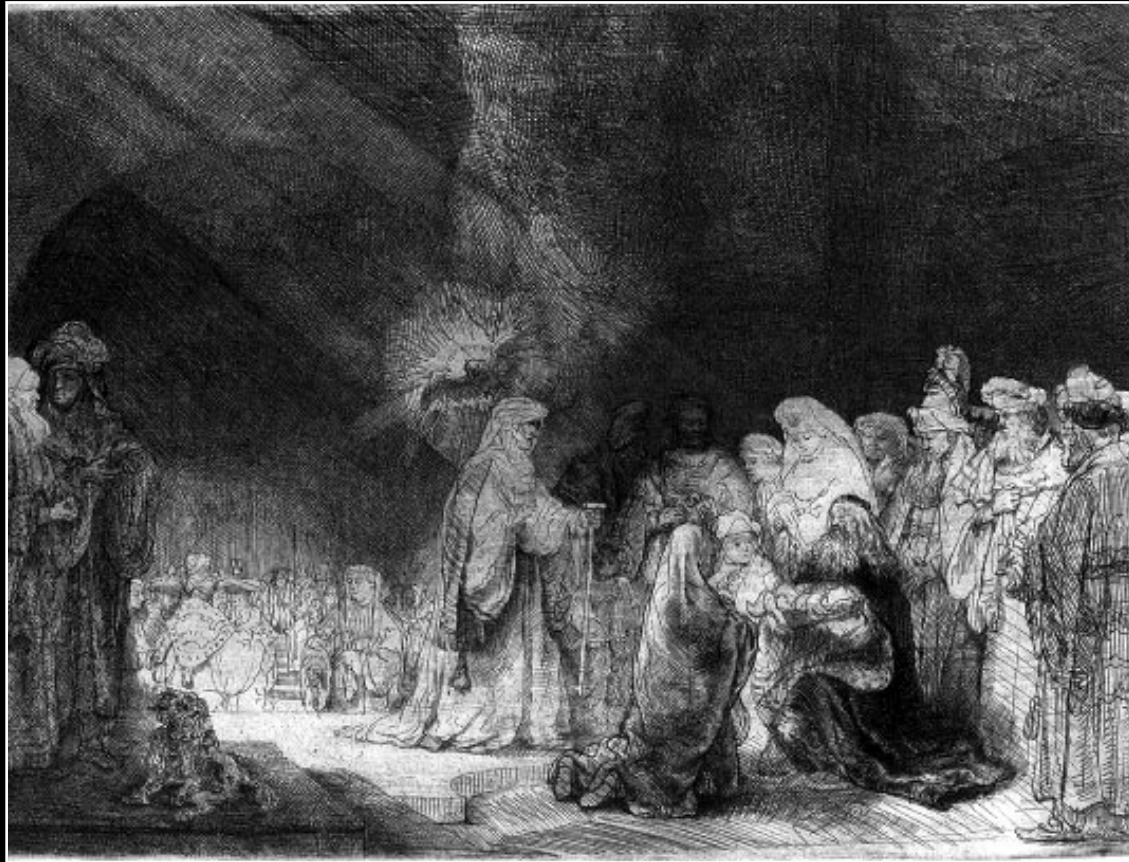
(Luke 2:21).

B49 Rembrandt
Het loflied van Simeon,
ca. 1639
Ets en droge naald; staat II
(3)

Jozef en Maria presenteren hun zoon in de tempel. De vrome oude Simeon, aan wie voorspeld was dat hij nog voor zijn dood de Verlosser zou zien, houdt het kind in zijn armen en looft God. Ook de profetes Anna herkent Christus. Boven haar zweeft de Heilige Geest in de gedaante van een duif (**Lucas 2:22-38**).

B49 Rembrandt
Simeon's hymn of praise,
c. 1639
Etching and drypoint, state II
(3)

Joseph and Mary present their firstborn son in the temple. The pious old Simeon, to whom it had been predicted that before his death he would see the Redeemer, holds the child in his arms and praises the Lord. The prophetess Anna also recognizes Christ (**Luke 2:22-38**). We see the Holy Ghost in the form of a dove hovering above her head.

B50 Rembrandt

De presentatie in de tempel, ca. 1654

Ets en droge naald, enige staat

Simeon, met het kind in zijn armen, knielt voor de hogepriester die op een verhoging zit. De figuren die links knielen zijn Maria en Jozef. Boven allen uit torent de imposante figuur van een tempelwachter met een staf (Lucas 2:22-38).

B50 Rembrandt

The presentation in the temple, c. 1654

Etching and drypoint, only state

Simeon, the child in his arms, kneels before the high priest seated on a dais. In the middle, towering above the rest, is an imposing temple guard holding a staff. On the left, kneeling, are Joseph and Mary (Luke 2:22-38).

B51 Rembrandt

Het loflied van Simeon, 1630

Ets, staat II (2); m.o.: RHL 1630

Overeenkomstig het wetboek van Mozes droegen Jozef en Maria hun eerstgeboren zoon op in de tempel. De oude Simeon herkent het kind en looft God ([Lucas 2:22-38](#)).

B51 Rembrandt

Simeon's hymn of praise, 1630

Etching, state II (2); bottom centre: RHL 1630

In accordance with the Law of Moses, Joseph and Mary presented their firstborn son in the temple. The old man Simeon recognizes the child and praises the Lord ([Luke:22-38](#)).

B52 Rembrandt

De vlucht naar Egypte, 1633

Ets; staat I (2); m.o.: Rembrandt inventor et fecit. 1633.

De vlucht naar Egypte was een van Rembrandts meest geliefde onderwerpen.

Het vervaardigen van nachtsènes kostte Rembrandt duidelijk nog moeite. De slecht uitgebeten luchtpartij getuigt daarvan. De ets dankt hier echter wel de prachtige schemergloed aan.

(Mattheüs 2:13-18)

B52 The flight into Egypt, 1633

Etching,; state I (2); b.c.: Rembrandt inventor et fecit. 1633.

The Flight into Egypt was one of Rembrandt's favourite and most frequent subjects.

The creation of a night scene still causes Rembrandt some problems, as the poorly bit sky indicates. The etching owes its lovely twilight glow to this accident.

(Matthew 2:13-18)

B53 Rembrandt

De vlucht naar Egypte, 1651

Ets, burijn en droge naald; staat VI (6); r.o.: Rembrandt f. 1651; sinds 1911 in bruikleen van Teylers Stichting, Haarlem.

Dit is Rembrandts eerste belangrijke experiment met nacht-effecten. In de opeenvolgende staten van deze ets zien we de voorstelling steeds donkerder worden.

In deze staat - de laatste - zijn het landschap en de lucht verdwenen, en zijn Maria en de ezel nog slechts spookachtige schimmen in de duisternis. (Mattheüs 2:13-18)

B53 Rembrandt

The flight into Egypt, 1651

Etching, burin and drypoint; state VI (6); bottom right: Rembrandt f. 1651; since 1911 on loan from Teylers Foundation, Haarlem

This is Rembrandt's first major experiment with a night effect. In the successive states of the etching we can watch the area of light grow smaller and smaller.

In this state - the last one - the sky and the landscape have disappeared altogether, and Mary and the donkey are illuminated by the dimmest light. (Matthew 2:13-18)

B55 Rembrandt
De vlucht naar
Egypte, 1654
Ets en droge
naald; enige staat;
I.o.: Rembrandt f.
1654

Ook deze ets
maakt waarschijn-
lijk deel uit van
een serie over de
jeugd van
Christus (zie B64).
Het motief van de
heilige familie die
een beek over-
steekt is nieuw.
(Mattheüs 2:13-18)

B55 Rembrandt
The flight into
Egypt, 1654
Etching and dry-
point; only state;
bottom left:
Rembrandt f. 1654

This print is one of the series on the youth of Christ (see also B64). The motif of the holy family crossing a brook is new here. (Matthew 2:13-18)

B56 Rembrandt en Hercules Seghers

De vlucht naar Egypte,
ca. 1652

*Ets, burijn en droge naald;
staat VI (7)*

Jozef werd in een droom gewaarschuwd dat koning Herodes het Christuskind wilde doden. Diezelfde nacht nog gingen Jozef en Maria met het kind op de vlucht naar Egypte ([Mattheus 2:13-15](#)). Rembrandt bewerkte voor deze ets een plaat van Hercules Seghers met een voorstelling van Tobias en de engel. Seghers' figuren werden vervangen door de heilige familie en een boomgroep.

B56 Rembrandt en Hercules Seghers

The flight into Egypt,
c. 1652 *Etching, burin and dry-point; state VI (7)*

In a dream, an angel warned Joseph that Herod intended to kill the infant Jesus. The same night Joseph and Mary fled into Egypt, taking the child with them ([Matthew 2:13-15](#)). This etching is a reworking by Rembrandt of a plate by Hercules Seghers with Tobias and the angel. Seghers' figures were replaced by the holy family and a group of trees.

B57 Rembrandt

De rust op de vlucht naar Egypte, ca. 1644

Ets en droge naald, staat III (4)

De rust tijdens de vlucht naar Egypte wordt niet beschreven in de bijbel maar in de zgn. *Legenda Aurea*. Aan het begin van de jaren 1640 begon Rembrandt een diepe interesse voor nachts scènes aan de dag te leggen.

B57 Rembrandt

The rest on the flight into Egypt, c. 1644

Etching and drypoint, state III (4)

The rest on the flight is not mentioned in the Bible but in the so-called *Golden Legend*. In the early 1640s Rembrandt became deeply interested in night scenes.

B58 Rembrandt

De rust op de vlucht naar Egypte, 1645

Ets en droge naald; enige staat; l.o.:

Rembrandt f. 1645

Rembrandt baseerde deze compositie op een gravure van Lucas van Leyden met hetzelfde onderwerp.

Dit blad heeft veel weg van een zilverstifttekening, doordat de etslijnen slechts heel licht uitgebeten zijn.

B58 Rembrandt

The rest on the flight, 1645

With touches of drypoint; only state;

bottom.left: Rembrandt f. 1645

The model for this composition was Lucas van Leyden's engraving of the same subject. The lines have been extremely lightly bitten, giving the sheet the appearance of a silverpoint drawing.

B60 Rembrandt
Jezus' terugkeer uit de
tempel met Jozef en
Maria, ca. 1654

Ets en droge naald; enige
staat; r.o.: Rembrandt f.
1654

Toen Jezus twaalf jaar oud
was reisde hij met zijn
ouders naar Jeruzalem voor
het jaarlijkse paasfeest.
Jozef en Maria misten hem
op de terugweg.
Na drie dagen zoeken von-
den ze hem in de tempel,
te midden van schriftge-
leerden. Gedrieën keerden
zij weer terug naar huis
(**Lucas 2:41-52**).

B60 Rembrandt
Christ returning from the
Temple with his parents,
1654

Etching and drypoint; only state; bottom right: Rembrandt f. 1654

When Jesus was twelve his parents took him to Jerusalem on their annual Passover pilgrimage. . On their way
back, Joseph and Mary suddenly missed him. After having looked for him for three days, they eventually found
him in the temple amongst the doctors of the scriptures. The three of them then returned home (**Luke 2:41-52**).

B61 Rembrandt

Maria met kind in de wolken, 1641

Ets en droge naald; enige staat; l. o.: Rembrandt f. 1641

Dit bij uitstek katholieke thema is uniek in de Noordnederlandse kunst van de 17de eeuw. Rembrandt nam een prent van de Italiaanse kunstenaar Federico Barocci als voorbeeld.

Het omgekeerde gezicht bij Maria's linker knie wordt soms opgevat als een restant van een eerdere opzet, soms ook als de weerspiegeling van Maria's gezicht in de wolken.

B61 Rembrandt

Virgin and child in the clouds, 1641

Etching and drypoint; only state; bottom left: Rembrandt f. 1641

This particularly Catholic subject is unparalleled in Dutch art of the 17th century. Rembrandt took as his model the print of the same title by the Italian artist Federico Barocci. The inverted face level with the Madonna's left knee is taken by some as a remnant of an earlier design, but is regarded by others to be the reflection of Mary's face in the clouds.

B62 Rembrandt
De heilige familie, ca. 1632
Ets, enige staat; r.o.: RHL

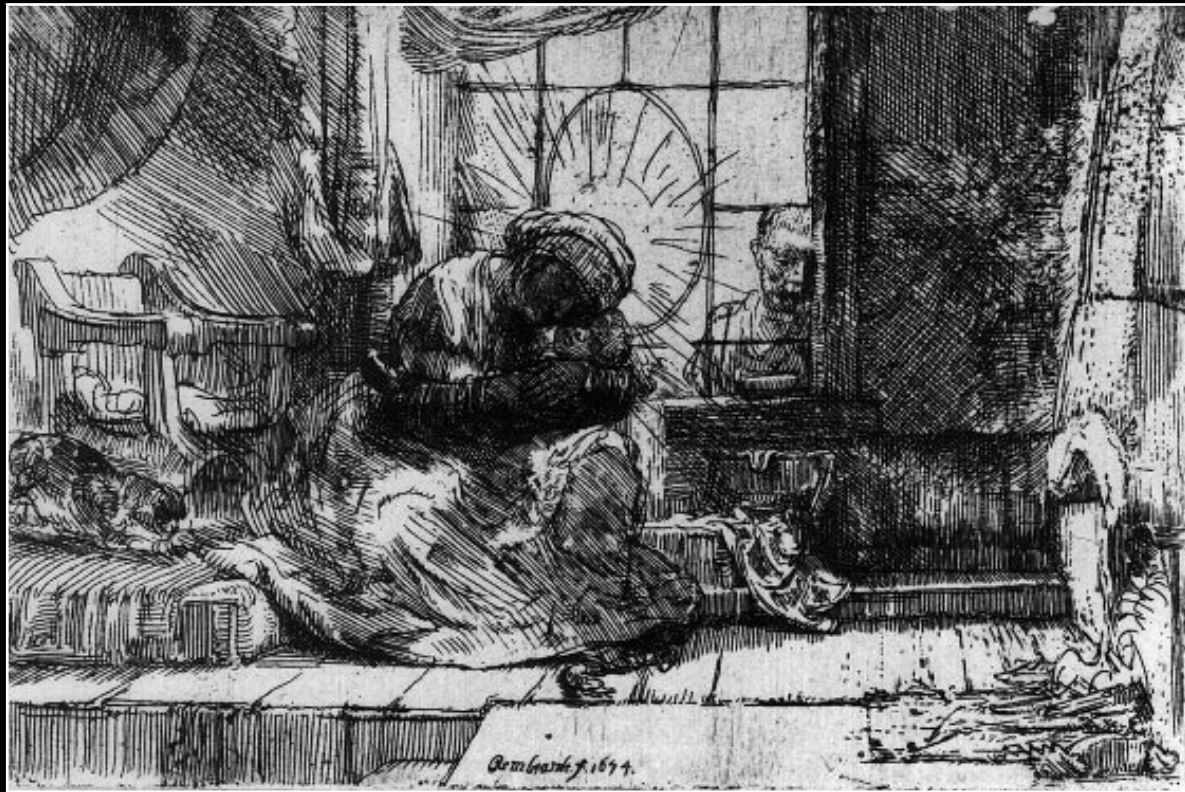
Dit vertederende tafereeltje van de heilige familie gaat niet terug op een specifieke passage uit de bijbel.

B62 Rembrandt
The holy family, c. 1632
Etching; only state; bottom right: RHL

This touching scene is taken from no particular passage in the Bible.

B63 Rembrandt
Maria met kind, met
de kat en de slang,
1654 *Ets; staat I (2);*
midden onder:
Rembrandt. f. 1654

De slang die Maria ver-
trapt, vormt een verwij-
zing naar haar rol als de
nieuwe Eva (**Genesis**
3:15), meer algemeen
naar de overwinning
van het Christendom
over het kwaad. Maria's
nederigheid wordt
benadrukt door haar
plaatsing op de grond,
haar heiligheid door de
stralenkrans om haar
hoofd. Jozef kijkt van
buiten toe door het
raam.

B63 Rembrandt
The Virgin and child
with the cat and the snake, 1654 *Etching; state I (2); b.c.: Rembrandt. f. 1654*

The snake under Mary's foot refers to her role as the new Eve and, more in general to the victory of Christianity over Evil. Mary's humility is accentuated by her position on the floor, her holiness by the halo around her head. Joseph is looking on through the window. (**Genesis 3:15**)

B64 Rembrandt
Christus en de schriftgeleerden, 1654

*Ets; enige staat; l. b. :
Rembrandt f. 1654*

Deze scène, waarin de twaalfjarige Jezus in de tempel debatteert met de schriftgeleerden (**Lucas 2:46-47**), gaat in de bijbel vooraf aan de terugkeer naar Nazareth. Het thema lag Rembrandt na aan het hart. Het gaf hem de gelegenheid om met grote inventiviteit de sceptische reacties uit te beelden van de schriftgeleerden op het betoog van de zelfverzekerde jongen.

B64 Rembrandt
Christ disputing with the doctors, 1654
Etching; only state; top left: Rembrandt f. 1654

In the Bible this scene, in which the twelve-year-old Jesus debates with the teachers of the scriptures in the temple (**Luke 2:46-7**), precedes the return to Nazareth. The subject was close to Rembrandt's heart. It gave him an opportunity to use his considerable powers of invention in portraying the scholar's sceptical reactions to the arguments of the self-assured boy.

**B65 Rembrandt
Christus en de
schriftgeleerden ,
1652**

*Ets en droge naald,
staat I (3)
L.o.: Rembrandt f.
1652.*

Na drie dagen zoeken
vonden Maria en
Jozef de twaalfjarige
Jezus in de tempel,
discussierend met de
schriftgeleerden
(**Lukas 2: 41-52**). De
scène is heel licht en
losjes geëetst. Er zijn
nauwelijks arceringen
en slechts hier en
daar is een accent
aangebracht met de
droge naald.

**B65 Rembrandt
Christ disputing with the doctors, 1652**

Etching and drypoint, state I (3) Bottom left: Rembrandt f 1652.

After having searched for three days Mary and Joseph found the twelve-year-old Jesus in the temple, debating with the teachers of the scriptures (**Luke 2:41-52**). The scene is very lightly and freely etched, with scarcely any hatching and only now and then an accent added with the drypoint.

B66 Rembrandt
Christus en de schriftgeleerden,
1630

Ets, staat III (3), 89 x 68 mm

M.o.: RHL 1630

(Lukas 2:41-52).

B66 Rembrandt
Christ disputing with the doctors
1630

Ets, staat III (3), 89 x 68 mm

M.o.: RHL 1630

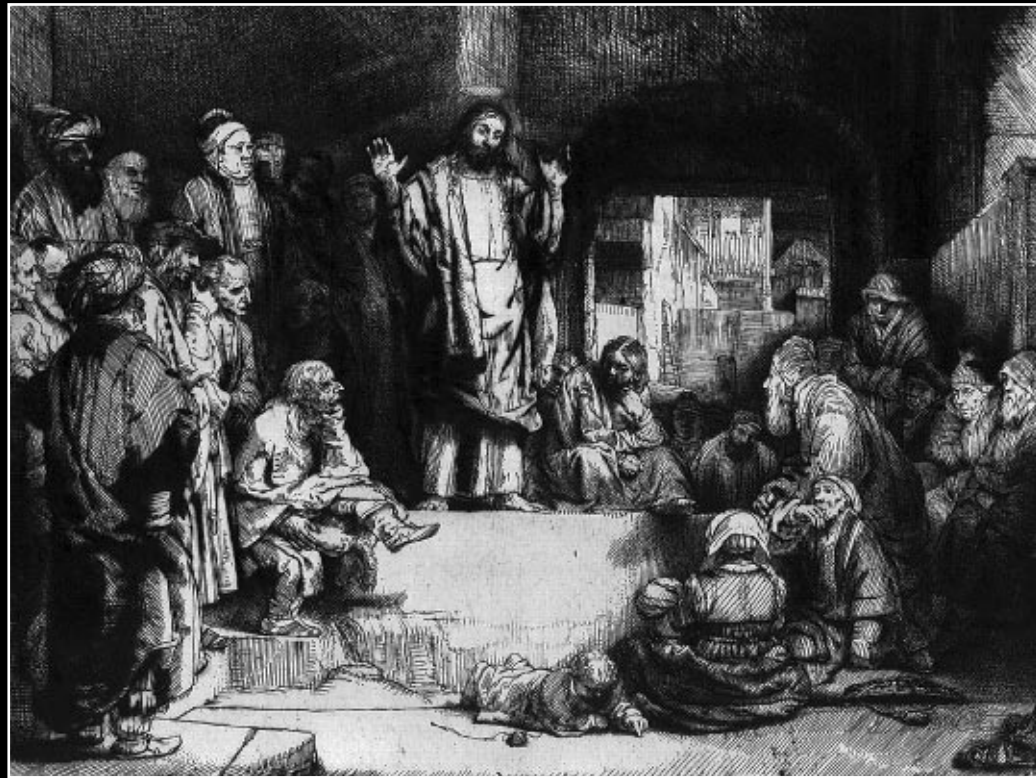
(Luke 2:41-52).

B67 Rembrandt
Christus predikend,
(*'La petite tombe'*), ca. 1652
Ets, burijn en droge naald; enige staat

De traditionele titel, *La petite tombe*, is afkomstig van een 18de-eeuwse interpretatie dat Christus hier aan de rand van een graf staat. Evenals op de *Honderd-guldenprent* is hier de predikende Christus uitgebeeld. De compositie is eenvoudig en harmonieus van opzet en verraadt Rembrandts interesse in de kunst van de Italiaanse Renaissance.

B67 Rembrandt
Christ preaching
(*'La petite Tombe'*), c. 1652
Etching, burin and drypoint; only state

The French gave the print the misleading title *La petite Tombe* in the 18th century, apparently because they interpreted the platform upon which Christ is standing as a gravestone. Like the *Hundredguilder print*, this etching is a representation of Christ preaching.

The structure of the composition is simple and harmonic, an indication of the closeness with which Rembrandt was studying the art of the Italian Renaissance.

B68 Rembrandt
De schatpenning, ca.
1635 *Ets en droge naald;*
staat II (2)

Nadat Christus de wisselaars uit de tempel had verdreven, stelden de Farizeeën hem een strikvraag: was het geoorloofd de keizer te betalen? Christus liet een muntstuk brengen en vroeg wiens beeldenaar daarop te zien was. Toen zij antwoordden: van de keizer, zei Christus: geeft dan de keizer wat des keizers is en Gode wat Gods is (Mattheüs 22:15-22).

B68 Rembrandt
The tribute money, c.
1635 *Etching and drypoint;*
state II (2)

When Christ had driven out the moneychangers from the temple, the Pharisees tried to catch him out with a trick question: was it lawful to give tribute to Caesar? Jesus sent for a coin and asked whose image appeared on it. When they answered: Caesar's, Jesus said: render therefore unto Caesar the things which are Caesar's and unto God the things that are God's. (Matthew 22:15-22).

B69 Rembrandt
Christus verjaagt de geld-
wisselaars uit de tempel,
1635 *Ets en droge naald; staat*
I (2); r.o.: Rembrandt f. 1635

Toen Christus tijdens het paasfeest een bezoek bracht aan de tempel van Jeruzalem, trof hij daar een veemarkt aan en een levendige geldhandel. Verontwaardigd over deze heiligschennis joeg hij de menigte naar buiten en wierp de tafels van de wisselaars omver (**Johannes 2:13-17**).

B69 Rembrandt
Christ driving the money-
changers from the Temple,
1635 *Etching and drypoint;*
state I (2); bottom right:
Rembrandt f. 1635

When Jesus entered the temple during the feast of the Passover he found there the moneychangers and men buying and selling oxen and sheep. Outraged over this sacrilege, he drove the crowd out of the temple, overturning the moneychangers' tables (**John 2:13-17**)

B70 Rembrandt
Christus en de Samaritaanse
vrouw, 1658

*Ets en droge naald; staat III (3); l.m.:
Rembrandt f. 1658*

Op zijn tocht door Samaria raakte Christus bij een bron in gesprek met een vrouw. Nadat hij zich bekend had gemaakt als de Messias, verliet de vrouw hem om het nieuws rond te vertellen. Op de achtergrond ziet men Jezus' discipelen. De voorstelling is geïnspireerd op een prent van Giulio Campagnola Christus en de Samaritaanse vrouw was één van Rembrandts favoriete onderwerpen. (Johannes 4)

B70 Rembrandt
Christ and the woman of Samaria,
1658

*Etching and drypoint; state III (3); l.
c. : Rembrandt/f. 1658*

On his way through Samaria Jesus began talking to a woman at a well. When he revealed himself as the Messiah, the woman left him to spread the news. In the background Jesus' disciples approach. Christ and the woman from Samaria was one of Rembrandt's favourite subjects. (John 4)

B71 Rembrandt

Christus en de Samaritaanse vrouw, 1634

Ets en droge naald; staat I (2); r.b.:

Rembrandt f. 1634

Op weg door Samaria raakte Christus bij een bron in gesprek met een vrouw aan wie hij zich bekend maakte als de Messias ([Johannes 4:5-42](#)).

B71 Rembrandt

Christ and the woman from Samaria, 1634

Etching and drypoint; state I (2); top right:

Rembrandt f. 1634

On his way through Samaria, Jesus began talking to a woman at a well. He revealed himself to her as the Messiah ([John 4:5-42](#)).

B72 Rembrandt

De opwekking van Lazarus, 1642

Ets; staat I (2); l.o.: Rembrandt f. 1642.

('2' in spiegelbeeld)

Toen Jezus hoorde dat Lazarus, de broer van Maria en Martha, gestorven was, reisde hij naar Bethanië. Daar wekte hij Lazarus, die al vier dagen begraven lag, weer tot leven (**Johannes 11:1-44**).

B72 Rembrandt

The raising of Lazarus, 1642

Etching; state I (2); signed b.l.: Rembrandt f. 1642.

When Jesus heard that Lazarus, the brother of Mary and Martha, had died, he travelled to Bethany, where he resurrected the dead man. By that time Lazarus had already been buried four days (**John 11:1-44**).

B73 Rembrandt

De opwekking van Lazarus, ca. 1632

Ets en burijn, staat VIII (10)

Toen Jezus hoorde dat Lazarus, de broer van Martha en Maria, gestorven was, reisde hij naar Bethanië. Daar wekte hij Lazarus, die al vier dagen begraven lag, weer tot leven (**Johannes 11:1-44**). De omstanders kijken in verbijstering toe.

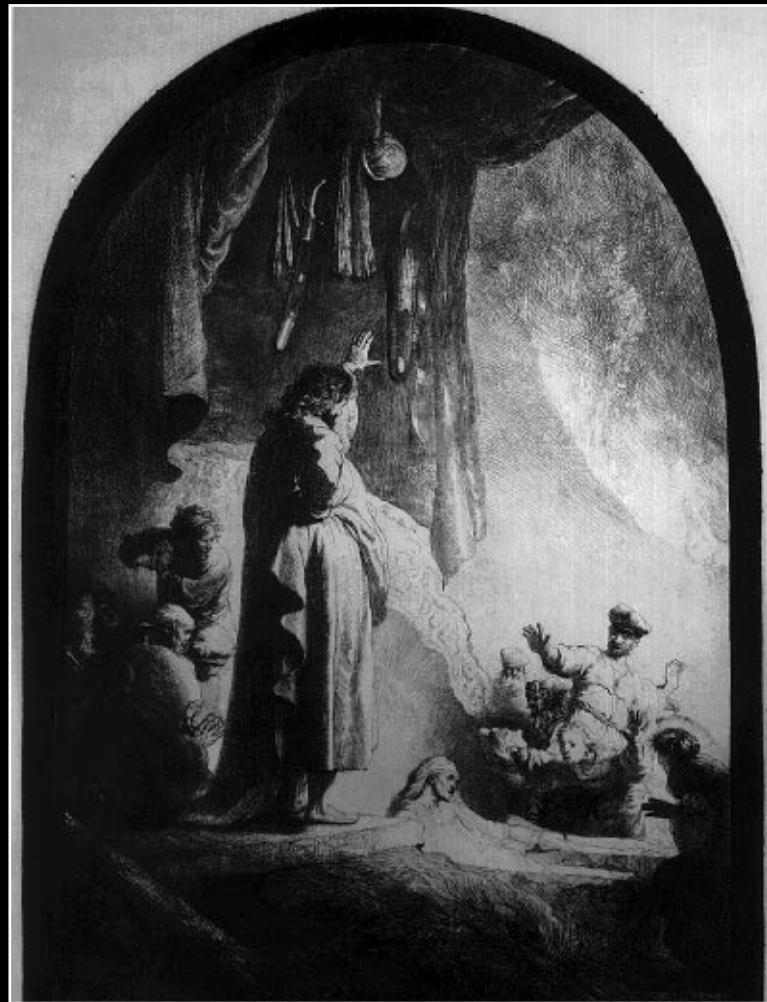
Dit is Rembrandts eerste monumentale ets. Er bestaan wel tien staten van, waarin hij geleidelijk aan steeds meer veranderde.

B73 Rembrandt

The raising of Lazarus, c. 1632

Etching and burin, state VIII (10)

When Jesus heard that Lazarus, the brother of Mary and Martha, had died, he travelled to Bethany, where he resurrected the dead man. By that time Lazarus had already been buried four days (**John 11:1-44**). This is Rembrandt's first monumental etching. It exists in ten states, showing how Rembrandt made more and more changes.

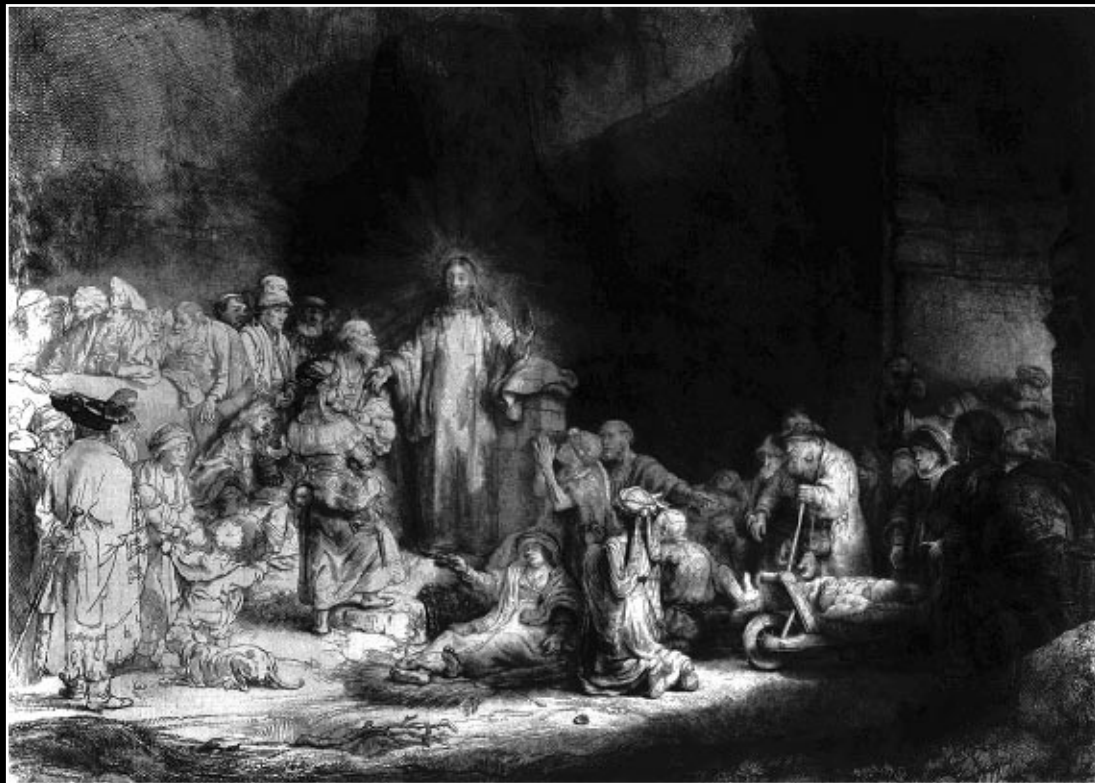

B74 Rembrandt
Christus geneest de zieken
(De Honderdguldenprent),
ca. 1643-49 *Ets, droge naald en*
burijn, staat II (2)

Het onderwerp van deze ets is een combinatie van gebeurtenissen beschreven in **hoofdstuk 19 van het evangelie van Mattheus**. In de 17de eeuw was het de bekendste en meest bewonderde ets van Rembrandt. De titel *De Honderdguldenprent* is ontleend aan het vroeg 18de-eeuwse verhaal dat Rembrandt zelf op een veiling honderd gulden had moeten betalen om een exemplaar van de prent te bemachtigen.

B74 Christ healing the sick
(The hundred-guilder print),
c. 1643-49

Etching, drypoint and burin, state II (2)

The subject of this etching is a combination of events described in **chapter 19 of St. Matthew's Gospel**. It was Rembrandt's best-known and most admired etching in the 17th century. The title *The hundred-guilder print* comes from an early eighteenth-century story according to which Rembrandt himself had to pay a hundred guilders to acquire a copy of the print.

B75 Rembrandt

Christus in de hof van Gethsemane, ca. 1657

Ets en droge naald; enige staat

Na het laatste avondmaal ging Christus met drie discipelen naar de Olijfberg. Daar bad hij in afzondering tot God om voor de dood gespaard te blijven. Een engel verscheen om hem te troosten. Na het gebed ging hij terug naar zijn discipelen, die van verdriet in slaap gevallen waren (**Lucas:39-46**). In de verte naderen Judas en de hogepriesters om Christus gevangen te nemen.

B75 Rembrandt

The agony in the garden, c. 1657

Etching and drypoint; only state

After the Last Supper Jesus went with three of the disciples to the Mount of Olives. There he prayed to God to spare him. An angel appeared, strengthening him. After his prayer he found that in their sorrow the disciples had fallen asleep (**Luke 22:39-46**). In the distance Judas and the high priests approach to imprison Christ.

B76a Rembrandt
Christus aan het volk getoond,
1655

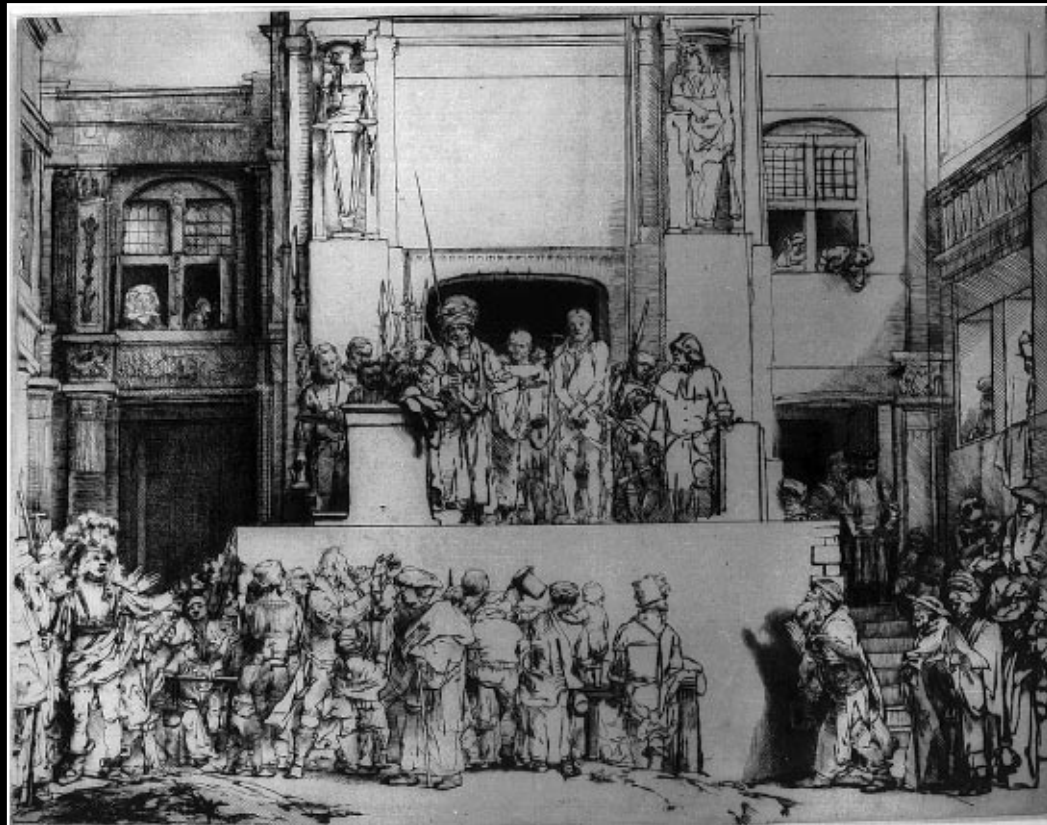
*Droge naald; staat V (8); m.o.:
Rembrandt f. 1655*

Na zijn gevangennamen werd Christus voor de Romeinse stadhouder Pontius Pilatus gebracht. Omdat het de gewoonte was op het paasfeest een gevangene vrij te laten, vroeg Pilatus het volk te kiezen tussen Christus en de moordenaar Barabbas (**Mattheus 27:15-26**). Dit ogenblik geeft Rembrandt weer. De compositie is geheel met droge naald direct op de plaat getekend in vrije, vloeiende lijnen.

B76a Rembrandt
Christ presented to the people,
1655

*Drypoint; state V (8); right centre:
Rembrandt f. 1655*

After his arrest, Jesus was brought before the Roman governor, Pontius Pilate. Because it was the custom to free a prisoner at the feast of the Passover, Pilate asked the crowd whether he should release Jesus or the murderer Barabbas (**Matthew 27:15-26**). Here Rembrandt shows us that moment. The whole composition has been drawn with the drypoint directly onto the plate in free, flowing lines.

**B76 b Christus aan het volk
getoond, 1655**

Droge naald, staat VIII (8)

R.m. : Rembrandt f. 1655

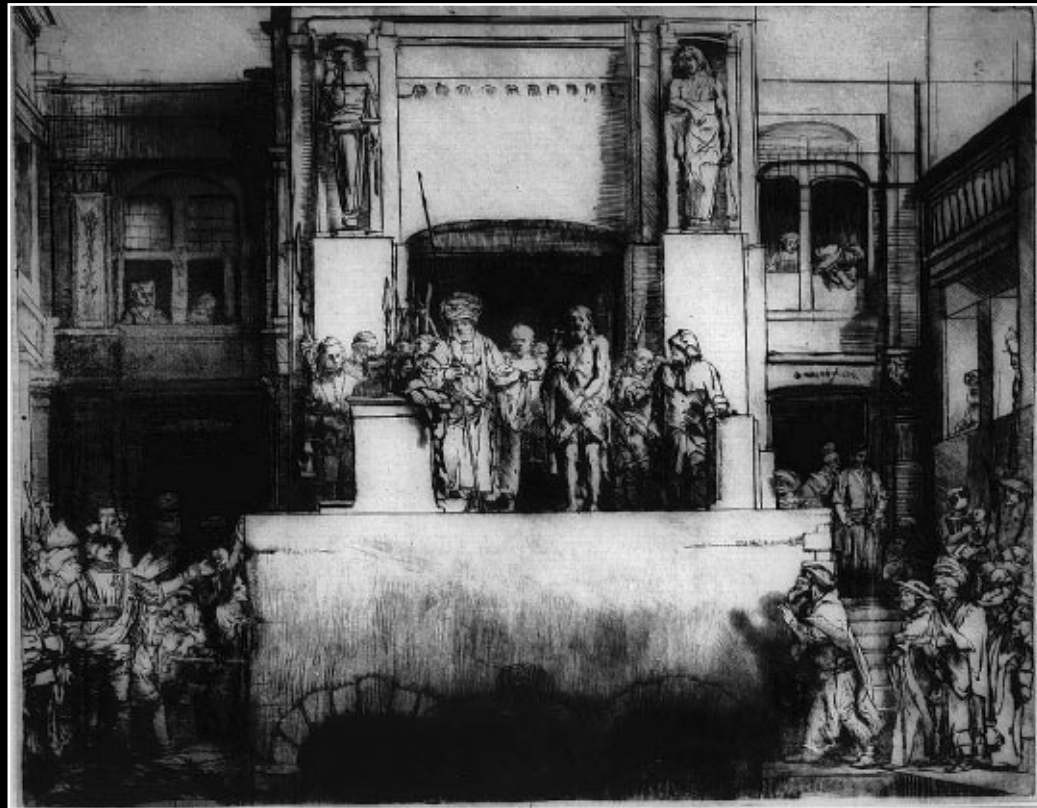
Na de vijfde staat begon Rembrandt ingrijpende veranderingen aan te brengen. De menigte voor het bordes is weggehaald, waardoor de aandacht op de centrale groep wordt geconcentreerd. In de voorgrond zijn twee donkere gewelven ingetekend, die herinneren aan de kerkers onder het stadhuis zoals men die op middeleeuwse schilderijen vaak ziet. (Mattheus 27:15-26).

**B 76 b Christ presented to the
people, 1655**

Drypoint, state VIII (8)

Right centre: Rembrandt f. 1655

After the fifth state Rembrandt started to make drastic changes. Here the crowd in front of the dais has been removed, concentrating the spectator's attention on the central group. In the foreground there are two dark arches reminiscent of the dungeons under the city hall so often seen in medieval paintings. (Matthew 27:15-26).

B77 Rembrandt
Christus voor Pilatus, 1636
Ets; staat IV (5); m.o.: Rembrandt f.
1636 cum privile

Hoewel Pilatus niet overtuigd was van Christus' schuld, liet hij hem geselen. Soldaten zetten Christus een doornenkroon op, kleeadden hem in een purperen mantel en bespotten hem als de koning van de joden. Uiteindelijk zwichtte Pilatus voor de eis van het volk om Christus te laten kruisigen (**Johannes 19:1-16**). Deze prent is grotendeels door een ander uitgewerkt: de Leidse kunstenaar Jan van Vliet.

B77 Rembrandt
Christ before Pilate, 1636
Etching; state IV (5); bottom centre: Rembrandt f.
1636 cum privile

Pilate, though not convinced of Jesus' guilt, had him scourged. The soldiers then placed a crown of thorns on Jesus' head, dressed him in a purple rove and mocked him as king of the Jews. Pilate finally gave in to the crowd's wish that Christ be crucified (**John 19:1-16**). The elaboration of the print itself was largely the work of another artist: Jan van Vliet, who lived in the city of Leiden.

B78a Rembrandt
De drie kruisen, 1653
Droge naald en buriijn;
staat I (5)

Rembrandt geeft hier het moment weer van Christus' dood aan het kruis op Golgotha (**Lucas 23:33-49**).

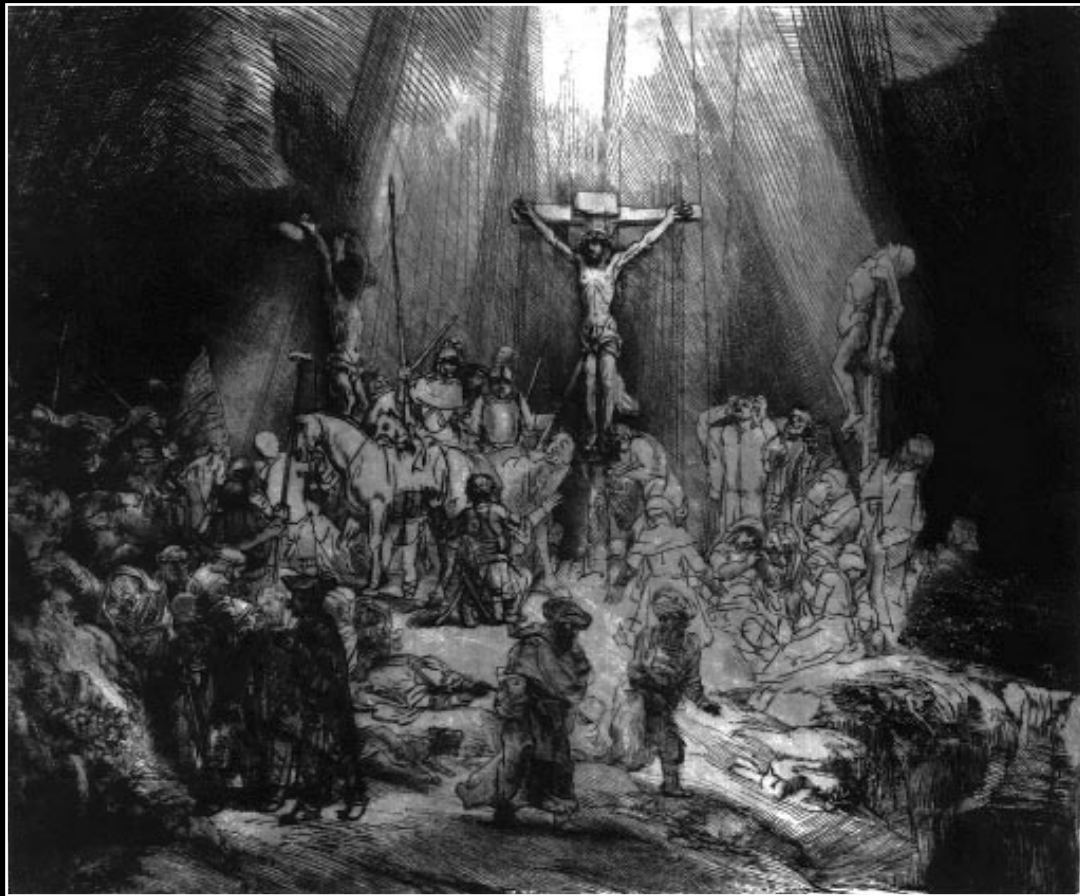
De hele compositie is met de droge naald en de buriijn direct in de plaat getekend. Met snelle, trefzekere lijnen zijn de figuren neergezet. Deze druk van de eerste staat is op perkament gedaan.

B78a Rembrandt
The three crosses, 1653
Drypoint and burin; state I (5)

Here Rembrandt shows us the moment of Jesus' death on the cross at Golgotha (**Luke 23:33-49**).

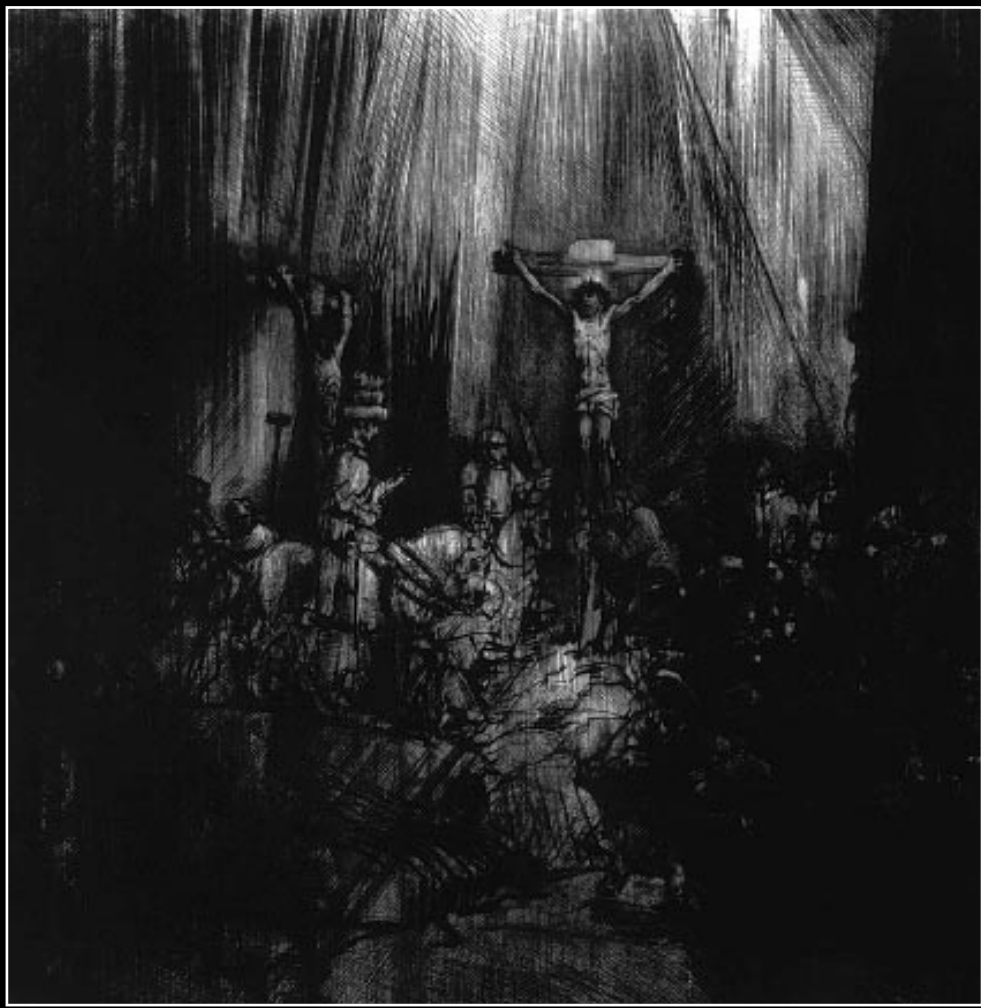
The whole composition was drawn straight into the plate with the drypoint and burin.

The figures are set down with swift, sure lines. The impression of the first state has been printed on vellum.

B78 b De drie kruisen, ca. 1660.
Droge naald en burijn, staat IV (5)
Jaren later nam Rembrandt de plaat opnieuw ter hand. Nu is het drama nog verder tot de essentie teruggebracht. Hele groepen bijfiguren zijn weggehaald en met lange, steile krasen van de burijn zijn nog diepere schaduwen aangebracht. Links is een nieuwe figuur in beeld gekomen: een ruiter in Italiaans renaissancekostuum. Deze vroege druk van de vierde staat is genomen van een zwaar geïnkte plaat. (Lucas 23:33-49).

B78 b The three crosses, c. 1660.
Drypoint and burin, state IV (5)
Years later Rembrandt returned to the plate. Now the drama was reduced even further to essentials. Entire groups of subsidiary figures were erased, being replaced by even deeper shadows applied with long, angular scratches with the burin. On the left a new figure has entered the picture: a horseman in Italian Renaissance costume. This print is an early impression of the fourth state, taken from a heavily inked plate. (Luke 23:33-49).

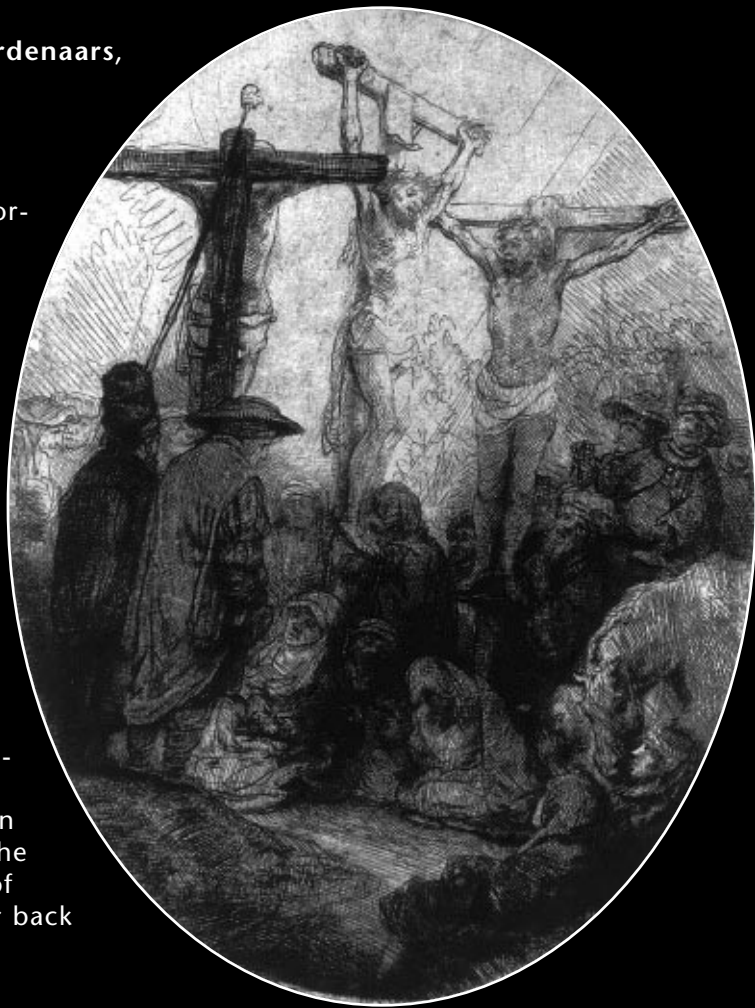

B79 Rembrandt
Christus aan het kruis tussen de twee moordenaars,
ca. 1641
Ets en droge naald; staat II (2)

Rembrandt lijkt hier het gesprek te hebben weergegeven tussen Christus en de twee moordenaars. De 'slechte' moordenaar bespot Christus, terwijl de 'goede' moordenaar zijn schuld bekent en door hem wordt vergeven (Lucas 23:39-43). Aan de voet van het kruis zitten de drie Maria's: de maagd Maria, Maria Magdalena en Maria, de vrouw van Klopas.

B79 Rembrandt
Christ on the cross between the two thieves,
c. 1641
Etching and drypoint; state II (2)

What Rembrandt seems to be depicting here is the conversation between Christ and the two thieves. One of them, the 'bad thief', mocked Christ, while the other, the 'good thief', confessed his guilt to Christ, and was forgiven by him (Luke 23:39-43). The three Maries - the Virgin, Mary Magdalene and Mary, the wife of Clopas - sit at the foot of the cross with their back to it.

B80 Rembrandt

De kleine kruisiging, ca. 1635

Ets; enige staat; m.b.: Rembrandt f.

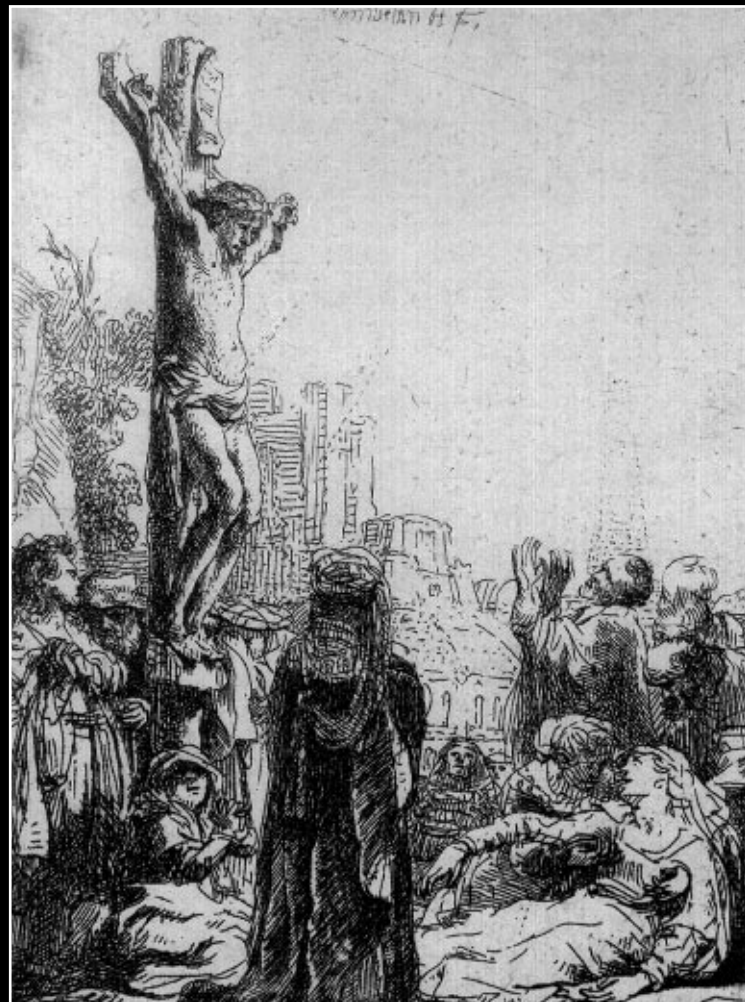
De ets toont de dialoog tussen Christus en de maagd Maria. Christus moedigde zijn moeder aan om Johannes de Evangelist als haar eigen zoon aan te nemen (**Johannes 19:25-27**). Johannes staat uiterst links. Maria, die overmand door verdriet in de armen van haar vrienden ligt, kijkt omhoog naar Christus. De donkere figuur op de voorgrond geeft extra diepte aan de hel verlichte scène

B80 Rembrandt

The Crucifixion, c. 1635

Etching; only state; top centre: Rembrandt f.

The etching depicts the dialogue between Christ and the Virgin, in which Christ enjoins his mother to treat John the Evangelist as a son (**John 19:25-27**). John stands at the far left. The Virgin, lying in the arms of her friends, exchanges glances with Christ, who looks down at her from the cross. The dark figure in the foreground gives extra depth to the scene.

B81 (II) Rembrandt

De kruisafname, 1633

Ets en burijn; staat III of IV (5); m.o.: Rembrandt f. cum pryvl[egio] 1633

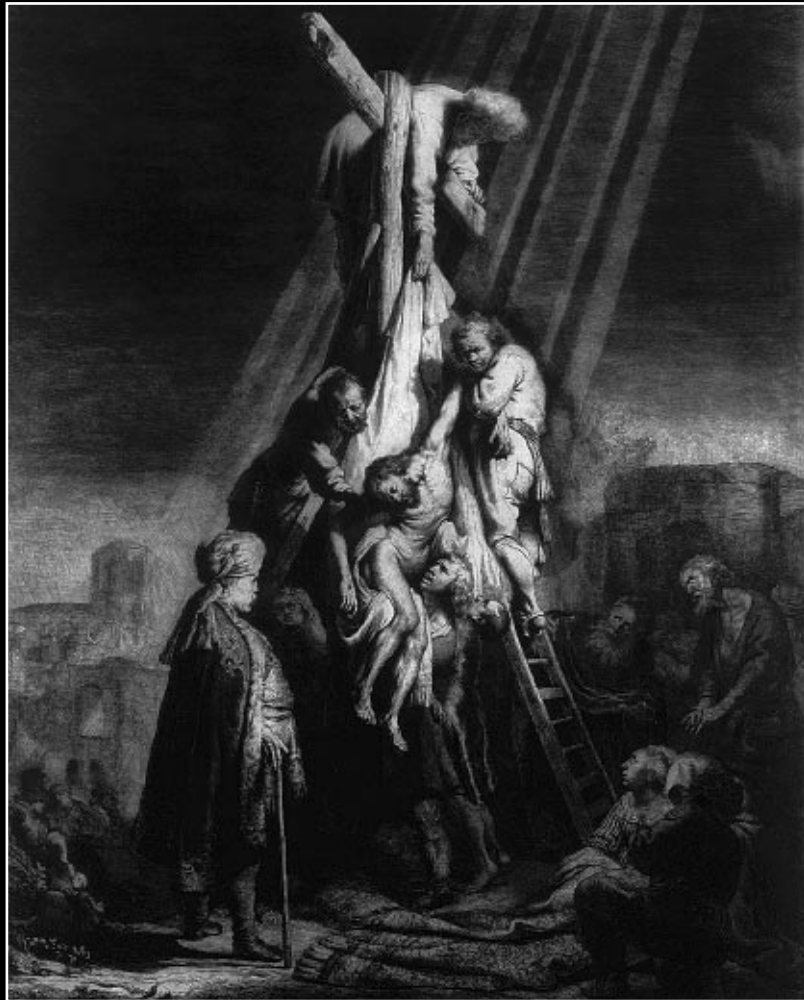
Jozef van Arimathea, een discipel van Christus, kreeg toestemming van Pilatus om Christus' lichaam van het kruis te nemen. Het lijk werd in doeken gewikkeld en later begraven (**Johannes 19:38-42**). Deze ets is een vrij getrouwe kopie van het schilderij dat Rembrandt omstreeks 1633 voor stadhouder Frederik Hendrik maakte. Men veronderstelt dat de prent grotendeels het werk is van een reproductiegraveur, waarschijnlijk Johannes van Vliet

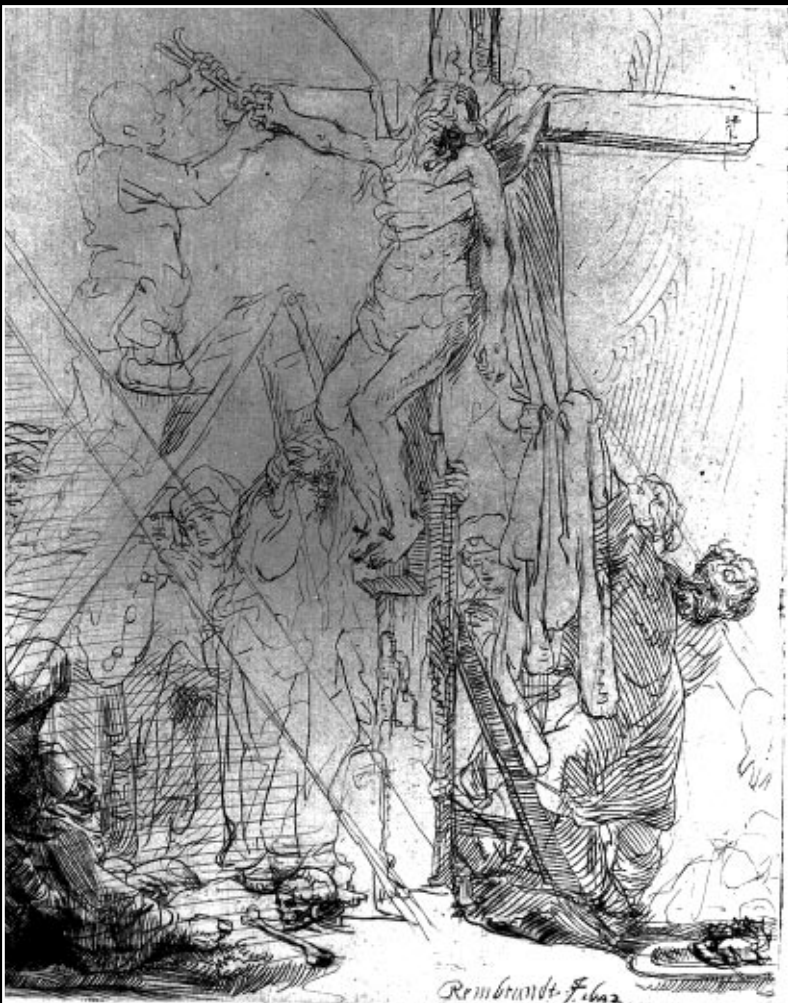
B81 (II) Rembrandt

The descent from the cross, 1633

Etching and burin; state III or IV (5); bottom centre: Rembrandt f. cum privil 1633

Joseph of Arimathea, one of the disciples, obtained permission from Pilate to remove Jesus' body from the cross. The corpse was wrapped in linen cloths and laid in a tomb (**John 19:38-40**). The composition is a fairly close copy of a painting by Rembrandt, probably made in the same year for stadtholder Frederick Henry. It is thought that the print is largely the work of a reproduction engraver, probably Johannes van Vliet.

B82 Rembrandt

De kruisafname, schets, 1642

Ets en droge naald; enige staat; r.o.: Rembrandt f. 1642

Deze *Kruisafname* verschilt sterk van andere etsen van Rembrandt met dit thema, door de nogal schetsmatige uitvoering.

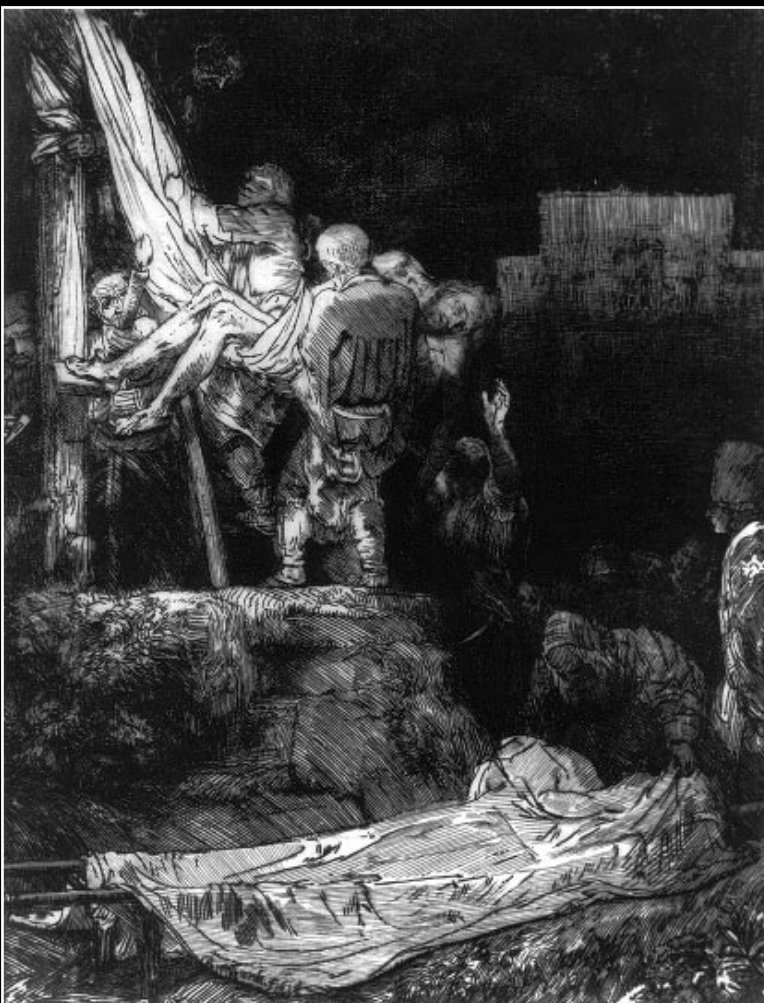
(Johannes 19:38-42)

B82 Rembrandt

The descent from the cross: a sketch, 1642

Etching and drypoint; only state; bottom right: Rembrandt f. 1642

The etching is no more than a rather careless sketch of a simple composition very different from Rembrandt's other treatments of the same theme. **(John 19:38-40)**

B83 Rembrandt

De kruisafname bij fakkellicht, 1654

Ets en droge naald; enige staat; m.o.: Rembrandt f. 1654

Door de diagonale opbouw van de compositie wordt de neerwaartse beweging van de kruisafneming en het gevoel van zwaartekracht versterkt. Het contrast tussen het spaarzame fakkellicht en de diep-zwarte schaduwen verhoogt de dramatiek van de scène.

(Johannes 19:38-42)

B83 Rembrandt

The descent from the cross by torchlight, 1654

Etching and drypoint; only state; bottom centre: Rembrandt f. 1654.

The diagonal structure of the composition lends greater emphasis to the motion of removing Christ's body from the cross. The feeble torchlight against the deep-black shadows gives a dramatic contrast.

(John 19:38-40)

B84 Rembrandt

Christus ten grave gedragen, ca. 1645

Ets en droge naald; enige staat

Na de kruisafname wikkelde Jozef van Arimathea Christus' lichaam in fijn lijnwaad. Daarna bracht hij het naar het graf dat hij voor zichzelf had laten uithouwen in een rots (**Mattheus 27: 59-60**).

Christus wordt naar het graf gedragen door vier discipelen. De drie Maria's volgen in diepe rouw.

B84 Rembrandt

Christ carried to the tomb, c. 1645

Etching and drypoint; only state

After the descent from the cross, Joseph of Arimathea wrapped Jesus' body in a linen cloth, and carried it to the tomb, which Joseph had hewn for himself out of a rock (**Matthew 27:59-60**).

Christ is being carried to the grave by four disciples. The three Maries follow in deep mourning.

B86 Rembrandt

De graflegging van Christus, ca. 1654

Ets, droge naald en burijn

Staat III (4), 211 x 161 mm

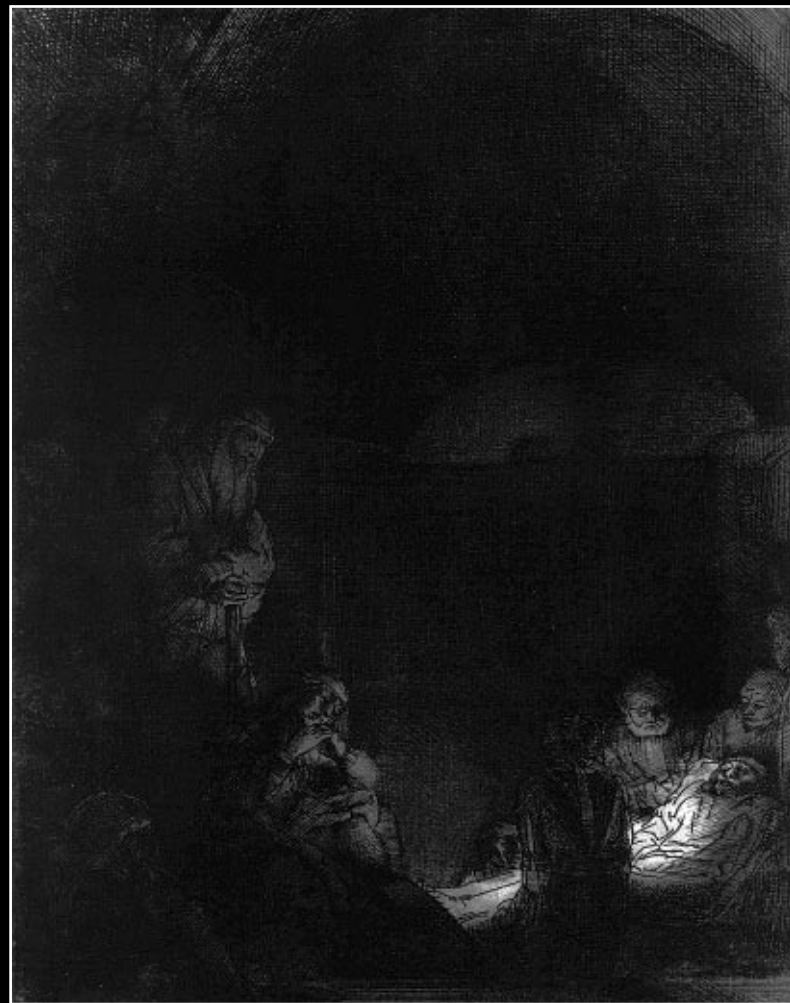
Gedrukt op Japans papier

*Sinds 1911 in bruikleen van het Rijksmuseum,
Amsterdam*

Hoewel de evangelisten over de graflegging van Christus (**Mattheus 27:59-60**) maar heel summier berichten (zie B84), was het een geliefd thema in de beeldende kunst.

Dikwijls wordt, zoals ook hier bij Rembrandt, het graf waar men Christus in legt, omringd door treurenden: o.a. Jozef van Armimathea, Nicodemus en de drie Maria's.

De prent maakt deel uit van de bij B50 en B83 genoemde serie.

B87 Rembrandt

Christus in Emmaüs, 1654

Ets, burijn en droge naald; staat II (3); l.o.: Rembrandt f. 1654

Hier is het moment uitgebeeld dat Jezus door zijn apostelen herkend wordt. De figuur van Christus krijgt alle aandacht door zijn stralenkrans en de plaatsing in het centrum van de compositie. Zijn houding en het baldakijn boven zijn hoofd heeft Rembrandt ontleend aan een prent naar *Het laatste avondmaal* van Leonardo da Vinci. (Lucas 24:13-35)

B87 Rembrandt

Christ at Emmaus, 1654

Etching, burin and drypoint; state II (3); b. l.: Rembrandt f. 1654

In this representation of Christ at Emmaus the moment is depicted that his disciples recognize him. The figure of Christ draws all attention, owing to his position in the centre of the symmetrical composition. His pose and the canopy over his head are borrowed from a print after Leonardo's *Last Supper*. (Luke 24:13-35)

B88 Rembrandt

Christus in Emmaüs, 1654

Ets en droge naald; enige staat; m.o.: Rembrandt f. 1634

Op Paaszondag, de derde dag na zijn dood, stond Christus op uit zijn graf. Onwetend van deze verrijzenis, keerden twee van zijn discipelen bedroefd terug naar Galilea. Onderweg voegde Christus zich bij hen, maar zij herkenden hem niet. Pas toen zij in Emmaüs aan de maaltijd zaten en Christus het brood brak, drong het tot hen door wie hun metgezel was (Lucas 24:13-31).

B88 Rembrandt

Christ at Emmaus, 1634

Etching and drypoint; only state; bottom centre: Rembrandt f. 1634

On Easter Sunday, the third day after his death, Christ rose from the grave. Finding two of his disciples on the road back to Galilea, he joined them. They spoke to him but did not recognize him. Only when they sat down to eat in Emmaus and Christ broke bread for them to eat were their eyes opened (Luke 24:13-31)

B89 b Rembrandt
Christus verschijnt aan de
apostelen, 1656
Tegendruk van een ets

Na zijn dood verscheen Christus aan zijn discipelen. Pas nadat hij zijn wonden aan hen had getoond geloofden ze dat hij was opgestaan uit zijn graf (**Johannes 20:19-29**).

Een tegendruk wordt gemaakt door een pas gemaakte afdruk, waarvan de inkt nog nat is, met een blank vel papier erop nogmaals door de pers te halen.

B89 b Rembrandt
Christ appearing to the
apostles, 1656
Counterproof of an etching

On the evening of the Resurrection Christ appeared to his disciples. Only after having shown them his wounds, they could believe that he had risen from his grave (**John 20:19-29**). This print was made by pressing a freshly printed impression with its ink still damp against a blank sheet of paper.

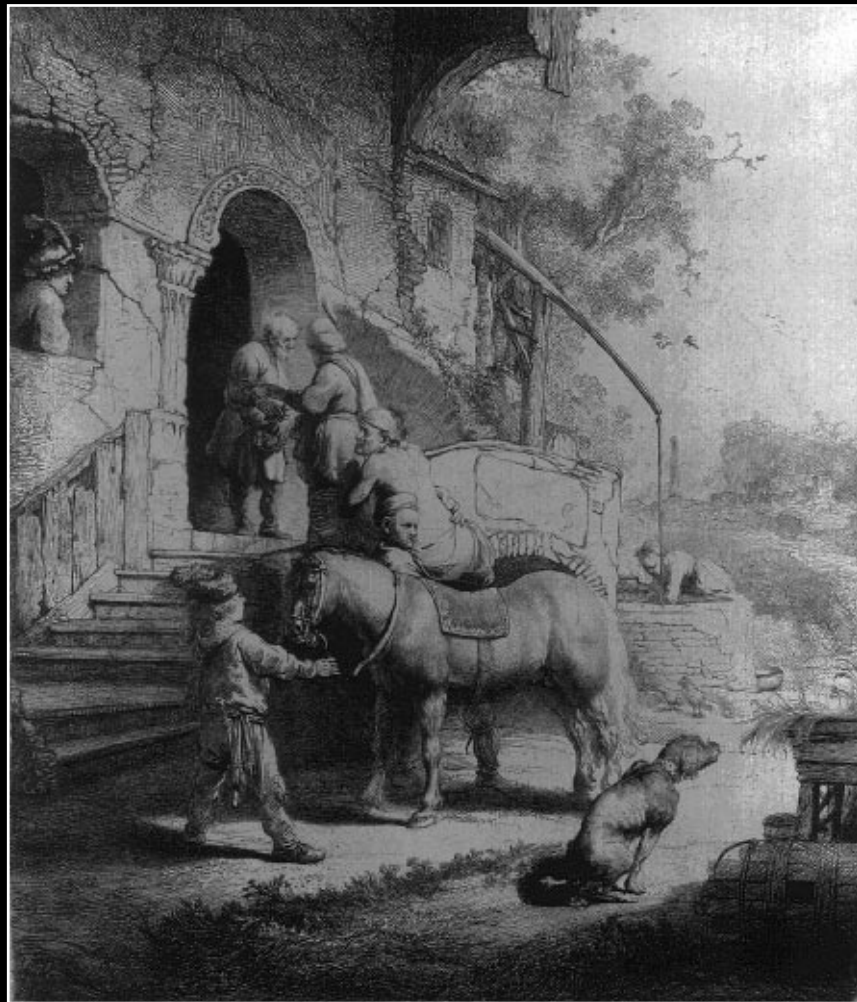

B90 Rembrandt
De barmhartige Samaritaan,
1633 *Ets en burijn; staat I (4)*

In één van de gelijkenissen uit het Nieuwe Testament is sprake van een Samaritaan die zich ontfermt over een door dieven overvallen en toegetakelde man Hij brengt hem naar een herberg om bij te komen (**Lucas 10:30-35**). We zien hier het moment verbeeld waarop knechten de gewonde man van het paard aftillen, en de Samaritaan de herbergier betaalt.

B90 Rembrandt
The good Samaritan,
1633 *Etching and burin; state I (4)*

In one of the parables of the New Testament a Samaritan gives succour to a man who has been attacked and beaten by robbers. He carries him to an inn to regain his health (**Luke 10:30-35**). Rembrandt depicted the moment that servants lift the wounded man from the horse, while the Samaritan pays the innkeeper

B91 Rembrandt

De terugkeer van de verloren zoon, 1636

Ets, enige staat; m.o. Rembrandt f. 1636

Het verhaal van de verloren zoon is één van de gelijkenissen die Christus vertelde : Een man had twee zonen van wie de jongste voortijdig zijn erfdeel opeiste en vertrok. Na al zijn geld verbrast te hebben in een losbandig leven keerde hij naar huis terug. Zijn vader ontving zijn verloren gewaande zoon vol vreugde en vergaf hem (**Lucas 15:11-32**). Op de achtergrond brengen knechten kleren, schoenen en een ring.

B91 Rembrandt

The return of the prodigal son, 1636

Etching; only state; bottom centre: Rembrandt f. 1636

The story of the prodigal son is one of Christ's parables.: A man had two sons, one of whom demanded his inheritance in advance and left home. When he returned, having squandered the lot on loose living, he was nevertheless joyfully welcomed home by his father, finding his lost son alive again. Servants in the background bring clothes, shoes and a ring, as is described in the bible (**Luke 15:11-32**)

B92 Rembrandt

De onthoofding van Johannes de Doper, 1640

Ets en droge naald, staat I (2); l.o.: Rembrandt f. 1640

Johannes de Doper werd onthoofd op last van Herodes, omdat diens stiefdochter Salome om zijn hoofd had gevraagd.

(Mattheus 14:1-12)

B92 Rembrandt

The beheading of John the Baptist, 1640

Etching and drypoint, state I (2); bottom left: Rembrandt f. 1640

John the Baptist was beheaded at the behest of Herod. The king's stepdaughter Salome had asked for John's head.

(Matthew 14:1-12)

B94 Rembrandt

**Petrus en Johannes voor de tempel-
poort, 1659**

*Ets, burijn en droge naald; staat II (4);
m.o.: Rembrandt f. 1659; gedrukt op
Japans papier*

Petrus en Johannes troffen een lamme bedelaar aan voor de ingang van de tempel. In plaats van hem een aalmoes te geven genas Petrus de man. (**Handelingen 3:1-8**). De scène is gesitueerd voor een imposant gebouw dat de tweede tempel voorstelt: de bronzen pilaren van de eerste tempel zijn nog intact. Dit is Rembrandts laatste ets met een bijbels onderwerp.

B94 Rembrandt

**Peter and John at the gate of the
temple, 1659**

*Etching, drypoint and burin; state II
(4); bottom centre: Rembrandt f. 1659;
printed on Japanese paper*

Peter and John met a lame beggar before the gates to the temple. Instead of giving him alms, Peter healed him (**Acts 3:1-8**). Rembrandt situates the scene before the steps of an imposing building representing the second temple: the bronze pillars of the first temple are still intact. This is Rembrandt's last etching of a Biblical subject.

B96 Rembrandt
Het berouw van Petrus,
1645

Ets en droge naald
Enige staat, 131 x 116 mm
R.o.: Rembrandt f. 1645

Bij het eerste kraaien van de haan realiseerde Petrus zich dat hij Christus drie-maal had verraden, zoals deze voorzegg had (**Mattheüs 26:75**).

De figuur van Petrus, herkenbaar aan zijn vast attribuut, de sleutels, is heel licht geëtst, zodat de prent haast een zilverstifttekening lijkt.

B97 Rembrandt

De steniging van Stefanus, 1635

Ets, staat I (2); l.o.: Rembrandt f. 1635.

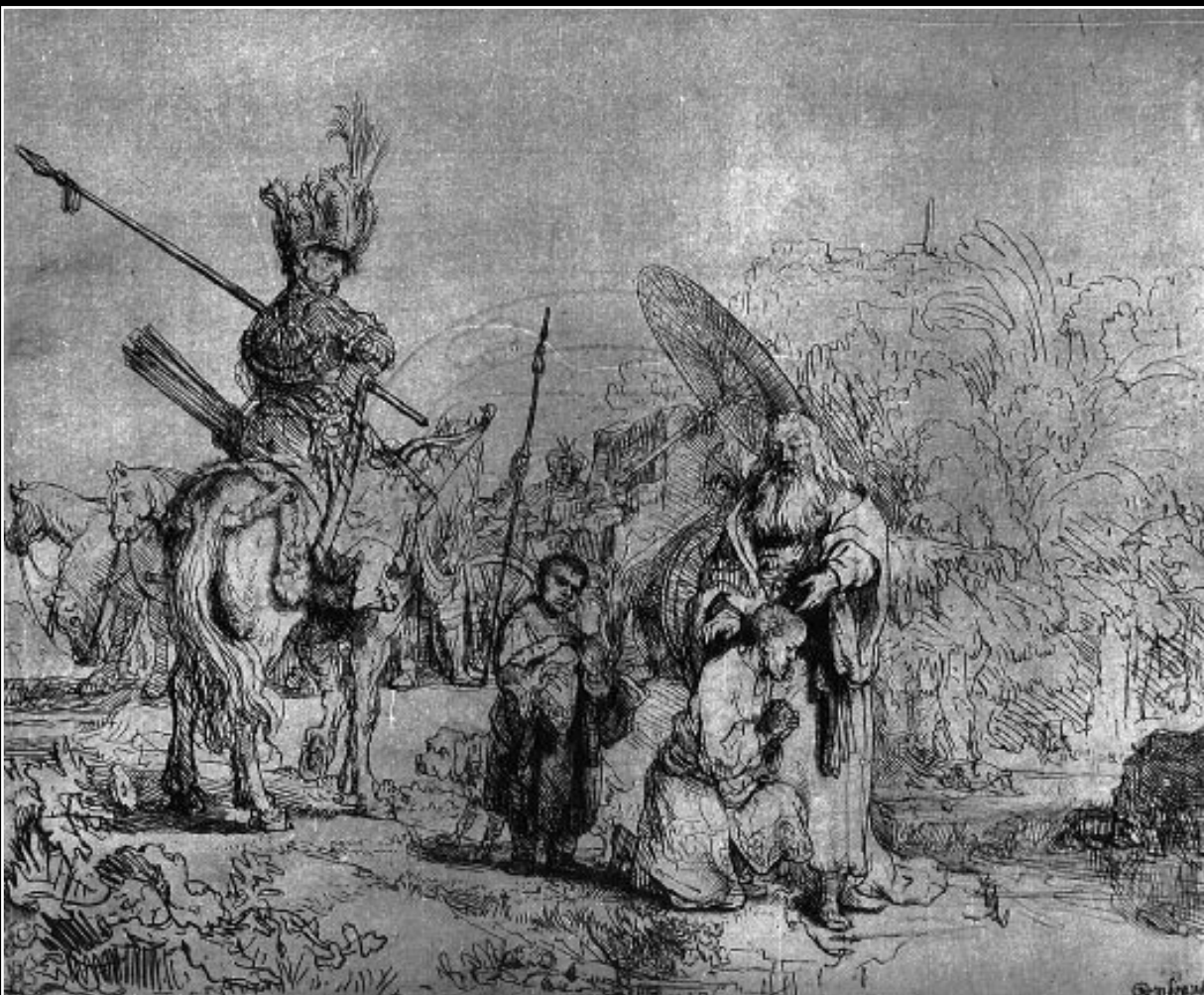
Stefanus was door toedoen van jaloerse priesters voor het gerecht gedaagd. Hij werd de stad uitgedreven en gestenigd, en werd zo de eerste christelijke martelaar (**Handelingen 7:54-60**). Rembrandt had dit thema al eerder weergegeven in een schilderij.

B97 Rembrandt

The stoning of St. Stephen, 1635

Etching, state I (2); bottom left: Rembrandt f. 1635.

St. Stephen was summoned before the court at the instigation of jealous priests. He was driven out of the city and stoned, thus becoming the first Christian martyr (**Acts 7:54-60**). Rembrandt had already depicted this subject in a painting.

**B98 Rembrandt
De doop van de
kamerling,
1641**

Ets, staat II (2), 178
x 213 mm

R.o.: Rembrandt/f.
1641

De prediker Filippus
had van een engel
de opdracht gekre-
gen om de weg van
Jeruzalem naar Gaza
op te gaan. Daar
ontmoette hij de
'kamerling', een
Ethiopische hofdig-
nitaris. Filippus wist
hem te bekeren en
ter plaatse te dopen
(Hand. 8:26-39).